

גליון באר הכרשה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

יום כיפור

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

האינו

- א צדיק וישר הוא – קבלת הנהגת הבורא
- ג לפני ה' תטהרו – טהרתן של ישראל ע"י האמונה
- ד השוכן איתם – אמונה והכרה בכוח כל יחיד מישראל ובפרט בתפילתו
- ז מעבירין את רוע הגזירה – בצדקה וחסד יתבטלו כל החולאים וגזירות
- י גדולה תשובה – כחה של תשובה
- יב יעזוב רשע דרכו – רק יעזוב דרכו וכבר נחשב כ'צדיק'
- טו כי לא ידח – ענין התשובה שווה לכולם בלי יוצא מן הכלל
- יז שבת בו תשוב – שבת שובה

יום הכיפורים

- יח שבעת ימים קודם – ענין ההכנה לקראת יוה"כ
- יח זה כפרתי – מנהג כפרות
- יח כל האוכל ושותה בתשיעי – מצות אכילה בעיוהכ"פ
- כא שלא אכעוס היום – זהירות מיוחדת מן הכעס בערב יוה"כ"פ
- כב ומי מטהר אתכם – ענין הטבילה בעיו"כ
- כב כי גדול יום ה' – תוקף קדושתו ועיצומו של יוה"כ"פ
- כה לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם – טהרת היום
- כו אשריכם ישראל – תשובה מתוך שמחה
- כה ומודה ועוזב ירוחם – מצוות וסגולת הווידוי
- ל והיה לפניך ערב – בשגב זמן כניסת יום הכיפורים
- לב תענו את נפשותיכם – סגולת התענית
- לג בעת נעילת שער – תוקף זמן נעילה
- לד ילכו מחיל אל חיל – ד' ימי טהרה שבין יוה"כ"פ לסוכות

פְּרִשְׁתַּת הָאֲזִינוּ

עוֹלָה, וְכִמּוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמְרִים בְּיָמִים אֵלּוּ (בְּמוֹסָף דְּר"ה וְיוֹה"כ)
'וְכָל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא דִּיּוּן אִמְתּוּ'.

וּמִמִּילָא גַם לַעֲתָה כִּי תִמוּט רִגְלוֹ ח"ו יוֹדֵעַ הוּא כִּי 'כָּל
מֵאִי דְעֵבִיד רַחֲמֵנָא לְטַב עֵבִיד', שְׁהָרִי 'צָדִיק
ה' בְּכָל דְּרִכּוּיָו וְחֲסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו, וְלַעֲוִלָם אֵינוֹ מֵבִיא
'רַעָה' עַל הָאָדָם, אֲלֵא הִיא רַק נִרְאִית כְּרַעָה וְאִין זֶה
אֲלֵא טוֹבָה עֲבוּרוֹ^א. פְּעָמִים שִׁזְכָּה לִרְאוֹת בְּעֵינֵינִי כִּיצַד
הִיתָה ה'רַעָה' הַכְּנָה לִישׁוּעָתָה ה'^ב, וּפְעָמִים שֶׁבָּאָה לְזַכְּכוֹ

צָדִיק וַיִּשֶׁר הוּא – קִבְּלַת הִנְהָגַת הַבוּרָא
בְּפְרִשְׁתָּן (לִב ד'), 'הַצּוֹר תָּמִים פִּעְלוֹ כִּי כָּל דְּרִכּוּיָו מִשְׁפָּט
א-ל אֱמוּנָה וְאִין עוֹל צָדִיק וַיִּשֶׁר הוּא'. בָּאֵן
הוֹדִיעֵנוּ הַכְּתוּב יִסּוֹד הָאֱמוּנָה בְּהַקְב"ה כִּי תָמִים פִּעְלוֹ
וְצָדִיק וַיִּשֶׁר הוּא, וּבִאֲמַת יִיאֲמַר, כִּי מִקְרָא זֶה צָרִיךְ
לַעֲמֹד נֶגֶד עֵינֵי הָאָדָם וּלְבֹבוּ בְּכָל עֵת וּבְכָל שַׁעָה לְקַבֵּל
אֶת כָּל הִנְהָגַת הַבוּרָא עִמּוֹ בְּאַהֲבָה וּבְתַמִּימוּת, מִתּוֹךְ
אֱמוּנָה שְׁחֹרָה שִׁישׁ מִנְהִיג לְבִירָה, א-ל אֱמוּנָה וְאִין בּוֹ

א. וְהַדְּבַר דּוֹמֵה לְהָאִישׁ הַמַּהֲלֵךְ בְּתַקּוּפָה הָאַחֲרוֹנָה עַל יַד 'בֵּית חֲתָנוּת' – אוֹלָם גָּדוֹל הַמִּיּוֹעֵד לַעֲרוֹךְ בּוֹ שִׁמְחוֹת
נִישׁוּאִין, אִם הוּא רּוֹאֵה בּוֹ מִקְצַת אוֹרָה עֲדִיּוֹן אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נַּעֲשֶׂה בְּתוֹכֵי הָאוֹלָם, אֲבָל אִם יִמָּצֵא שְׁכָל הַחֲלוּנוֹת
מְכּוּסִים בְּבֶד שְׁחֹר עֵבֶה וְנִרְאֵה כְּמִי שֶׁהַחֲשִׁיכָה שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, הִרִי זֶה מוֹכִיחַ בְּעִלְיָל כִּי שׁוֹרָה שֵׁם בּוֹ הַשַּׁעָה 'אוֹרָה
וּשְׁמַחָה'... הָאוֹלָם עֲצָמוֹ מֵאִיר בָּאוֹר יִקְרוֹת, בּוֹ נַעֲרַכְתָּ שִׁמְחַת נִישׁוּאִין, וְהַמּוֹן עִם חוּגָג בְּתוֹכּוֹ... אֲלֵא שֶׁנֶּאֱלָצוּ לְכַסּוֹת
אֶת הָאוֹר מִפְּנֵי עֵינָא בִּישָׂא וּד"ל... וְהִרִי שְׁדִיִּיקָא רִיבּוּי הַחוּשָׁךְ מַעִיד עַל רִיבּוּי הָאוֹר...

ב. אִיתָא בְּגִמְרָא (קִידוּשִׁין כו.), 'נִכְסִים שָׂאִין לְהֵם אַחֲרִיתוֹת נִקְנִין עִם נִכְסִים שִׁישׁ לְהֵן אַחֲרִיתוֹת' – כְּלוּמַר, שֶׁה'קוֹנֵה'
עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה קִנְיָן בְּקִרְקַע וּבַפְּעוּלָה זֶה נִקְנִים לוֹ 'אֲגַב הַקִּרְקַע' גַּם הַמְטַלְטֵלִים שֶׁבַדְעַת הַמוֹכֵר לְתִיתָם לוֹ, וּמִסְתַּפְקֵת
הַגִּמְרָא הָאֵם קִנְיָן זֶה מוֹעִיל דִּיִּיקָא כְּשֶׁהַחֲפֵץ הַמְטַלְטֵל נִמָּצֵא בְּקִרְקַע אוֹ לֹא דוּוּקָא... וְהוֹכִיחוֹ מִמֶּה שֶׁלִּמְדָנוּ ב'בְּרִייתָא'
שֶׁקִנְיָן זֶה מוֹעִיל גַּם אֲגַב קִרְקַע כָּל שֶׁהוּא, וְהִרִי זֶה בְּרוּר שֶׁאִי אִפְשָׁר לְהַעֲמִיד חֲפֵץ הַמְטַלְטֵל ב'קִרְקַע כָּל שֶׁהוּא'...
וּמִכָּאֵן מוֹכַח שֶׁאִין צוֹרֵךְ לְהַעֲמִיד אֶת הַמְטַלְטֵלִים בְּתוֹךְ הַקִּרְקַע, וְדָחוּ בְּגִמְרָא אֶת הַהוֹכָחָה, כִּי בְּוֹדָאֵי יֵשׁ בִּידּוֹ לְהִנִּיחַ
שֵׁם חֲפֵץ כִּי יִכּוֹל לְהַעֲמִיד בְּקִרְקַע זֶה מַחֲט, וּמִקְשָׁה כ"כ הִרְבֵּה טָרַח הִתְנָא לְלַמְדָנוּ אוֹפֵן שֶׁאִפְשָׁר לְקַנּוֹת מַחֲט שֶׁאֵינָה
שׁוּוֹה כְּמַעֲט מֵאוֹמָה, וְתִרְיָךְ רַב אִשִּׁי – מִי גִילָה לָךְ רַז זֶה שֶׁהַמַּחֲט אֵינָה שׁוּוֹה, אוֹלִי מְדוּבָר בְּמַחֲט שֶׁבְּרָאשָׁה תְלוּיָה
'אֲבָן טוֹבָה' – מִרְגְּנִיתָא, שֶׁשׁוּוִיָה אֲלֵפִי זִוּי. שִׁמְעָתִי מִחֲכָם אַחַד שְׁלִיט"א שְׁרַמְזוּ יֵשׁ בְּדָבָר, שֶׁפְּעָמִים מִרְגִּישׁ אָדָם
שֶׁהוּא נִדְקָר מִן הַשָּׁמַיִם (אוֹ ע"י בְּנֵי הָאָדָם) ב'מַחֲט', עַס שְׁטַעֲכֵט, עַס טוֹט וּוִי (הַמַּחֲט דּוֹקֶרֶת וּמְכַאֲבָה), אֲבָל זָכוֹר תִּזְכּוֹר,
עַל הַמַּחֲט תְלוּיָה מִרְגְּנִיתָא דְשׁוּיָא אֲלֵפִי זִוּי...

וַיִּתְבָּאֵר עוֹד, כִּי הִנֵּה 'מִרְגְּנִיתָא' זֶה אֵין לָהּ מִקּוֹם עַל גְּבִי הַקִּרְקַע, שֶׁהִרִי כָּל גּוֹדֵל הַקִּרְקַע הִיא רַק 'כָּל שֶׁהוּא', וְאִי
אִפְשָׁר לְהִנִּיחַ בָּהּ שׁוֹם חֲפֵץ אֲלֵא רַק לְנַעוֹץ בָּהּ מַחֲט, וְנִמָּצֵא שֶׁהַדֶּרֶךְ הַיְּחִידָה לְקַנּוֹת אֶת הַמִּרְגְּלִית הִיא אֵךְ עַל יְדֵי
הַמַּחֲט, וְלַעֲנִינֵנוּ יֵאֲמַר, כִּי לְפַעְמִים רּוֹצִים מִן הַשָּׁמַיִם לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָאָדָם כָּל מִילֵי דְמִיטָב, אֲלֵא שֶׁהוּא כ'קִרְקַע כָּל
שֶׁהוּ' – שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵן לְקַבֵּל אֶת הַבְּרָכָה, וְאִין עֲצָה אֲלֵא לְתַלּוֹת בּוֹ מַחֲט 'וּלְדַקְרוֹ' בִּישׁוּרִים וְלַהֲבִיא עֲלָיו עֲגַמַת נִפְשׁ
וְעִי"ז יוֹכֵל 'לְקַנּוֹת' אֶת כָּל הָאוֹצֵר הַמוֹכֵן בַּעֲדּוֹ.

עוֹד יִיאֲמַר בְּזֶה, כִּי לְכַאוֹרָה כָּל פְּעוּלַת ה'מַחֲט' הִיא עֲשִׂית 'חֹר' בְּבִגְד, אֲמֵנָם בְּאִמְתָּה כָּל תְּכִלִּיתָה וַיִּיעוּדָה הוּא
לְחֹבֵר בֵּין שְׁנֵי דְבָרִים (וּכְגוֹן כְּפָתוֹר לְבִגְד וְכִי"ב), שֶׁמְכַנִּסִּים אֶת הַמַּחֲט עִם הַחוּט שֶׁבָּה עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַחַדִּים, וְנִמָּצֵא שֶׁאִין
כָּאֵן 'חֹר' וְקִלְקוֹל אֲלֵא הֵא גּוֹפָא הַתִּיקוֹן וְהַחִיבּוֹר. וְעַד"ז יִיאֲמַר כִּי כָּל ה'מַחֲטִים' שֶׁנִּדְקָר בָּהֶם יְהוּדִי לֹא בָּאוּ לַעֲשׂוֹת
לוֹ 'חֹרִים' ח"ו אֲלֵא נִוְעַדּוּ רַק לְחֹבֵר אוֹתוֹ לְאַבִּינוֹ שְׁבַשְׁמִים.

וְהִנֵּה נִוְדַע מִהַבְּעַש"ט הַק' זִי"ע (עִי"י בַּעֲש"ט עַה"ת, פְּרִשְׁתַּת מִקֵּץ בְּהַעֲרָה ד, וְעוֹד) כִּי זֶה הַנֶּפֶק"מ וְהַחִילּוֹק שֶׁבֵּין הָאֱמִירָה 'כָּל
דְּעֵבִיד רַחֲמֵנָא לְטַב עֵבִיד' (בְּרִכּוֹת ס:) לְבֵין נַחוּם אִישׁ גַּם זֶה שֶׁהִיָּה אוֹמֵר 'גַּם זֶה לְטוֹבָה' (תַּעֲנִית כֵּא.), כִּי בִיאוֹר 'לְטַב
עֵבִיד' הוּא – כְּדִי שֶׁתִּצָּא טוֹבָה מִתּוֹךְ הָרַעָה, מוֹסִיף עֲלֶיהָ נַחוּם אִישׁ גַּם זֶה וְאוֹמֵר גַּם זֶה – אוֹתָהּ רַעָה טוֹבָה הִיא
בְּעַצֶּם, וּכְדֶרֶךְ שֶׁנִּתְהַפֵּךְ עֲפָרוֹ שֶׁל נַחוּם אִישׁ גַּם זֶה לְחִיצִים, נִמָּצֵא שֶׁטוֹבָה הִיתָה לוֹ בַּעֲפָר עֲצָמוֹ... וְהָאוֹמֵר שֶׁגַּם זֶה
לְטוֹבָה מִתּוֹךְ אֱמוּנָה שְׁלִימָה הִרִי בְּאֱמִירָה זֶה מִהַפֵּךְ הָאָדָם אֶת הָרַעָה עֲצָמָה לְהִיּוֹת לוֹ לְטוֹבָה. וְלִדְבָרֵנוּ, כָּל מַכָּה וּמַכָּה
הִרִי מִלְבַּד ש'לְטַב עֵבִיד' – שֶׁתִּצָּא טוֹבָה מִתּוֹךְ הָרַעָה, הִרִי בְּעַצֶּם 'גַּם זֶה לְטוֹבָה', כִּי עֲצָם הַמַּכָּה טוֹבָה הִיא שֶׁמַּחֲבֵרֶת
וּמִקְרַבֶּת אֶת הַיְּהוּדִי אֶל הַקְּב"ה.

ולהרבות שכרו לעולם הבא^ג. וכדאיתא ב'ספרי' בפרשתן על מה שנאמר (פסוק ז) 'זכור ימות עולם - אמר להם הקב"ה, כל זמן שאני מביא עליכם ייסורים בעולם הזה תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לעולם הבא'^ד.

ובכל שיאמין יותר כי הקב"ה 'צדיק וישר הוא' וגם בשעה שנראה ש'כל דרכיו משפט' הקב"ה משגיח עליו, כך יתהפכו כל הדינים לטובה^ה, ויזכה לראות בישועת ה' מתוך השגחה פרטית גלויה^ו. וכמו שפירש הגה"ק ה'ארץ צבי' זי"ע מקונו'גלוב (מועדים, לשבת תשובה

ג. ובה ביארו בנוסח התפילה (בברכת השיבה שופטנו) 'והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחדס וברחמים', כי תחיתנו ובקשתנו להסיר ממנו יגון ואנחה, שאף שהייסורים מכניעים לבו של אדם וממשיכים אותו אל הקב"ה, אך מלוך עלינו אתה ה' בחדס וברחמים, כי אין כוונתנו ח"ו לילך בפריקת עול ובהפקרות, אלא שגלוי מלכותו ית' עלינו תהיה מתוך חסד ורחמים.

ד. הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שלח תר"נ ד"ה בפרשת) מבאר לשון הכתוב 'א-ל אמונה', וז"ל, שאלוקותו ית' מתגלה בעולם הזה לפי האמונה שנמצא בבני אדם.

ה. סיפר 'מרא דעובדא' מעשה נפלא שהיה עמו לקראת חג 'שמחת תורה' תשע"ט, וכה היה מעשה, כרבים וטובים השתוקק אף הוא לעלות לרגל להסתופף בצל רבו, לשאוב שמחה והתרוממות וקדושה לכל השנה, וחיפש לשכור דירה בקרבת מקום עבורו ועבור כל בני משפחתו, אלא ש'פשפש ולא מצא' (כי תושבי אותה שכונה נשארים בביתם בחג ואינם נוסעים למקומות אחרים) עד שמצא דירה הראויה ומתאימה כפי צרכי המשפחה. אלא, שבשנים האחרונות התאגדו קהילות רבות ועשו תקנה גדולה שלא לשכור דירות בסכום גבוה מכפי שנקבע, בכדי שלא יוכלו המשכירים להפקיע את השער ולדרוש הון רב שאין יד הכל משגת (וכל העובר על ה'תקנה' הרי הוא חב לאחריני...), ובעל הדירה ההיא דרש מחיר גבוה באלף שקלים יותר מכפי שקבעו העסקנים ולא הסכים בשום פנים ואופן להשכיר בפחות, באמרו שאין כדאי לו כל אותו טירחא אלא רק באותו סכום שנקב. האברך הנ"ל לא רצה 'לשבור את השוק' ולגרום להפקעת המחירים ועל כן לא 'סגר' עמו על שכירות הדירה, וחיפש אחר דירות אחרות.

הימים עברו בזה אחר זה ועדיין לא נמצאה דירה אחרת, התחזק ביחד עם ב"ב באמונה כי 'רווח והצלה יעמוד ליהודים' והשי"ת יעזרו למצוא את מבוקשו ולהגשים משאלת לבו. בהגיע ליל 'הושענא רבא' הלך מיועדנו ל'בית המדרש' לקריאת משנה תורה ולאמירת תהילים כנהוג, וחזר לביתו בשעה 12.53 לאחר חצות, באותה שעה קדמוהו בני הבית בתרועות שמחה כי 'ב"ה יש לנו דירה לשמחת תורה', לא עבר 'רגע כמימריה' והנה הטלפון מצלצל, ומיהו המצלצל, זה אותו 'בעל הדירה שממנו בקשו לשכור את הדירה, והודיע להם שהוא מוכן להוזיל את מחיר הדירה באלף שקלים פחות ממה שדרש תחילה, ומסכים להשכיר להם במחיר שנקבע על ידי ה'וועד'. מיד אמרו לו בני הבית שלא התכוונה לומר כי השיגה דירה אחרת, אלא שכל כך התחזקה באמונה בהקב"ה שימצא להם מבוקשם עד שכבר היתה בטוחה שאכן כך יהיה ושרתה עליה רוח שמחה על ישועת ה' כי תבוא, ובתוך כדי דיבור סיכם עם בעל הדירה שהוא שוכר אותה לשמחת תורה. והיה זה לאות ולמופת כיצד חיזוק האמונה מתוך שמחה הביא את ה'ישועה', שתיכף ומיד השיגו את חפצם והסכים להוריד דמים הרבה ממה שרצה בתחילה (ובפרט שהתקשר בשעה מאוחרת בלילה, דבר שאינו רגיל בין הבריות).

ואכן זה האיש המאמין באמת ובלב שלם הרי עוד בטרם תבוא הישועה כבר הנו שרוי בשמחה לגודל בטחונו בא-ל הטוב שיתן לו שאלתו. וכך שמעתי לאמר בשם הרה"ק ה'דברי ישראל' זי"ע במה שכתב ה'בעל הטורים' (ריש פר' ואתחנן) כי 'ואתחנן' בגימטריא 'שירה' (515), ולכאורה מה עניין זה לזה ומה שייכות יש בין תחינה לשירה, אלא כי האיש המתחנן ומתפלל אל הבורא יתב"ש צריך להיות בטוח שתתקבל תפילתו עד שכבר מעכשיו שמח הוא, והתפילה בוקעת ממנו בדרך 'שירה'.

ו. וכן פירש הרה"ק ה'אורח לחיים' מזלאטשוב זי"ע בלשון הכתוב בפרשתן (לכ ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו', בהקדם המשל שאמר הבעש"ט הק' זי"ע לאב ששינה מלבושיו להבעית את בנו הקטן, ותיכף שמבין הבן כי אין זה אלא אביו וקורא אבי אבי, מיד מתמלא האב רחמים על הבן ומוריד אותם לבושים ומתגלה לפני הבן, וכך כל תכלית ה'הסתר' והצער אינו אלא בכדי שנבין שהקב"ה אינו עוזב אותנו אלא רק הסתיר פניו בכדי שנקרא אליו, וכשיש לו לאדם הכרה זו מיד נעלמים כל המחיצות וההסתרים ומתבטלים כל הצער והייסורים. וזהו שאמר הכתוב כי שם ה' אקרא בעת שיהיה צער ל"ע מתוך ההכרה שהכל מאתו, וגם אותו צער בא מידי הקב"ה,

הננו מטהרין עצמנו בעשרת ימי התשובה וזוכים לטהרה הגמורה ב'זמא רבא' דיום הכיפורים, יש לך לדעת כי יסוד ושורש הטהרה תלוי ועומד באמונתו של אדם, וכמו שכתב נוראות הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (צדקת הצדיק אות קנו) כי העוונות הקשים ביותר - אף אותם שהעידו בזוהר הקדוש שלא תועיל עליהם התשובה - יתוקנו אף הם באמונה איתנה בבורא עולם. וז"ל. תיקון, להאמין שאין 'מקרה' בעולם אלא הכל בהשגחה ממעל, להאמין באמונה שלימה שאין שום מקרה בעולם כלל וכל מה שיארע לו ידע שהכל בכוונת מבין יתברך שמו. ודבר זה הוא באמת עיקר הכל, וכל תרי"ג מצוות התורה הם רק עיטין (עצות) להגיע

תרפ"ו) בלשון הכתוב בריש פרשתן (לכ א) 'האזינו השמים ואדברה', שאם יאזין אדם אל 'השמים', כלומר שיטה אזנו להתבונן שכל העובר עליו וכל הקורות עמו אינם אלא מן השמים בהשגחה עליונה מדוקדקת, אזי יתקיים בו 'ואדברה', לשון הנחה [וכמו 'דָּבַר אחד לדור', סנהדרין ח.], כלומר שהקב"ה ינהיגו בהשגחה עליונה גלויה לטוב לו כל הימים, וכבר נאמר (בתפילת מוסף דר"ה) 'ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך'.

לפני ה' תטהרו - טהרתן של ישראל ע"י האמונה
אמר דוד המלך (תהלים קיט פו) כל מצוותיך אמונה, ואף בבואנו לעסוק ב'טהרתן של ישראל' אשר

ואני קורא לו, עי"ז הבו גודל - היינו מידת החסד לאלוקינו - הוא מידת הדין, כי האמונה שהכל מהבורא ית"ש ממתיקה כל הדינים ומבטלת את כל מיני צער ויגון.

ז. כאשר פרצה ה'מלחמה' הנוראה (בשלהי שנת תרצ"ט) והנאצים ימ"ש החלו להתקדם לתוך מדינות פולין וליטא, נחפזו הכל להימלט על נפשם ולברוח למקומות מרוחקים יותר או להתחבא בתוך יערות (עד שבתוך זמן קצר התברר להם כי כבר אין לאן לברוח). גם בני משפחת 'הרב מבריסק' ה"ה הגרי"ז הלוי סאלאוויטשיק זי"ע רצו לברוח אך המתינו להכרעתו של 'הרב'. לאחר ששקל הרבה בדעתו הגדולה האם מעשה זה הוא אכן בגדר 'השתדלות' הכרחית או שיש בזה סתירה לחובת הבטחון בהקב"ה הכריע כי אמנם צריך לנוס אל היער הסמוך, אך הזהירים שלא יטלו עמם שום מאכל ומזון, אלא 'יקחו' את האמונה ב'אין עוד מלבדו'... ואכן יצאו לדרך כשארין ברשותם אפילו פרוסת לחם אחת. לאחר כמה שעות שהלכו בדרך הופיע כנגדם איש יהודי הנושא שני סלים גדולים מלאים במיני מאכלים טובים ומשובחים, ושאלם האם כבר אכלו היום, והשיבוהו שעדיין לא נכנס לפיהם אפילו משהו, מיד הראה להם את מה שבידו, וסיפר להם, כי היה אמור להתקיים שמחת נישואין וכבר ביטלו את כל האוכל עבור סעודת החתונה, אלא שלצוק העתים נדחו הנישואין למועד בלתי ידוע ונשארו כל התבשילים באין דורש, ולא מלאו ליבו להשליכם לאשפה שלא לעבור על 'בל תשחית', ועל כן נטלם עמו בכדי לתת אותם להולכי דרכים הרעבים, ואם ברצונם 'הרי שלהם לפנייהם'... החל הגרי"ז לחקור ולדרוש אודות כשרות המאכלים, ולאחר שהתברר לו כי אכן הכל בתכלית ההידור והדקדוק הרשה לבני ביתו לקבלם ממנו, ונתיישובו לאכול 'כסעודת שלמה בשעתו' באמצע היער... והורה הגרי"ז שלא להשאיר מאומה מן האוכל ולשמור אותו למחרת, כי צריך לבטוח בה' שישפק להם למחר צרכיהם כמו שדאג להם ביום זה. והמשיכו להעמיק במנוסתם לתוך היער.

ויהי למחרת ושוב הופיע לפנייהם איש אחר וסלי מזון בידו, ואותם הדברים בפיו, שהכינו סעודת נישואין והתבטלה... וקבלו מידו ופתחו את הסלים להוציא את המאכלים בכדי להתיישב ל'סעודה', ואכן היה שם כל מיני מאכל מלבד ה'לפתן' המוגש בסוף הסעודה. פשיטא שאיש לא היה מוטרד מחסרון הלפתן... חוץ מ'הרב' בעצמו... והיה הדבר לתימה רבתי בעיני כולם, שהלא אפילו בעיתות שלום מעולם לא היה מעניינו איזה אוכל מוגש ומוכן עבורו, ועל אחת כמה וכמה בעת מלחמה... ובפרט שאכלו יותר מכדי שבעם, ולמי 'חסר' בדיוק עכשיו 'מנה אחרונה'...

ונעמד הגרי"ז על רגליו ושאל בכובד ראש האם משהו השאיר אמש מהסעודה, ונאלמו הכל בדומייה ואיש לא ענה, חזר הגרי"ז על שאלתו ודרש לדעת מי השאיר אתמול מהאוכל, עד שקם ילד קטן והודה כי אכן השאיר משהו. הורה לו הגרי"ז לספר בקול גדול מה הותר למשמרת, וסיפר כי חשש שמא לא יהיה להם מה לאכול על כן נטל מעט לפתן והניחו בצנצנת בכדי שיהיה לו היום מה לאכול. פנה הגרי"ז לכל אותם שהיו עמו, ואמר להם, ראו והתבוננו בכל מעשי ה', הילד השאיר לפתן על כן לא קבלנו היום בדיוק את הלפתן, וכל זה ללמדנו עד כמה הקב"ה שומר ומגן עלינו כפי מידת בטחונו בו, ואם נסמוך עליו לבדו נזכה לראות תמיד כיצד הוא מגן לכל החוסים בו.

איש... מבקש אמונה ואסלח לה', שלא נאמר אם יש איש 'מאמין' אלא מבקש אמונה, ומבאר 'ר"ל אע"פ שעדיין אין לו אמונה בשלימות, אם רק מבקש אמונה הוא - אסלח לו כבר' (תורת אבות, אמונה ובטחון נג).

השוכן איתם - אמונה והכרה בכוח כל יחיד מישראל ובפרט בתפילתו

בפרשתן (לב יח-ב) 'צור ילדך תשי ותשכח קל מחוללך וכו', כי דור תהפוכות המה בנים לא אמן בם', ופירש הרה"ק ה'אורח לחיים' מזלמשוב זי"ע (ר"ה צור) כי הנה האדם 'צריך להאמין בתפילתו' ובעשייתו שפועל למעלה וכו', ויחשוב שהוא עולם קטן ונבלל בו כל העולמות מרום המעלות, על כן כאשר יפשפש במעשיו ומתחרט עליהם יכול לפעול בעולמות העליונים עד מקום שורש נשמתו, ויוכל להפוך מדת הדין למדת הרחמים, ונותן כח ועוז למעלה כמו שנאמר (תהילים סח

לידיעה זו שהכל מהשם יתברך. וכל העבירות נקרא בתוכחה 'אם תלכו עמי קרי' (ויקרא כו כז) לשון מקרה - כי העבירות הם יציאה מן הסדר ואין להם סדר, וכן כל העונשים נקרא שם (פסוק כח) 'חמת קרי'. ועל ידי זה שמאמין שאין מקרה ממתק כל הדינים ומתקן כל העבירות...^ט

וכן אמרו צדיקים (בעי"ז איתא מהרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע), לו יחיה גבר - אם יחיה האדם ויראה בכל עת את אלפין - את הקב"ה האלופו של העולם, להאמין ולבטוח בו, הרי הוא ניצול מכל מיני דינים ולא יעול - לא יחשיבו בשמים את הגבורתך - כלומר את ענייני הדינים והגבורות שיש עליו מחמת פנמים... בחושבניא - בחשבון עוונותיו, אלא יבוקש את עונו ואינו כי הכל ירד מחשבונו למעלה.

הוסיף הרה"ק ה'יסוד העבודה' זי"ע בדיוק לשון הכתוב (ירמיה ה א) 'שוטטו בחוצות ירושלים... אם תמצאו

ח. כה אמר הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע לבאר בפסוק (דברים ד כד) 'כי ה' אלוקיך אש אכלה הוא' מי שאינו שוכן מהקב"ה לעולם, אף בגיהנום לא ישכח ממנו וממילא לא יזיק לו הגיהנום ויכבה אשו שהוא אש של היצר הרע. סגולה נפלאה ומחוללת פלאות הובאה בספר 'אור התורה' (פרשת בא עמו' קמא) להרה"ק רבי שלום תאומים זי"ע (בן אחיו של הפרי מגדים, ומתלמידי הדגל מחנה אפרים, הרה"ק רבי ברוך ממעז'כו ועוד), וז"ל. שמעתי מפי צדיק וקדוש עליון שציוה לאחד ממקורביו, כאשר יתרמי (ימצא) לו ח"ו איזה צער בשום דבר בעולם - יהיה ממה שיהיה, בממון או בענינים אחרים ר"ל, צוה לו שיאמר בלשון לע"ז בזה הלשון, רבונו של עולם, דו האסט מיך באשאפין, דו געבסט מיר חיות, איך האלט מיך נאר אין דיר אליין, און ווייטער האט צו מיר קיינער ניט (רבוש"ע, אתה בראתני, וכל חיותי אינה אלא ממך, מחזיק אני עצמי רק בך, כי לך לבד ענינו תלויות, ואין לאיש זולתך איזה שליטה או כח עלי), ואמר שבוודאי יועיל לו מכל צער ונזק והוא בדוק, עכ"ל.

ט. וכך פירש הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (ר"ה תרנ"ז ד"ה החיים) את הפסוק (הושע יד ב) 'שובה ישראל עד ה' אלוקיך', שעל האדם לשוב ולחזור ולהתקרב אליו יתב"ש עד שיכיר שרק ה' אלוקיך מנהיג עולמו, והוא אחד יחיד ומיוחד היה הוה ויהיה, ומבלעדיו יתב"ש אין אלוקים, ואז ממילא ישתנו כל התנהגויותיו שבין אדם למקום ובין אדם לחברו, שהרי יודע ומאמין שהקב"ה משגיח עליו בכל עת ורגע, וכל מעשיו בספר נכתבין. י. הגה"ק רבי שלמה קלוגער זי"ע (קהלת יעקב דרוש כח לעי"כ תקצ"ד) מבאר מה שאמרו חז"ל (ברכות ח:): 'כל האוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי', על פי מה שמוכיח שהבטחון בהשי"ת ואמירתו שהכל לטובה מהפכת את כל הדינים באמת לטובה, וכמו שמצינו בנחום איש גמזו, שעל ידי שאמר 'גם זו לטובה' נהפך באמת הכל לטובה (כמובא באריכות בתענית כא). ועפ"ז כתב 'דבאמת מצד עצמו היה ראוי יום הכיפורים להיות יום הדין גדול ונורא מאוד, רק ע"י שישראל אוכלין ושותים בערב יוה"כ ומראין בטחונם בו ית' וכמו שכתב הטור (סי' תר"ד) בשם החיית, ולכן בטחון זה גורם שמהפך את יוה"כ מיום דין להיות יום רחמים גמורים, וא"כ כיון דאכילת ערב יו"כ גורמת לכל יוה"כ, לכך הוא שקול כיוה"כ עצמו, והוא העצם של יום הכיפורים'. עכ"ל.

יא. וכבר אמר הרה"ק מקאברין זי"ע (תורת אבות, אמונה ובטחון לו) שבכוח תפילתו של כל יהודי ויהודי, לפעול כל משאלות לבו לטובה ולברכה תיכף ומיד. אך מה שאנו רואים לפעמים שלא פעלה התפילה, הוא מפני שחסר לו אמונה בכוחה של תפילה, ואדם המאמין שבכוח תפילתו לקרוע רקיעים ולפעול עבורו כל מאי דבעי, הרי הוא פועל ללא כל שהות כל משאלותיו.

לה) תנו עוז לאלוקים². ושלא יהא ח"ו בכלל האמור 'צור ילדך תשי ותשכח קל מחוללך', כלומר ששוכח שהקב"ה מחולל ויוצר אותו מהעולמות העליונים למען יוכל לפעול בתפילותיך מעשיו הטובים. ועל כך אמר הכתוב כי דור תהפוכות המה - שיש בידם לזעזע את כל העולמות, ולהפוך מידת הדין בשורשה לרחמים גלויים ומרובים, אלא שלא אמון בם - שאינם מאמינים בעצמם³...

יב. דברים חוצבי להבות אש בעניין זה כתב בספר 'סדר היום' (לשבועות) בזה"ל, ואל יקל בעיני האדם הדבר הזה, כי (אף ש)האדם הוא שפל ואפל בבחינה אחת (מצד אחד), אבל בבחינה אחרת (מצד שני) גדול כמו עד מאד, ובידו להעמיד כל העולמות כולם, מה שאין מלאך משרת יכול לעשות כן, והוא הנותן כח וחיל כביכול לבורא עולם כדכתיב (דברים לג כו) 'רוכב שמים בעזרך' וכו', וצריך כל אדם עם היותו קטן מהקטנים והדיוט שבהדיוטות להחשיב עצמו ולהתגדל ולהתנשא על הענין הזה - לומר אולי על ידי יבא איזה ענין ודבר להפיק רצון הש"י, ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניו וכו', עיי"ש עוד.

יג. ואל תאמר, אין הדברים אמורים אלי... כי אם לאנשי מעלה, ויזכור מה שדרשו חז"ל (קידושין לו.) מפסוק זה, כי אף אם 'לא אמון בם' עדיין נקראים הם 'בנים' למקום, וכדברי רבי מאיר שבין עושים רצונו של מקום ובין אין עושים רצונו של מקום מקראו בנים.

דבר נורא אמרו בזה, שהרי אמרו בגמ' (שבת י:) 'לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת (כלומר, אותה כתונת פסים) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים', והרי הקב"ה מקיים כל התורה כולה, ואף הוא אינו משנה בן בין הבנים...

איתא במשנה (אבות ג יד) 'חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר (דברים יד א) בנים אתם לה' אלוקיכם'. והתמיהה ידועה, שלכאורה נראה כפל הלשון, ומה בין 'חביבין' ל'חיבה יתירה', וכן קשה מדוע הביא את הראיה מהפסוק רק כלפי מה שאמר 'חיבה יתירה'. ושמעתי לבאר באופן נפלא, כי מתחילה אמרו חביבין ישראל שהקב"ה מתייחס ומתנהג עימם כרחם אב על בנים, הוסיף התנא לומר חיבה יתרה נודעת להם, ר"ל, שלרוב חיבתו של הקב"ה לישראל לכן הודיע להם מעלה זו (ולא הסתיר זאת מהם), וזהו שהביא ראיה ממאמר הכתוב בנים אתם לה' אלוקיכם, שנאמר זאת לבני ישראל שידעו כי הם 'בנים', ויתבוננו בכוחות העצומים שנמסרו לידיהם, ולא יהיה ח"ו 'לא אמון' בעצמם...

וכך פירש הרה"ק הנחל יצחק' מזוטשקא זי"ע בלשון הכתוב בפרשתן (לב ה) 'שחת לו לא בניו מומם', שמי ששיחת וחטא ר"ל וחושב שכבר אבדה תקוותו והוא לא בניו - ששוב אינו נחשב כ'בן' לאבינו שבשמים, הרי הא גופא היא מומם והחטא הגדול ביותר....

סיפר הגאון רבי חיים קרייזווירטה זצ"ל גאב"ד אנטווערפן, שבימי המלחמה ניגש אליו אחד מעשירי בני ישראל, וכה אמר לי הנה אנכי הולך למות (כשנשלח לכבושונות יחד עם רבבות אלפי בני ישראל למות על קידוש ה') אבקשך, היות שחנני ה' בעשירות גדולה, ומעות הרבה שמורים עבורי ב'חשבון' בבנק שבמדינת שווייץ, אגלה באזנך את ה'קודים' - שע"י ניתן להוציא את המעות, ולכשתמצא אחד מיוצאי חלצי שישאר בעזהשי"ת בחיים תעביר לו את הפרטים הללו, כדי שיקח את שלו ויתפרנס בכבוד.

עברו שנים רבות לאחר המלחמה והגר"ח לא מצא שם ושארית לאותו יהודי, ואף לאחר חיפושים שונים לא עלה בידו למצוא אחד מיורשיו. והיה מקץ עשרים שנה מצא הגר"ח איש יהודי עני מרוד הלוש בבגדים קרועים, מן השמים נדבר הגר"ח עם זה העני ובתוך הדברים גילה כי 'מצא את שאהבה נפשו', כי הלה בנו של אותו יהודי שמסר לו את מספר חשבון הבנק שלו בשווייץ, מיהר הגר"ח להשיב את ה'אבידה' (אחר שחקר היטב כי כנים הדברים) ... ומסר לו את הסימנים, ואכן, הלה הצליח למשוך סכום כסף אדיר שהפקיד שם אביו שנים רבות קודם לכן. אז נענה הגר"ח ואמר, זה כעשרים שנה שהלה מסתובב בבגדים בלואים וקרועים כשבאמת גביר אדיר הוא, אלא שהוא לא ידע מן האוצר שהיה בבעלותו.

לדידן ייאמר, הרי כל אחד ואחד הוא 'גביר אדיר'... יש בידו אוצרות מלכים לאין גבול, ועל כולנה הוא בנו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, אך עליו לדעת שהוא 'עשיר', ולא להידמות לאותו הלך שהסתובב כאביון שבאביונים רק כי לא ידע...

להתפלל אליו בכל עת מצוא, ומובטחנו שאין תפילה החוזרת ריקם י'. וכך פירש הרה"ק הרר"א מליז'ענסק זי"ע (ד"ה זכור) בלשון הכתוב בפרשתן (לב ז) 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך', כי הקב"ה אומר לאדם 'שאל' ממני כל משאלות ליבך כי אני 'אביך', וגדול כוחה של תפילה לפעול ולהמשיך כל ההשפעות הטובות, והו' 'ויגדך' מלשון המשכה (כמו גור אחיה), שמא תאמר מנין אדע שאכן אהיה נענה בתפילותיי, לזה אמר 'זקניך ויאמרו לך', שהרי גם הצדיקים הנקראים 'זקנים' בידם לפעול עבורך ישועות, 'על אחת כמה וכמה כשתתפללו מקירות לבכם להבורא ב"ה'טו'.

ועל אחת כמה וכמה בימים אלו 'בהיותו קרוב'טו,

וכמו שכבר הבאנו מה שכתב הרמב"ם (תשובה ב וז"ל, אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה

וכך כתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שבת שובה תרס"ב ד"ה שובה) לפרש הלשון האמור בפרשתן (לב ד) 'א-ל אמונה', שהנה נאמר (ירמיה ג יד) 'שובו בנים שובבים נאם ה' כי אנכי בעלתי בכם', כי באותה שעה שאמר הקב"ה 'אנכי ה' אלוקיך' נטבע בתוך נפשות בני ישראל כח אלוקי, אלא שהוא גנוז ונסתר 'זכפי האמונה שמאמין האדם כי יש בו כח אלקות כך מתגלה אליו, ולכן נקרא הקב"ה א-ל אמונה, שכפי האמונה שבאדם כך מתגלה בו', והו' שאמר שובו בנים שובבים כי אנכי בעלתי בכם - שהרי בכל אחד ואחד יש בכל מצב את הכח של 'אנכי', ותמיד בידו להתקרב לבוראו כבראשונה.

והדברים אמורים ביותר לעניין התפילה, שצריך לדעת ולהאמין בכח הגדול שנתן לנו הקב"ה

והדברים אמורים שבעתיים בימים הללו, שהקב"ה ממציא עצמו להתקרב אלינו, ונתן לנו את ה'מפתחות' לפתוח בהם שערי שמים למלא כל משאלות ליבנו לטובה (וכדלהלן), שעלינו להרגיש כ'גביר' ולהיות בשמחה עצומה, אך מאידך עלינו לנצל כל רגע ורגע בהכרה בגודל ההזדמנות שניתנה לידינו לימים ספורים בלבד...

יד. זה עתה קראנו (בהפטרה דיום א' דר"ה) ב'תפילת חנה', שם נאמר, אצל עלי הכהן כתיב שכאשר ראה עלי את חנה 'מדברת על לבה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, ויחשבה עלי לשיכורה' (שמואל א' א יג), ואחרי שאמרה לו 'יין ושכר לא שתיתי ואשפוך את נפשי לפני ה'', אמר לה עלי (פסוק יז) 'לכי לשלום ואלוקי ישראל יתן את ש[א]לתך אשר שאלת מעמו', ופירש רש"י 'יתן את שלתך - בישרה שנתקבלה תפילתה', שאל הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע את אביו הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע שהוא פלא, דהא אך לפני רגע החשיבה עלי לשיכורה, ואיך שינה פתאום את טעמו ואמר לה שכבר נושעה מצרותיה, גם מנא ידע שכן הוא.

השיב לו השפ"א, שכבר הקשו כן החבריא קדישא בפשיסחא, ותירצו, שבתחילה ראה עלי - 'רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע', והיינו שהביט ברוח קדשו את הנעשה בשמים ממעל, והנה רואה הוא כי אין תפילתה נשמעת אצל כסא הכבוד, לפיכך היה עלי תמה ושואל, איך יתכן כדבר הזה שהתפילה אינה נשמעת בגבהי מרומים, והלא 'א אידישע קרעכץ' (אנחה של יהודי) מגעת עד כסא הכבוד, ועל כן 'ויחשבה עלי לשיכורה' כלומר שבוודאי עושה את עצמה כמתפללת אבל לפי האמת אינו כן, אבל אחר שהסבירה לו שהיא אשה קשת רוח ואינה שיכורה כלל, ותפילתה באה מתוך שברון ועומק לבה, או אז הבין עלי כי מה שאינו רואה היאך שתפילתה מתקבלת בשמי רום, מפני שבוודאי כבר נענתה ונתקבלה תפילתה, והו' אמרו 'ואלוקי ישראל יתן את שלתך - בישרה שנתקבלה תפילתה', כי אין דבר העומד בפני התפילה מעומק הלב.

טו. יתר על כן הו' מרגלא בפומיה דהרה"ק הרר"ב מפשיסחא זי"ע לומר אחר כל 'מי שענה' בסליחות, שבאמת היה יכול להוסיף ולומר מי שענה לבונם בכל עת הוא יעננו, וכך יכול כל אחד לומר על עצמו מי שענה ל... בכל עת הוא יעננו, אלא שלא תקנו לומר כן, כי הוא מילתא דפשיטא ואין צריך לומר... (מאמרי שמחה לח). והיינו, שכאשר יתבונן האדם בקורות חייו יראה להדיא עד כמה שמע אלוקים לקול תפילותיו, כי מי כה' אלוקינו בכל קראנו אליו, ומכאן יקח 'חיזוק' להתפלל בכל עת מצוא לאלוקים העונה אותו ביום צרתו.

טז. בשנה אחת בסוף חודש מנחם אב חלה הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע עד למאד והיה מוטל על ערש דווי, הרופאים קבעו שיש צורך לנתחו מיד ללא שום שהיות, אך הרבי לא הסכים שינתחוהו עד עבור הימים הנוראים, באמרו הננו מאמינים כי ב'ראש השנה' נגזר דינו של אדם ובידנו לפעול לשינוי הגזירה, משראו בני המשפחה כי הרבי עומד על דעתו, שלחו את הרופא אל הקודש פנימה והוא סידר לרבי את כל דרך הילוכו באכילה

שמועות יבהלונו תמיד שקורה בארצות אינן רחוקות ממנו מאד, כמו שקרה במדינתנו וכאשר ראינו בעינינו.

ועתה אחרי זאת איך ישאר ליצרנו ולדמיון הכוזב פתחון פה, ואיך ישיאנו משאות שוא ומדוחים ויגרשונו מהסתפח בנחלת ה', הלא עינינו אשר ראו את מוסר ה' אלוקינו וידו החזקה וכו', ונקל עלינו לשוב אל השי"ת בלב שלם כאשר גזר שכלנו, כי אין עליו מונע ומעכב ואין שטן ואין פגע רע. עכ"ל י"ט.

איתא בגמרא (ברכות כח:) שאמר רבי יוחנן בן זכאי, ...עכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים... ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחרו בממון... ולא אבכה... וכתב המהרש"א (ח"א ד"ה ואני) אף שאמר 'אי אפשר לשחרו בממון ולפייסו בדברים' זה אינו אלא לעולם הבא, אבל בעולם הזה יכולין לפייסו בדברים שהיא התפילה, ולשחרו בממון שהוא הצדקה.

ובן כתב הגה"ק מהר"מ פאפירש זי"ע (אור הישר, עמוד גמ"ח פ"א) בזה"ל, כל המרחם על הבריות מרחמין

הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד, שנאמר 'דרשו ה' בהמצאו', במה דברים אמורים ביחיד? וכלשונו של ה'ערוך לנר' (ר"ה יח.) 'דשאני עשרת ימי תשובה שאפילו תפלת יחיד ודאי מהני, ונקרע דינו לגמרי' יח.

מעבירין את רוע הגזירה – בצדקה וחסד יתבטלו כל החולאים וגזירות

כתב הר"ן (דרשות, דרוש העשירי, בענין ה'מנפה' שהיתה בזמנו) בזה"ל, כי ירד רע בשנה ההיא לרוב יושבי העולם וחלו בהם חלאים משונים אי אפשר שנמשכו למנהגו של עולם, אבל כל משכיל צריך להודות כי אצבע אלוקים היא, כי החלאים הנהוגים בבני אדם הם קורים בו מצד טבעו, אבל הזרים (- ר"ל, חולי שלא מחמת טבע הגוף וחולשתו, אלא הם באים מסיבה חיצונית וכגון מנפה) אינם נופלים בהם בטבעו, אבל (הם) עונש האלוקים בהשגחה עליו וכו'. ואלה ראינו בעינינו מתפשטים וכוללים בשנה ההיא עד שנהפך העולם בשנה אחת יותר ממה שנהפך ונתחלף בזמן קודם במאתיים שנה וכו', לא שאומר שיהיה זה בעוונם אבל כן היה. וגם אנחנו בימים האלה ובזמן הזה

שתיה ושינה עד אחר הימים הקדושים, ונדחה תאריך הניתוח עד למחרת יום הקדוש, ויהי ממחרת יום הקדוש בדקוהו הרופאים שנית, ויראו כי פלא גדול נתחרש וכל הסכנה חלפה כליל, וכבר אינו נזקק לניתוח, נענהו הרופא ואמר לו בלשונו 'הזמן פעל לטובתך' (כוונתו הייתה שהזמן שעבר הועיל למערכות הגוף להשתנות לטובה), נזדעק ה'נתיבות שלום ואמר 'הזמן פעל לטובתי', היינו הזמנים הגדולים של חודש הרחמים וימי ראש השנה ויום הכיפורים הם הזמן שבהם יכול כל אדם לפעול לשנות את גזר דינו לטובה ולברכה, וזה אשר פעל שאבריא לגמרי למעלה מדרך הטבע. יז. כמו כן יש לדקדק בדברי רש"י הנודעים (ב"מ קו. ד"ה ותגזור) 'מה שתבקש מן היוצר יעשה, ואני לא ביקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחיטים', שאין הדברים נאמרו רק לגבי התפילות בר"ה אלא בתחילת השנה'...

יח. וביותר תגדל מעלת התפילה בערב יוה"כ, וז"ל הרה"ק ה'שם משמואל' (יוה"כ שנת תרע"ב) חיוב סעודה בעיוה"כ... ויש לומר הטעם כי ידוע שבאכילת עיוה"כ מתקנין כל האכילות של כל השנה, וכן כל התפילות של כל השנה מתקנין ומזדככין בתפילת עיוה"כ, ואם יש מכולן כדי לצרף תפילה אחת שלימה, יש לכל התפילות עליה בהדי תפילה זו.

יט. מעשה היה ב'בעל הבית' שרצה להתחיל בסעודת ליל שב"ק, וכבר מזג את היין לגביע והיה 'מוכן ומזומן' לפתוח ב'קידוש', אלא שהילדים היו עסוקים בשלהם, זה משתעשע במשחקים וזה מעיין ב'עלונים'... ואין איש שם על לב, וככל שניסה לקרוא בשמותיהם ולעורר תשומת ליבם לא עלה בידו, עד שהחליט לעשות מעשה, נטל את היין בידו האחת ואת מגש החלות בידו השנייה והחל לפנותם מעל השולחן... נזעקו הילדים וקראו בקול, אוי, אבינו, עדיין לא קדשת... אמר להם, אכן זאת היתה כוונתי שתתעוררו ותתבוננו שכבר הגיע הזמן לעשות קידוש... עד"ז נאמר, הנה הקב"ה רוצה לעשות 'קידוש' – לקראת יום שכולו שבת, בגאולה העתידה שתבוא במהרה בימינו, אך 'הילדים' עסוקים בשלהם... על כן כבר כמחצית השנה שהקב"ה שינה עלינו סדרי בראשית, וגם בעווה"ר היה תקופת זמן בה ננעלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכל מוסדות התורה והחינוך הם כספינה המטלטלת ומטורפת בים, בכדי שנתעורר ונבין את אשר לפנינו שהגיע זמן 'קידוש'...

עליו מן השמים, ואין מדקדקין בתפילתו, ומקבלין אותו בפנים מאירות, והרבה מליצי יושר עליו בב"ד של מעלה בעת משפטו בא לגנוז. ע"כ, שמעו נא בני ישראל 'עורי נא התייצבי נא בעד הנפש חלי נא' כל עוד נשמתו בקרבו בזה העולם בכלל, ובפרט בימים הללו בטרם ה'חתימה' ביום הכיפורים, להרבות בתפילה וצדקה יא, ועי"ז יצא דינו לאור, ותשובה ותפילה יב וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

כ. כה אמר הגר"ז מבריסק זצ"ל להמחיש את כח התפילה, 'מעשה' באחד שתפסו אותו על שעבר על אחד 'מהעברות החמורות' שבחוקי המלכות שהעונש הקבוע על כך בספר החוקים הוא גזר דין מוות, כמובן ששכר עורכי דין בכסף מלא שיוכיחו את צדקתו, בהגיע יום הדין פתח הקטגור בפניו ופסק השופט את דינו למיתה רח"ל. חשכו עיניו של הנאשם וכמעט שלא התמוטט אך עדיין לא איבד תקוותו, מיד אמר שעומד להגיש ערעור בפני ערכאה גבוהה יותר, פשיטא שבדרך הטבע פחתו הסיכויים לצאת זכאי, אך עדיין יתכן 'להפוך את הקערה', הלה שכר עו"ד מומחים ביותר העולים הון תועפות, והם ניסו בכל כוחם להביאו לידי זכות, אולם גם הבית הדין 'הגבוה' הרשיע את הנתבע, והשאיר את פסק הדין על מקומו. עדיין לא התייאש הנאשם, כי אף שנפסק דינו לחובה אך המלך ברוב רחמיו יכול לתת לו 'חנינה', ומיד החל להפעיל 'קשרים' ולהתחנן ל'עסקנים' שיבקשו משרי המלוכה שידברו על המלך להשאירו בחיים, שהרי מטופל הוא באשה חולנית ובעוללים רכים, וגם לרבות בהורים זקנים וחולים, כמו כן השתדל בכל כוחותיו לבקש מאת מכריו וידידיו שישלחו מכתבים לבית המלוכה להעיד על טיבו שכשר הוא, אולי יחוס אולי ירחם. אמנם המלך לא נעתר להפצרות המרובים, ופסק שבעוד כ"ד שעות יבוצע פסק הדין. באותה שעה ידע שננעלו בפניו כל שערי ההצלה בדרך הטבע, אך עדיין המשיך לפעם בו רצון החיים מתוך תוחלת ותקווה אולי יארע משהו שלא כדרך הטבע או שיתחולל נס גלוי להצלתו. הגיע הזמן הנקוב... נכנס השוטר והובילו אל מקום ההריגה, שם עמד שר הטבחים והשחיז את חרבו למען תתבצע ההריגה בלי ספק... והניחה על כתף הנאשם... באותו רגע נגזז חלום החיים, אבד סברו ובטל סיכויו, יודע הוא היטב שזהו... הגיע הרגע האחרון לחייו, וכבר אין שום דרך להינצל... אמנם יהודי מחויב להאמין שאפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים... גם במצב נואש זה, שאין שום פתח דחוק להיכנס בו עדיין יכול הוא להיוושע אם ישפוך שיחו לפני בוחן ליבות (מובא בהקדמה לספר נס ההצלה של ישיבת מיר בשאנחאי).

ועל משקל דבריו יש לומר גם כלפי הימים הללו, שהנה יש אנשים שעבר עליהם חודש אלול והם היו 'עסוקים' בדברים אחרים..., השער הראשון לדופקי בתשובה נפתח לרווחה ולא נכנסו בו, הגיע יום הדין ועדיין המשיכו ב'שינתם' מסיבות שונות ומשונות, ועתה ליבם כבד עליהם כיצד החמיצו זמנים יקרים ונעלים כאלו, ומרגישים שהם רחוקים מ'עשרת ימי תשובה' כרחוק מזרח ממערב, אך אפילו חרב חדה מונחת אל יתייאש מן הרחמים, עדיין לא אבדה תקוותם וחלילה להם מלהתייאש, אלא יכולים עתה 'להיאחז' בימים שנותרו לפליטה, ועדיין יכולים לפעול לעצמם כל מילי דמיטב.

וכבר היה מעשה אצל החסיד המפורסם רבי מרדכי פעלץ זצ"ל ששימש כבעל שחרית אצל הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע, באחת השנים שמע בדרך הילוכו לביהכנ"ס השכם בבוקר קול בכי תמרורים הבוקע מאחד הבתים, משכנס הביתה מצא שם חולה הזקוק תיכף ומיד ל'עצים להסקה' לחמם הבית, הלך ר"מ הביא עצים והסיקן מפני פיקוח נפש. אדהכי והכי איחר לבוא לתפילת שחרית ובעמדו בפתח בית הכנסת שמע שבעל התפילה מסיים 'והנורא בנוראותיך', והבין שעליו להתחיל מיד 'המלך', כדי שלא לעכב את קהל הקודש, לכן החל מיד להשמיע תנועת אה... אה... 'המלך' ממקום עמדו, המהרי"ד הביט לעבר הפתח מחמת הקול שנשמע משם, אחר גמר התפילה נענה הרה"ק ואמר, אכן, כאשר מסיקים מתחילה אפשר להתפלל בחמימות...

ולכאורה ישאל השואל על ר' מרדכי, הרי לא אמר לא ברוך שאמר ולא פסוקי דזמרה - כיצד 'קופץ' מיד להמלך, אלא, שעשה כן מפני 'כבוד המלכות', שלא לעכב את רבו הרה"ק המהרי"ד וכל קהל הקודש. ולדידן ייאמר, אף אם לא התעורר האדם בימי הסליחות ובימי ר"ה, עכ"פ מפני כבוד המלכות 'קפוצ' עכשיו וימליך קוב"ה על עצמו מעתה.

כא. כבר מילתנו אמורה בדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ג ד) 'נהגו כל בית ישראל, להרבות בצדקה וחסד בין איש לרעהו ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל השנה.

סמך לדבר מצינו בגמ' (כתובות סז:) שמר עוקבא היה רגיל בכל 'מעלי יומא דכיפורי' (- ערב י"כ) לשלוח לעני שהיה בשכנתו סך ארבעה מאות זוזים. וכתב המהרש"א (ח"א ד"ה ארבע) וז"ל, דקדק ליתן צדקה זו הגדולה ערב י"כ, שזכות זו יהא מכריע לטובה, (א"נ בו ביום צריך העני יותר לסעודתו). עכ"ל.

הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זי"ע כתב באגרת אודות פטירת הגאון רבי חיים עוזר גראדז'ינסקי זי"ע וז"ל. נמצאו פתקאות ממרן ז"ל, והן קבלות מערבי יוהכ"פ, באחת מהן מעיו"כ כתוב... לעשות חסד עם כל המבקש. סיפר הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגאר זצ"ל אב"ד 'חוג חתם סופר' ב"ב, מעשה שהיה אצל הגה"ק בעל ה'חתם סופר' זי"ע, בשנה אחת אחרי 'סעודה המפסקת' קרא החת"ס לאחת מבנותיו, ואמר לה, שתלך להציע שידוך ליתום פלוני עם יתומה פלונית, אמרה הבת כי מיד בצאת החג תפעל להוציא את השידוך מן הכח לפועל, אמר לה החת"ס, הנה זקוק אנכי לאיזה זכות לקראת יום הדין והחתימה. מיד שלחה הבת לדבר עם הבחור אודות יתומה פלונית, ויען הבחור מה אעשה ואין הפרוטה מצויה בכיסי, הביאה הבת את דבריו אל אביה הגדול, נענה החת"ס והשיב שהוא מבטיח שלעולם לא יחסר להם דבר בביתם... מששמע הבחור את הבטחת החת"ס הסכים מיד (ואכן, לימים סיפר הלה, שתמיד היתה פרנסתו מצויה, ואף שלא זכה לעשירות לא היה חסר לו כלום מעולם), אף צד הכלה הסכימו מיד ובאו בברית האירוסין לשמחת החת"ס, שרק אחר שקיבל את הבשורה הטובה פנה לצאת לבית הכנסת לתפילת 'כל נדרי'.

בהגיעו לבית המדרש כבר שקעה החמה והכל עמדו מוכנים ומזומנים לתפילה מזה זמן רב, ובכניסתו רימזו הגבאי על השעה המתאחרת, נענה החת"ס ואמר 'לא אחרתי כלל', כי בשמים לא יתחילו 'כל נדרי' טרם בואי... הרי לך מחד גיסא סבר החת"ס שאין בידו שום זכות לגשת ל'כל נדרי', והוצרך לפעול בכל כוחו כדי לעשות את השידוך בין יתום ויתומה קודם 'כל נדרי', אף שידע שאין מתחילים במרומים כל נדרי קודם ביאתו לביהמ"ד, עאכו"כ עלינו להרבות בצדקה וחסד בימים אלו.

כב. הגה"ק מהר"י אסאד זי"ע מאריך (דברי מהר"א לפר' כי תצא) בדברי התעוררות לשפוך לב כמים ולהוריד כנחל דמעה, שעל ידם זוכה האדם לטהרה, ובפרט בימים אלו, כי אין טהרה אלא ב'מים'. ומביא משל לאיש עשיר אשר כל יום היה מעלה על שולחנו בשר ודגים וכל מטעמים, והיו אוכלים כל בני הבית מעט לחם, כי עיקר סעודתם היה ממיני המאכלים המשובחים, לימים נהפך עליו הגלגל ל"ע וירד מנכסיו, ולא היה בידו להביא כל אותם מאכלים אלא רק 'לחם לאכול', אולם לא זו מ'מנהגו' והמשיך להביא 'לחם צר' כמימים ימימה, אמרו לו בניו, עתה שאין אנו אוכלים אלא לחם אי אפשר לנו לשבוע במעט לחם כמו כשבטנו על סיר הבשר... אלא צריך אתה להביא לחם לרוב כדי שנאכל ונשבע.

והנמשל הוא, כי בעת שהיה בית המקדש עומד על תילו ותפארתו היה לנו מזבח וקרבות לכפר בעדנו, אך בעת גלותנו לא נשאר לנו אלא כח הבכיה, וממילא אי אפשר 'לקמץ' בהם, אלא יש להרבות בהם עד שיהיו 'כדי כפרה' כמו אותם הקרבות. וזהו שאמר הכתוב (תהילים מד ב) 'היתה לי דמעת לחם', שהיום בחשכת הגלות הרי הדמעה היא כלחם, וממילא זקוקים אנו לדמעות הרבה עד שיוכלו 'לשבוע' מהם כביכול. עפ"ז פירש בלשון הכתוב (איכה ב יט) 'קומי רני בלילה... שפכי כמים ליבך נוכח פני ה'', בלילה היינו בגלות הנדמית ללילה, אז שפכי כמים ליבך בבכיה המטהרת את הלב, וזהו נוכח פני ה', וכדכתיב (ויקרא טז ל) 'לפני ה' תטהרו'.

ובזה מבאר באופן נפלא במה דאיתא בגמ' (מנחות טו:) 'מביא אדם זבחו היום ונסכיו עד עשרה ימים', כי נודע מה שאמרו חז"ל (ויק"ר כט) שבכל מוספי המועדות נאמר 'והקרבתם' ואילו במוסף דראש השנה נאמר (במדבר כט ב) 'ועשיתם עולה' - אמר להן הקב"ה לישראל, בני מעלה אני עליכם כאילו היום נעשיתם לפני, כאילו היום בראתי אתכם בריה חדשה' (וכלומר, שצריך 'לעשות' את עצמו כקרבן עולה ועי"ז כאילו נברא מחדש), וכנגד זה אמרו (ר"ה כו:) 'בר"ה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי', כי 'זבחי אלוקים רוח נשברה', והדרך 'להקריב' את עצמו הוא על ידי שיכוף וישבר רוחו נפשו וליבו. וזהו שרמזו חז"ל במתק לשונם מביא אדם זבחו היום - היום דא ראש השנה (כדאיתא בזוה"ק), כי בר"ה צריך להביא את זבחו, ואין קרבן בלא נסכים, והם ה'דמעות', ועל כן אמרו ונסכיו עד עשרה ימים, אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, שבהם שערי דמעה מצויים אצלנו, וביותר ביום הכפורים. ובזה מבאר עוד בלשון הכתוב (תהילים לט יג) 'שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש', שמעה תפילתי ה' - בראש השנה שאז אנו דופקים על שערי תפילה, שועתי האזינה - בעשרת ימי תשובה, ואל דמעתי אל תחרש היינו ביוה"כ שמתעוררים אנו בשערי דמעה.

גדולה תשובה – כחה של תשובה

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה ז ו) וז"ל, גדולה תשובה כי שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר 'שובה ישראל עד ה' אלוקיך', ונאמר (עמוס ד ו) 'ולא שבתם עדי נאם ה'', ונאמר (ירמיה ד א) 'אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב', כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי

ובלשון המדרש בפרשתן (תנחומא ד) ...ואם עשיתם תשובה לפני בלב שלם אני אקבל אתכם ואדון אתכם לבק זכות, ששערי שמים פתוחים ואשמע תפלתכם. שאני משגיח מן החלונות מציין מן החרכים עד שלא אחתום גזר דין ביום הכפורים וכו', לכך נאמר דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימי תשובה שהוא שריו ביניכם.

כג. הנה מצינו במקומות רבים בימינו דלתות הנפתחות מאליהם ללא כל מגע ופעולה מצד האדם, אין צורך לפתוח עם מפתח את המנעול ואף אין צריך ללחוץ על ה'יד' (ידית), אלא הדלתות נפתחות מאליהן על ידי ה'עין רואה' הקבועה בו מלמעלה, אך זאת נדרש מהאדם, שיטרח להעמיד עצמו אצל הדלת, אז ירגישו ה'עינים' ויתפחו בפניו שערים גדולים. כיו"ב, בימים הללו, הסיוע ממעל גבוה הוא עד מאד, כל השערים נפתחים בלא צורך להקיש הרבה... אבל על זאת ממתינים לנו מן שמיא – שנבוא בסמוך, שנעמיד עצמנו...

וידע כי ה'תשובה' שייכת לכל יחיד ויחיד כמו שנאמר (דברים ל יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו', והנה נמצא כתוב בכתב יד קדשו של גה"ק רבי שריה דבילצקי זצ"ל, וז"ל, מעשה שהיה- על סמך מה שמסרו לי שבשבת ר"ה יהיה 'חשמל כשר' במקוה – הלכתי למקוה כבר לפני שעה שלוש לשם, בפרוודור ובמדרגות היה חושך מוחלט, אך קיוויתי שאחר שאפתח את המקוה יהיה שם אור. אך מצאתי בחושך את המפתח ופתחתי את המקוה, אך שם היה חושך מוחלט. מכיון שכבר פתחתי, חשבתי שאסתדר בחושך, מצאתי ספסל בחדר ההלבשה ושם פשטתי בגדי, ומשם הלכתי לחדר המקוה, החושך היה יותר ממצרים, ופתאום אבדתי כל יחס באיזה צד ופינה אני נמצא, וגיששתי בקירות וגם את המקוה לא מצאתי, והייתי משוטט הנה ונה ללא פתרון, ופתאום נטבלו רגלי במים, גם כן טוב.

נכנסתי, טבלתי ויצאתי, בשום אופן לא מצאתי את חדר ההלבשה ומיששתי בקירות ללא כל התמצאות, כי הכל נאבד ממני. ופתאום מצאתי חולצה ובגדים אך נוכחתי כי הם לא שלי, וכעבור רגע מצאתי את שלי והתלבשתי ורציתי לצאת, אך כאן נגמר הכל. פחדתי שעם כל צעד אסתבך יותר, והחלטתי מתוך צער להשאר לשבת על הספסל, עד ירחם... אך הצטערתי בלב שאצטרך להפסיד כל ה'קרבנות', ומי יודע אם גם לא פסוקי דזמרה, והתפללתי בלב לישועה.

והנה, לא עבר רגע ואני שומע צעדים מתקרבים ויורדים למקוה, ואני קורא בקול רם – אני לא רואה איך לצאת, רגע, רגע, ענה הקול. והנה יד שלוחה אלי ומעמידה אותי ברגע על מדרגות היציאה ונוכחתי כי גם עד כעת היו רק כמה סנטימטרים ממני ועד המדרגות שלא הרגשתי בהם.

המוסר השכל: אדם קרוב מאד לדרך התשובה, רק כמה סנטימטרים מפרידים, והוא חושב שהוא שרוי בחושך מוחלט ומתייאש. פתאום נשמתו מרגישה את צעדי הא-לוקים המתהלך בגן, והוא רק צריך לקרוא במר נפשו: אני לא רואה לצאת מהחושך שאני שרוי בו. רגע רגע עונה הקול, והנה יד שלוחה אליו ומוציאה אותו למרחב, והוא רואה שרק מספר סנטימטרים הפרידו בין החושך לדרך האור, והוא בסכלותו חשב שאבדה דרכו.

פתחו לי פתח כחודו של מחט, רק איזה קריאה קלה ותיכף אפתח לכם פתח שכל קרוניות ועגלות יכנסו בו. השיבנו ה' אליך ונשובה – שובה ישראל עד ה' א-לוקיך כי כשלת בעוונך, ע"י העוון שהוא חושך מוחלט נסתבכת עוד יותר, וכשלת.

ונזכה לשוב בתשובה שלימה לפניו. עכל"ק.

כד. איתא בגמרא (יומא פו). 'אמר רבי חמא ברבי חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם'. הקשה ה'חוות דעת' בספרו 'אמת ליעקב' על אגדות הש"ס (שם) קשה להבין מה ענין רפואה דקאמר. אלא דהרמב"ם כתב בפירושו למשנה (סנהדרין ז ד) דיש מי שנולד בטבע רע וקשה לו לפרוש מתאוות רעות, ויש הנולד ברתיעה הדם שא"א לו לפרוש מכעס, וכיו"ב משאר מידות, אמנם, לשם זה נברא – להתגבר על טבעיו הללו, ואז יזכה לשכר הרבה שהרי אמרו חז"ל (אבות ה כג) 'לפום צערא אגרא', ועל זה באו לומר בגמרא שאם בא לידי חטא ועושה תשובה – הקב"ה

ימיו, וקיים בו דברו דכתיב (בראשית ב יז) 'ביום אכלך ממנו', ונתן לו יומו שהוא אלף שנה (במ"ש (תהלים צ ד) 'כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור'), להורות לכל העולם שהקב"ה חנון ורחום הוא ומקבל בתשובה לשבים, ואינו חפץ מהם זולתי שיחזו דכתיב (יחזקאל יח לא-לב) 'ולמה תמותו בית ישראל... והשיבו וחיו. אמר רבי יצחק, אשריהם הבנים שהאב אומר להם כך יי, וזו להם לבנים שאינם שומעים ממנו, עיי"ש עוד, אך מ"מ בימים אלו התשובה נחשבת כמצוה שהזמן גרמא'.

לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד^{יה}. עוד כתב הרמב"ם (שם ה"ד) על בעל תשובה ש'אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם'^י.

באמת אמרו, כי בכל השנה כולה הקב"ה מבקש מבניו לשוב אליו, וכדאיתא בזוה"ק (ו"ה כד): וול"ק, אמר רב נחמן בר יצחק אדם הראשון כיון שנטרד מגן עדן חשב שימות מיד, והיה בוכה ומתחנן ושב בתשובה, עד שקבלו הקב"ה בתשובה, והאריך

מרפא טבעו שלא תקשה עליו שוב השמירה מכעס ותאוה וכיוצא בזה, עכ"ל. ומכאן חיזוק גדול מצינו למתייאשים מעצמם – הואיל ותאוות ליבם או רוע טבעם נוטה לרע, כי ע"י התשובה ישתנה גם טבעם לטוב.

דבר נפלא כתב הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (כתובות ל. ד"ה מיום שחרב, בדרך אפשר), שמי שנתחייב מיתת ביי"ד ב'עדים והתראה', אין ביי"ד מקבלים טענתו שכבר שב בתשובה שלימה ואפילו אם כבר עברו מאה שנים מאז שחטא, כי אין ה'תשובה' מועלת בביי"ד של מטה... מכל מקום אמרינן, שאם שב בתשובה, הקב"ה מסבב שלא יבואו העדים להעיד, ואף אם יבואו עושה הקב"ה שיוכחשו בעת ה'חקירות והבדיקות', כי לא ירשיע ה' נפש צדיק. והרי לך שתשובה מועילה אפילו בחטא שמתחייב בו מיתת ביי"ד, להצילו מעונשו המגיעו.

כה. בירושלים של מעלה התגורר הגאון הצדיק רבי נחום יאס'ער זצ"ל מזקני וחשובי חסידי שטעפנשט אשר נולד והתגורר שנים רבות על אדמת רוסיה, בהיותו עדיין בחור"ל הושפע ל"ע אחד מבניו מסביבת הקומוניסטים, ועזב את דרך התורה רחמנא ליצלן, ומעולם לא דיבר רבי נחום על צערו הגדול שיש לו מבנו זה שהלך לרעות במקומות זרים, ורק פעם ישבו אצלו חבורת אברכים דורשים ומבקשים, ואחד מן המשתתפים הזכיר לפניו דברי הרמב"ם אלו, והיו שואלים ותמהים איך יתכן כדבר הזה, שברגע כמימרא יתהפך ממשוקץ ומרוחק ומתועב לאהוב ונחמד קרוב וידיד, פתח החסיד ואמר בלב מורתח 'הרי יודעים אתם אודות בני... הנה אם יבוא הבן באיזה יום, ידפוק על דלת ביתי, ויצעק אלי: 'טאטע, הנני עוזב את דרכי וחוזר אליך', כמה תגדל אהבתי אליו באותה שעה, ולא אחשוב לרגע על התלאות והצער והעגמת נפש שגרם לי מעודו ועד היום הזה, שהרי עכשיו הנני שמח שחזר למקור מחצבתו ועולה על דרך המלך, כמו כן ממש הקב"ה שמח כביכול בכל יהודי החוזר אליו בתשובה, לא שנא מיעט לחטוא ואף אם חלילה הרבה לחטוא, שהרי כעת הוא מתחרט על כל מה שעשה ורוצה להתקרב אל ה', וזה מעורר אהבה עזה מן האב לבן, וכמו שאמרו במדרש אגדה (תנא דבי אליהו פרק לא) מעיד אני עלי שמים וארץ, שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל, יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו תשובה.

כו. ובזה שמעתי לבאר את האמור בנביא (הפסרת שבת שובה, יואל ב כה) 'ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה' (בהענישו אותם על עוונותם), ותמוהים הדברים, הרי בצדק אכל להם הארבה את תבואתם כ'עונש' על חטאם, ואף אם עתה שבו בתשובה, הרי מעתה הם פותחים פרק חדש בחייהם, אבל מה יש להקב"ה להשלים ולשלם להם על שהענישם כראוי לחוטאים. ומכאן תלמד כוחה של תשובה, שעל ידה נחשב האדם כאילו לא חטא מעולם, ונחשב לו כמי שהעונש בא עליו בחינם עד שיש לומר 'ושלמתי לכם את השנים...'

כז. כך ביאר הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע בנוסח התפלה (תחנון לשני וחמישי) 'הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים, נבהלה נפשו מרוב עצבוננו', כי מה שאנו רואים שהקב"ה פותח יד בתשובה לכל פושע בכל מצב שהוא, זה גורם לנו להיות 'נבהלה נפשו', לתמוה ולהשתומם 'מרוב עצבוננו', מדוע אנו שרויים בעצבות על החטאים שעשינו, הלא הקב"ה מקבל אותנו בידיים פתוחות, ועלינו לרוץ לקראתו בשמחה עצומה ובחדוה גדולה.

על פי זה ביארו עוד דעל כן אמרו 'נבהלה מרוב עצבוננו' ולא מרוב עווננו, כי על העוון אין מה להיבהל כי לזה ניתן לנו כח התשובה, ולא נבהלה אלא על העצבון ועל הייאוש שאיננו חוזרים בתשובה מחמתו.

פעם התאונן בחור לפני גאב"ד טשעבין זצ"ל, מצבי הרוחני קשה עד מאד, איני רואה כל דרך מוצא מעוונותי, אמר לו הרב שמע נא למעשה שהיה, איש יהודי הלך לבדו ברחובה של עיר כשהתרנגול ל'כפרה' בידו הימנית

שלא הותר ל'כהן גדול' להיכנס ל'קודש הקדשים' כי אם ביוהכ"פ בלבד, מפני שהכהן גדול צדיק גמור הוא ולכן אינו במדרגה גבוהה כזאת שיוכל להיכנס אל מקום קדוש לפני ולפנים, ורק ביוהכ"פ כשהוא משמש בשליח ציבור, ובא לכפר על עוונות בני ישראל ואז הוא כעין 'בעל תשובה', לכן הותר לו להיכנס אז ל'קודש הקדשים', כי 'גדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים', ובכוח זה הרי הוא נכנס לקדשי קדשים.

יעוזב רשע דרכו - רק יעוזב דרכו וכבר נחשב כ'צדיק' רבים המתאוננים לומר 'לא לנו' הדברים אמורים, מדוע תדברו אלי גבוהה, לא אוכל לשנות דרכי ומנהגי אף אם מעוותים הם, כי שקוע אני בהם כמי ששקוע בבזבז ובפרש עד אפס, שאף אם יוציא רגלו האחת מהבזבז הרי מיד תכנס רגלו השניה, וכשיוציא השניה תחזור הראשונה, וחזור חלילה, כיצד אצא אנוכי מהבזבז העוטף את נפשי ונשמתי, תשובתו בפסוק (תהלים קג יב) 'ברחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו' - וכמה הוא המרחק ממזרח למערב - אינו נצרך אלא לסובב פניו וכבר הוא עומד לצד מזרח, כך נמי 'הרחיק

איתא בגמרא (ברכות לד:) 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד' כח. עפ"ז ביאר ב'ליקוטי מהרי"ל' (פרשת האזינו על הפטרה שובה) מתלמידי הרה"ק רבי אלימלך מלוי'ענסק זי"ע, מה שאמרו (ר"ה טז:) 'שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים, צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה', וידועה הקושיא, מדוע הוצרכו לייחד ספר ל'בינוניים', הרי 'ממה נפשך' - אם יזכה יכתב שמו בספרן של צדיקים, ואם לאו יהא להיפך ח"ו, ומדוע נתייחד עבורם ספר מיוחד, אלא, דאינו כן, כי הבינוני שזכה להתנהף ל'בעל תשובה' הרי הוא עומד ב'מעלה ובמקום' גבוה מה'צדיקים', ואינו מן הראוי שייכתב יחד עמהם, לכן ייחדו עבורם ספר מיוחד.

הוסיף הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע לרמוז כן בפסוק (ויקרא טז ב) 'ואל יבא בכל עת אל הקודש' -

ובידו השמאלית 'מחזור' לאמר מתוכו את 'סדר הכפרות' ולפתע... הוא מרגיש כי בתי עיניו (משקפיים) מתחילות ליפול מעל אפו ועד שלא הספיק למנוע כן בעדם נפלו בתי העיניים ארצה... נו, החל היהודי חושב לעצמו, אוי רבש"ע, מה אעשה כאן, כיצד אחלץ מן המיצר, להניח את המחזור מידי על הארץ הרי אין לך ביזוי הקודש גדול ממנו, לעזוב את התרגול מידי הימנית הרי יברח התרגול ובמה תתכפר נפשי... שאלו הבחור, נו, ומה עשה לבסוף, אך הרב לא ענהו מיד, רק הפליג בתיאורים וציורים שביין הבחור באיזה מצב ביש עומד היהודי הלז.... ושוב שאל הבחור, נו... נו... מה עשה, אמר לו הרב, לא ידעתי, אבל זאת אדע שכבר איננו נמצא שם... אף אתה עם תשובתך תזכה שבקרוב כבר לא תעמוד על מקומך זה.

פעם אמר הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע 'לולי תשובה שעשועי אז אבדתי בעיני'. והיה מרגלא בפומיה לומר רבות 'איני רואה כל עצה ותקנה כי אם תשובה... כי אם תשובה... שוין שוין שוין...' (אין 'זעתה' אלא לשון תשובה), והיה חוזר ושונה ומשלב דבריו אלו, עד שהיו כל הנוכחים מתעוררים לתשובה שלימה.

כח. ביאור נפלא ביאר תלמידו של הרמ"ע מפאנו בספרו 'מאמרים מענין התשובה לארנ"ן זצ"ל', בהקדם מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד', כי מתחילה עומד היהודי מתחת לכסא הכבוד, וכדמצינו שאפילו אבות העולם אינם אלא מרכבה לשכינה, ואילו משחטא וישוב בתשובה יגיע עד כסא הכבוד, נמצא שבזכות החטא והתשובה שלאחריה עליו נתעלה הרבה יותר עד כסא הכבוד.

וזל"ק, להיות חפצו ית' שהאדם יעלה במעלות (למעלה) ממקום שנברא עד שיעמוד אצלו בכסא כבודו, על כן יצר עמו מסית אחד שכמעט אי אפשר להנצל מפתוייו, ולזה אמרו חכמים 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד', פירוש, שמגעת האדם העושה אותה בשלימות להיות חביב אל השי"ת עד שמעמידו אצלו, והוא למעלה ממקור מחצבתו אף אם היה צדיק מתולדתו, שכבר ידוע שנשמטן של צדיקים היא מתחת כסא הכבוד, ובתשובה עולה ומגיע עד כסא הכבוד. ולזה אמרו כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ומפני חשיבותה קדמה למעשי בראשית (פסחים נד.).

ממנו את הפשעים' - יסובב עצמו מהם^ט, וכבר נחשב כמהלך בדרך הנכונה^ל.
 ואכן תכלית התשובה הוא הקבלה על העתיד^{לא}, לעזוב את הרגליו שהרגיל עצמו בהם עד עתה^{לב}, וכמו שדרוש דרש הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע בקול חוצב להבות אש קודש (הובא בשיח שרפי קודש ח"ב עמוד קצב) במקום שמחשבתו של אדם נמצאת שם נמצא האדם עם כל נפשו, נמצא שכשארדם חושב על הקלקול הריהו

כט. הדבר דומה למי שהחזיק ברשותו 'בית מסחר' שבו מכר אבנים, חימר וכיו"ב לבנייני בתים, וביום מן הימים החליט להפוך לסוחר של 'רפואות', הרי בראשונה יוריד את השלט המודיע בראש כל חוצות כי כאן מוכרים כלי בנין, ויתלה שלט גדול המודיע שמהיום והלאה 'פנים חדשות' באו לכאן, וכל הנצרך לרפואה בגוף או בנפש יגש הנה. כך נמי, כל הרוצה לשנות דרכו לשוב להתקרב אל ה' עליו לשנות 'מהותו', 'לזוז' ממקומו, להלך מהיום והלאה בדרכים ישירות...

וכבר המשילוהו, למי שהוצרך להגיע לווארשא, וכבר עלה על הרכבת... אלא שבטעות עלה על הרכבת החוזרת מווארשא, על אם הדרך פנה אליו ידיד נאמן, ושאלו למחוז חפצו... מששמע כן אמר לו ידידו הרי הנך נוסע ברכבת הנוסעת לצד ההפוך ממטרת נסיעתך, הלך הלה ובחכמתו סובב פניו בעודו ברכבת לכיוון וווארשא, במקום שירד לגמרי מרכבת זו, ויעלה על הרכבת הנכונה - הרי אין לך שוטה גדול ממנו כי בהנהגה כזאת לעולם לא יגיע לווארשא... כך נמי לדידן - הרוצה לשוב אל ה' לעולם לא יגיע למטרתו אם יישאר לעמוד על עמדו, בתוך הבוץ, ומאסר תאוותיו ושטויותיו, כל חד בדיליה. אלא יעזוב דרכו ויתחיל להלך בדרך הנכונה.

ל. הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ביאר מה שפירשו בגמ' (ר"ה יח.) מה דאיתא שבר"ה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון, מאי כבני מרון וכו', ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון, שהנה עינינו הרואות שיש אחד העומד בראש ההר ורעהו עומד בתחתית ההר, ולאחר זמן מה התהפכו היוצרות ועולים ויורדים בו, ואם ברצוננו לידע מי הוא העולה ומי הוא היורד אין לנו אלא להביט אחר פניהם, שמי שפניו כלפי ההר הרי הוא העולה בהר, וסופו שיגיע לפסגה, ולעומת זאת מי שפניו כלפי הארץ הרי בחזקת יורד הוא, ואף אם עתה נמצא למעלה למעלה אך סופו שירד. על דרך זה הוא בענייני עבודת ה', אשר מי שענינו נשואות כלפי מעלה ורוצה לעלות בהר ה', אזי אף אם נמצא עתה בתחתית שפל המצב אך שם 'עולה' עליו, וכבר ידון על שם סופו, לעומת זאת מי שעומד בראש ההר אך ל"ע פניו למטה והרי הוא מצב של ירידה, אזי תחילתו יוכיח על סופו כי מר הוא.

לא. ידוע המעשה באחד שהכה על לבו באמירת הוידוי, אמרו לו מה לך דופק, הבעל הבית אינו בבית... כלומר שלבו אינו ברשותו, ואל יכה לחינם אלא יקבל על עצמו על העתיד ואז יחזור הלב לרשותו. הגאון בעל ה'חפץ חיים' זצ"ל אמר בהאי עניינא, שבמקום להכות עם היד על הלב לאחר שנכשל בחטא, יהא דופק ומכה עם הלב על היד טרם החטא, שהראש יהא שליט על הלב ולא יתן לאבריו לעשות דבר שאינו כרצון השי"ת.

בשם המהרי"ד מבעלזא זי"ע אמרו שהדבר דומה לבן כפר ששהה בעיר והנה ראה שלפתע פרצה דליקה, וקרא ה'כרוז' לאמור הצילו... שריפה משתוללת, מיד רצו כל אנשי העיר עם דליי מים וכיבו את השריפה. כשחזר הכפרי הנבער מדעת לביתו סיפר בהתלהבות לכל אנשי הכפר הדומים לו, שראה דבר פלא בעיר, שצועקים ונכבית הדליקה... ונמלכו לנהוג אף הם במנהג נכבד זה... וכאשר פרצה שריפה לאחר זמן בכפר עמדו וזעקו... וכמובן שלא הועילו ולא כלום... הגיעו במרוצה לאנשי העיר והתמרמרו בפניהם מדוע אצלכם הועילה 'הסגולה'... הסבירו להם שאין התכלית בזעקה אלא במעשה... ואין הזעקה אלא כלי לאסוף את העם לכבות את האש. כך כיוצ"ב עיקרה של תשובה אינו החרטה והזעקה אלא הוא התעוררות לשינוי המעשים מכאן ולהבא.

לב. כך אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (פרשת נח ד"ה וישלח) בשם אביו הרה"ק ה'דברי שמואל' זי"ע, דיש מין חיה הנקראת 'ביבער', וכך היא דרכה, להיכן שתלך, הרי בדרך חזרתה תשוב באותו דרך בדיוק ממש, וממילא כשרוצים לצודה מתבוננים בדרך הליכתה, ומכינים לה 'מלכודת' באותו מקום, וכשהיא תשוב בדרך חזרתה תלך ישר לתוככי המלכודת, ובאמת כשהיא חוזרת והיא רואה את אשר לפניו - כי היא עומדת להילכד - תתחיל לבכות, אבל עדיין אינה מעלה בדעתה לשנות דרכה, וכך היא בוכה ונכנסת תוך כדי בכיה למלכודת... אך 'מותר האדם מן הבהמה' בכך שיכול לשלוט בעצמו שלא להמשיך בדרכו הרעה וליפול לאותה מלכודת... ואין טעם לבכיה אלא לעשות מעשה...

בתוך הרעל^ג, ובוודאי לא ישוב בתשובה כי מוחו יתגשם סור מרע ועל הבוץ - הפוך בבוץ והוא ישר בון, בן ויגרום לטמטום הלב ויכול ליפול לתוך עצבות חלילה, חטא לא חטא, מה יש להקב"ה מזה, ובזמן שהוא חושב ומחשבה זו גרועה מעצם החטא^{יד}, כי כשיחשוב על על זה הריהו יכול להיות נוקב מרגליות, ושיהיה משהו

ודע, כי פעמים הרבה נראה לו לאדם כי 'מוכרח' הוא לנהוג כמנהגו וכדרכו, אך באמת אין זה אלא דמיון בעלמא. והמשיל זאת הגאון רבי מרדכי פאגערמאנסקי לשני אחים קטנים ששיחקו כשהאחד משמש כעגלון והשני נדמה לסוס, ו'בעל העגלה' מושך בסוס..., והנה החל לירד גשם זלעפות, 'בעל העגלה' עזב את החוטים (מושכות) ומיהר אל הבית, אם הבנים שראתה כי רק בנה האחד שב הביתה דאגה לשלום אחיו מדוע הוא בושש לבוא, מיהרה לצאת חוצה, ומצאתו עומד כשהוא כפוף תחת כיפת השמים וכולו רטוב עד לשד עצמותיו, ותשאלהו, מדוע תעמוד בחוץ, והרי הגשם יורד עליך ללא הפסק, השיב הנער, כיצד אכנס הביתה, והרי אנוכי 'סוס'... על כך אמר דוד 'אל תהיו כסוס כפרד אין הבין'... עומדים אנו בעשיית, והלה אומר 'איני יכול להיכנס כי סוס אני', איני יכול לעזוב ולשנות דרכי לטובה... מי גילה לך 'רז' זה שאתה סוס, ומי מכריח אותך להמשיך להיות 'סוס', עזוב את הרגליך הנלוזים, פקח עינך וראה כי עליך אמר הבורא 'נעשה אדם', ובכוחך להעפיל למדרגות ומעלות טובות לאין ערוך.

ידוע שלשמירת הפיל (שלא יברח) די בחבל דק וחלוש, אף שבוודאי בכוחו של פיל לעקור את החבל כלאחר יד, מכל מקום 'שמירה מעולה היא'... והסבר הדבר, מכיוון שכשהיה הפיל קטן בן יומו היה סגי לו בקשירת חבל דק, וכשניסה אז להשתחרר ממנו לא עלתה בידו, לכן קבע בנפשו שלעולם אין בידו לקרוע את קשרי החבל, וכבר איננו מנסה אפילו פעם אחת לחשוב אולי עתה משגדלתי ואני נושא משאות אדירים, כבר יכול אני לשחרר עצמי מחבל דק וקלוש זה... עלינו לדעת - 'מותר האדם מן הבהמה', להבין שאף אם כבר ניסה להתגבר על יצרו באיזה ענין ולא עלתה בידו, וכי משום הכי גם עתה לא יצליח, הרי יתכן שהיום נתחזקו כוחותיו ויוכל לנצח.

לג. הרה"ק רבי שלום שכנא מפרוהבישט זי"ע היה אומר כי המהלך בדרכיו ונפל בבוץ, אם יתחיל מיד לנקות עצמו ואת בגדיו, לא די שלא ינקה בזה את בגדיו, אלא הבוץ יתפשט יותר על הבגד וילכלכנו יותר, ומה יעשה אדם זה - ימשיך בדרכו כלא היה, ולאחר זמן כשיתייבש הבוץ, אזי בגרירה אחת יתפורר כל הבוץ ויפול מבגדו ללא כל עמל ויזע. כיוצא בו מי שיתבוסס ב'סור מרע' ויחשוב הרבה מעברו שלא טוב היה, לא די שלא ינקה עצמו אלא מסוכן הוא להתלכלך יותר, ומהי תקנתו, לא יתייחס כלל לעברו - ולא יעסוק בסור מרע כלל, אלא ילך בדרכו בעסק התורה והמצוות כאילו לא אירע דבר, ובבוא הזמן 'כשיתייבש' הבוץ, בגרירה אחת - בהרהור תשובה אחד כדבעי, ינקה ויפול כל הרע מאתו (משמיע שלום, יש שהעמיסו בלישנא דגמ' (פסחים ק). 'פורס מפה - ומקדש', שיפורס מפה על העבר ואז יוכל לקדש עצמו).

בסגנון זה אמר הגה"ח רבי גד'ל אייזנער זצוק"ל, במשל למי שנתלכלכו בגדיו ב'אפר' שריפה, שאם יתחיל לנקות עצמו על ידי שפשוף הבגד, אזי לא די שלא ינקה את עצמו אלא יטנפו בגדיו יותר, אלא כך יעשה - ינפח בפיו על האפר, ובנפיחה אחת יתפזר ויעוף כל האפר מבגדיו, ולדידן, המרגיש בנפשו כי נפשו נכתמה ב... לא ישפשף - ויתחיל לחשוב אודות עברו, כי נכשל בזה ובה, ובמחשבות מעין זה. אלא ינפח פעם אחת ברוח פיו על כל ה'עבר', ויראה בעיני רוחו איך שכל עברו כאפר שכבר התפזר לכל עבר, ומעתה יעבוד את בוראו ויעסוק בתורה ויראה כמי שנולד זה עתה.

בספה"ק הביאו לשון הזוה"ק המפרש בלשון הפסוק (ישעיה נב ב) 'התנערי מעפר קומי - כהאי תרנגולתא דאיתנערת מן עפרא'. והכוונה בזה, שהנה מדרך התרנגולת להתפלש בעפר עד שכל כולה מלוכלכת ומטונפת, אמנם בשעה שקמה אינה מתחילה לנקות נוצה אחר נוצה שהרי אין לדבר סוף, אלא עומדת ומנערת עצמה ובבת אחת כל הלכלוך סר ממנה. וכך הוא הדרך בעבודת ה', שלא יתחיל לנקות ולשוב על כל חטא וחטא, אלא יתחזק ויאמר מעתה אעשה רצון קוני, והתנערות הגונה זו מכל דרכו עד עתה היא שתנקה אותו כראוי.

לד. ולעולם לא תפול רוחו בקרבו, והדבר דומה לאותו שר הצבא בחיל המלך שיצא עם גדוד חייליו לשדה הקרב, ובאמצע המערכה פגע חץ באחד החיילים והרגו נפש, ברור לכל בר דעת שלא יעמוד המפקד לשאת דברי הספד בנהי בכי תמרורים על הסתלקותו של החייל, שהרי אם יעשה כן באותו הזמן ימשיך האויב להסתער ויקל עליו להפיל עוד חללים, ועוד שכתוצאה מההספד תשתרר עליהם עצבות ויאבדו ה'מוראל' ורוח הלחימה ומכאן ואילך ילחמו ברפיון ידיים, ודא קשיא מכולהו, אלא יצווה המפקד להמשיך במלחמה כאילו לא היה כלום, ורק

הבורא. על כן 'בל יראה ובל ימצא' שום איש מישראל שיתייאש מן התשובה, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה².

ועל כל פשעים תכסה אהבה, שאין לך דבר העומד בפני התשובה, וכדאיתא בזוה"ק בפרשת משפטים (ח"ב קי.) באריכות גדולה, ותמצית הדברים, שאין לך דבר העומד בפני תשובה ועל כל החטאים מועילה תשובה, ובידה אף לבטל שבועה של הקב"ה כביכול, ובלשונו הקדוש 'מכאן דתשובה מתבר במה גזרין ודינין, וכמה שלשלאין דפרזלא, ולית מאן דקיימא קמי דתויבתא' (מכאן שהתשובה משברת כמה גזרות ודינים, וכמה שלשלאות של ברזל. ואין דבר העומד כנגד התשובה), ומוכיח כן ממה שנשבע הקב"ה ואמר על יכניה 'כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו וגו'.

כי לא ידח - ענין התשובה שווה לכולם בלי יוצא מן הכלל דברים נוראים ביאר 'רבינו חננאל' בדברי הגמרא דלעיל, 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד - אפילו אם הגיע חטאתו עד כסא הכבוד, וכלומר שאף אם הגדיל בחטא ורבו עוונותיו עד לכסא הכבוד, עדיין לא ננעלה הדלת בפניו - אם ישוב מיד יקבלנו

כשוך סערת הקרב יתפנה, ועל דרך זה ממש, גם אם גבר עליו יצרו ח"ו אל יכנס לעצבות ולמרה שחורה כי בכך יפול שדוד לגמרי.

לה. מעשה בחסיד אחד שנכנס אל הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע, ובכה לפניו מקירות לבו על מצבו השפל ברוחניות, ובתוך דבריו פלט בלשונו שהוא כולו טבוע ברפש ובזך, נענה הרה"ק מטאלנא והשיב לו - הבוץ הגדול ביותר אין לו קיום וייתייבש לבסוף אם אין מוסיפים לתת בו מים..., כלומר, שאין עליו כי אם להחליט בהחלטה גמורה לעזוב דרך רשע ולהפסיק בנתינת עוונות, וממילא יתייבש הבוץ מאליו ויצא מאפילה לאור גדול.

הגאון הגדול רבי ברוך בער מקאמעניץ זי"ע בעל ה'ברכת שמואל' אמר פעם, דעו לכם שהיצר אינו מניח לאף אחד, ולכל אחד ימצא את הדרך להפילו בפח יקוש כפי מדרגותיו, ואף ה'ראש ישיבה' אינו נמלט ממנו, הן אמת שלא יבוא אליו לומר לו אל תלמד שהרי ראש ישיבה הוא ולא ישמע לו, ואף להדיחו מיראת שמים לא ינסהו מכיוון שהיצר יודע בעצמו שלא ישמע לו, על כן יבוא לעוררו שיחמיר בחומרות יתר על המידה עד כדי 'נערווען' (עצבים) המעבירות את האדם על דעתו, ובזה יפילנו לגמרי.

וסיפר את אשר קרה עמו בראשית הימים, שאחר המלחמה עבר להתגורר בוויילנא יחד עם אביו הגאון רבי שמואל לייבאוויטץ זצ"ל, ושם חלה האב ור' ברוך בער ישב ליד מיטתו לילות וימים, ולא מש ממיתת חליו, אולם מקורביו שחששו לבריאותו הציעו לו שיחליף את מקומו עם אחד מבני הישיבה שהואיל לשבת ליד מיטת החולה. כל המאמצים לא נשאו פרי והאב הזקן נפטר, חלשה דעתו של רבי ברוך בער, בהאשימו את עצמו כי לא טיפל באביו כראוי, וכי אם היה מטפל בו די הצורך היה עשוי להאריך ימיו, צערו של הגאון גבר עליו מאד וסכנה היתה נשקפת לחייו, באחד הימים נזדמן הגאון לאסיפת רבנים שהתקיימה בוויילנא, גם ה'חפץ חיים' היה נוכח שם. הסתגר ה'חפץ חיים' עם רבי ברוך בער באחד החדרים הצדדיים, ופתח בשיחה על נושא התשובה כשידו אוחזת בידיו של רבי ברוך בער, וחזר עמו פעמים רבות שכח התשובה - לא די שהעוון נמחק כליל, אלא כל מהותו של האדם נהפך לאיש אחר, עד שהחל רבי ברוך בער לומר מרוב שמחה, 'א נייער ברוך בער, א נייער ברוך בער' (ברוך בער חדש), כי פנים חדשות באו לכאן, כל ימיו הכיר רבי ברוך בער טובה ל'חפץ חיים', באמרו ה'חפץ חיים' ממש החיה אותי.

לו. הוכחה נפלאה מצינו בכוחה של תשובה מעצם נתינת 'לוחות שניות' שניתנו ביום הכיפורים, כי מי פילל ומי מילל באותה שעה שמשנה רבינו שבר את הלוחות שעוד יימצא 'תקנה' לישראל בענין הלוחות, מה עשה הקב"ה, ציווה על 'לוחות שניות' - קבלת התורה מחדש... ולזה זכו ע"י התשובה, התפילה והתחנונים, הרי לך, שגם מי שנדמה לו כי אין לו כבר שום תקנה 'ונשתברו הלוחות' שלו עדיין יכול להתחדש ולזכות שהבורא ית"ש יברא אותו מחדש.

באר הפרשה - פרשת האזינו

אליכם, עכ"ל. וכך כתב רבינו יונה (בתחילת שערי תשובה) 'והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהור להשיג מעלות אהבתו'.

וכך היה אומר הרה"ק רבי שלום'קה מזוועהיל זי"ע משמיה דהרה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע לפרש את דברי המשנה בסוף מסכת יומא (פה:) 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה' לח, האומר אחטא היינו שיודע שיחטא עוד כי עדיין איננו מושלם, אבל ואשוב רצוני לשוב בתשובה, אזי אין מספיקין - אין ספק בזה שבידו לעשות תשובה, עכ"ל (הובא בלקוטי אמרי פנחס שבתוך אמרי פנחס השלם שער עבודת השם אות כא) לט.

(ירמיה כב ל), ובדברי הימים (א' ג יז) כתיב 'ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו, הרי שהיה לו זרע אנשים ולא מת ערירי, אין זה אלא מפני שחזר בתשובה, וגדולה התשובה שקורעין על ידה אף גזר דין שיש עמה שבועה, ועעו"ש.

ודע, כי האיש המשתוקק בכל ליבו לשוב אל בוראו, והוא שבור לשברי שברים על מצבו, ו'רוצה בתשובה' - יזכה לסייעתא דשמיא שאכן יוכל לחזור בתשובה. וכבר איתא בפסיקתא (פיסקא שובה ישראל פ"ט), וז"ל שובה ישראל עד ה' אלוקיך, לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו, חזור אצל אביך, אמר להם איני יכול, שלח אביו ואמר לו הלך מה שאתה יכול לפי כחך, ואני בא אצלך בשאר הדרך' לח, כך אמר הקב"ה לישראל שובה אלי ואשובה

לז. איתא במשנה (יומא פה:) 'מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל... שנאמר (יחזקאל לו כא) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ד' קושיות הקשה כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, א. הרי הכלל אומר שהקטן נתלה בגדול - כיצד מהפך ותולה כאן את הגדול - הקב"ה בקטן - טהרת המקווה... ב. מדוע בחר לו פסוק מדברי נביאים, כשהתורה כבר אמרה מפורשות שביום הזה 'לפני ה' תטהרו'... ג. וכי לא סגי לומר 'מה מקוה מטהר' מדוע הוסיף לומר 'מטהר את הטמאים', ועוד, הרי הנמשל 'אף הקב"ה' אינו עולה בקנה אחד עם ה'משל', שהרי אמר 'מה מקוה מטהר, אף הקב"ה מטהר את ישראל' וכי כל ישראל 'טמאים' הם, אתמהה...

ומבאר באופן נפלא, וכע"ז כבר איתא ב'זרע שמשון' (פרשת שופטים) עפ"י דברי המשנה (ברכות פ"ג משנה ו) 'זב שראה קרי... טעון טבילה' (הזב טמא 'שבעה' ולא תועיל לו טבילה באמצע שבעה ימים הללו, ואילו על טומאת קרי יש לו לאדם לטבול מיד באותו היום, ויטהר בסוף היום ב'הערב שמש'), כלומר, שלא יאמר זה האיש, מה לי ולטבילה, הרי אף אם אטבול עדיין אשאר טמא, ולא תטהר אותי הטבילה אחרי שהנני טמא 'טומאת שבעה', לזה אמר התנא, לא כי, אלא עליך לטבול עצמך, 'טהר' עצמך במקוה, ותקרא בשם 'טהור' (עכ"פ לגבי טומאה זו) כי זה מה שבידך לעשות עתה, אמור מעתה, 'אף הקב"ה מטהר את ישראל' באופן כזה, שלא יאמר האיש, מה לי ולקבלה טובה, וכי מה תועיל לי עזיבת איזה דבר קטן, לטהר עצמי באיזה 'גדר' קטן וכיו"ב, הרי ממילא אשאר 'חוטא', כי מכף רגל ועד ראש אין בי מתום, לזה האיש אנו אומרים, לא כי, עליך לעזוב אפילו הרגל אחד, 'טהר' עצמך בהתגברות זאת, ותקרא בשם הנכסף 'טהור'... ומעתה יבוארו וייתיישבו כל הקושיות, לא תלה כאן גדול בקטן, רק ללמדך ענין זה שטהרה בכל מצב אפילו שנשאר טמא נחשבת טהרה, ודבר זה למד דייקא מדברי הנביאים ולא מן התורה המדברת מטהרה גמורה בשלימות, ולכן נקט 'מה מקוה מטהר את הטמאים' שמטהרת אפילו את הנשואים בטומאתם, מ"מ כל מעט טהרה נחשבת טהרה. והקב"ה חפץ בתשובה ומקבלה אפילו תשובה כל דהו, וכמו שיש לפרש בדרך צחות מה שנאמר (הושע יד ג) 'אמרו אליו כל תשא עון', שלכאורה אין הלשון מדוקדק שהיה צריך לומר 'תשא כל עון' ואמאי נקט לשון זה, אלא ללמדך שאפילו תשובה כגון דא, שאינה מסודרת ומיושב כל צרכה, אלא היא בבחי' כל תשא ובאופן משובש, אף היא מתקבלת לעילא באהבה ובחיבה.

לח. מכאן הוכיח הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (ש"ת תרל"ח ד"ה איתא) יסוד גדול, שהנה הטעם ש'אין מספיקים בידו לעשות תשובה' הוא משום ש'התשובה' היא סיבת החטא, כלומר, שכל מה שחוטא הוא משום שיודע שבידו לתקן אח"כ על ידי התשובה, ולפי זה מי שחטא ומתיירא שמא יחזור ויחטא בשנית (אחר שכבר 'טעם' חטא) ועל כן עושה תשובה, ונמצא שה'חטא' הוא סיבת התשובה, ש'אין מספיקין בידו לחטוא ומצילין אותו מן החטא', ועוד כתב (עיו"כ תר"מ) שע"ז גם החטא הראשון נתקן.

לט. וכך אומרים בשם הגה"ק בעל ה'שואל ומשיב' זי"ע כי פעמים הרבה נופל האדם בקרבו מתוך מחשבה, וכי מה יתן לי ומה יוסיף לי שינוי והטבת מעשי, הן אשתקד כבר עשיתי כן ושוב נפילתי לאותו עומק שהייתי בו

שבת בו תשוב - שבת שובה
 הרה"ק מרוז'ין זי"ע ביאר בלשון הפסוק (ישעיה נח יג) הרגילות שהנך רגיל בה, אזי מבטיח לך הקב"ה שתזכה
 'אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי', שהוא נאמר לגבי 'שבת שובה', כי הקב"ה
 אומר 'אם תשיב משבת' - שתחזור בתשובה בשבת
 זי"ע מכל 'רגלך' מלשון 'הרגלים', כלומר, שתשנה את
 הרגילות שהנך רגיל בה, אזי מבטיח לך הקב"ה שתזכה
 לסיפא דקרא 'עשות חפצך' - לעשות צרכיך ולפסוק
 עליך שנה טובה ומתוקה 'ביום קדשי' - זה יום הקדוש
 הממשמש ובא מא.

מקודם לכן, מה יועיל לי לצאת עתה מהבוץ כששוב אשוב אליו בגמר ימים הנוראים... לזה אומר לו הקב"ה, 'וחנותי' - אחון אותך בזכות תשובתך, אפילו אם ידעת וגם ידעתי ש'אשר אחון' - ששוב תפול ואצטרך לחון אותך שוב ושוב...

מ. הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע נכנס פעם בליל שבת קודש אל בית מדרשו, וראה את הקהל הקדוש יושב ועוסק בתורה ועבודה, שאלם ה'חידושי הרי"ם', וכי מי התיר לכם לשהות עתה בבית המדרש, במקום שתלכו לעסוק בקידוש היום וסעודת שבת, דהרי 'וקראת לשבת עונג' כתיב, והאיך תבטלו מצווה זו. לאחר זמן מועט המשיך ואמר, מאחר והינכם עוסקים ב'תשובה', עליה אמר רחמנא 'ומלתם את ערלת לבבכם', ומצוות מילה דוחה שבת קודש, וממילא מותר ואף מצוה בידכם להמשיך בתורה ועבודה בבית המדרש.

הקשה הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע, דהא דמילה דוחה שבת אינו אלא 'בזמנה', וכאן הוא שלא בזמנה, דהרי זמן ה'תשובה' הוא בערב שבת קודש כידוע, והאיך הותר להם לדחות את 'כבוד ועונג שבת' מחמת מילה שלא בזמנה, אלא מכאן יש להוכיח דאין 'זמן' לתשובה, אלא כל שעתא ושעתא זמנה הוא, ועל כן דוחה היא את השבת (ופשיטא שבשבת קודש זו הרי זה מילה בזמנה...).

מא. בסעודת רעוא דרעוין בשבת שובה נהגו אדמו"רי בית בעלזא זי"ע לשבת ליד הפתח, כרמז לעני העומד בפתח ומתחנן לפני בעל הבירה שירחם עליו ויקבל אותו בתשובה. שנה אחת התיישב הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בסעודה שלישית בשבת שובה אצל הפתח, ופתח לומר בקול חנוק מדמעות 'כעני בפתח, כעני בפתח' ותו לא מידי, ודבריו שיצאו מעומק לב טהור חדרו בלבות השומעים שתיכף ומיד חזרו בתשובה כעני בפתח.

יום הכיפורים

שבעת ימים קודם – ענין ההכנה לקראת יוה"כ

בה רמזו הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאמשוב זי"ע (תורת המגיד מזלאמשוב יוה"כ) בלשון המשנה (יומא נג:) שם נתבאר כל ענין עבודת כה"ג ביום הכיפורים, נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד, שאף אם יכנס למקום הקדוש ביותר אינו נכנס אלא 'למקום שנכנס' מתחילה, כלומר מה שהכין את עצמו מבעוד מועד, וכך 'עמד במקום שעמד' במדרגה שהכין את עצמו להתייצב מראש.

הנה במשנה (סוף יומא) דימה התנא רבי עקיבא את 'טהרת יוה"כ' לטהרת המקוה, וביאר ב'ילקוט הגרשוני' (קונט"א ערך תשובה) שכשם בטהרת המקוה מצינו ברמב"ם (מקוואות פ"א ה"ט) שהקופץ למקוה הרי זה מגונה, כך גם לגבי טהרת יוה"כ נאמר בן הקופץ לטהרת זה היום ללא הכנה הרי"ז מגונה, אלא יתחיל בהכנה קודם לכן דרגא בדרגא, ולא 'קפוצ' בריגעא חדא.

עוד ביאר ב'בינה לעיתים' (דרוש יא) כי כמו שבטהרת מעיין ומקוה הרי מעיין ובור מים לפניך ומ"מ לעולם לא יטהר האדם אם לא עשה תחילה איזה פעולה לטובה - שהכנים כל גופו תחת המים המטהרים, כך הוא בטהרת יוה"כ, אף שהקב"ה בא לטהר את בני ישראל, מ"מ על האדם לנקות ולטהר עצמו תחילה, וזהו אומרו 'לפני מי אתם מטהרין' - שמתחילה יטהר עצמו ואז יזרוק הקב"ה עליו מים טהורים ויטהרו.

ב פרק ח) המבאר טעם למנהג 'כפרות', שהוא כדי לעורר את הפחד מיום הדין, וז"ל, ולדעתי רצ"ל בזה, שאין הכוונה במנהג רק להעיר לב האדם ולהרעידו, להיות מראה את עצמו כאילו הוא ובני ביתו מחויבים לכך מצד עונותיו, ושם ישוב לה' בכל לבו יהפוך ה' אליו את הקללה לברכה, ויקרע גור דינו בתכלית תשובתו [ומסיף, שלכן נהגו עם הכפרות להרבות בצדקה ולשלוח מנות לאביונים' עם התרנגולים ההם - איש כמתנת ידו], ומציין שמצא כיוצא בו בגאונים שכתבו, שעיקר המנהג הוא כדי שהחי יתן אל לבו ויעורר את לבו ליראת שמים^{מב}.

ובשו"ת מהר"י ווייל (סימן קצא, הובא בשער הציון סימן תרה סק"ב) כתב, שנוטלים תרנגול לכפרות ונוהגים לעשות בו ארבע מיתות בית דין, 'סקילה' - במה שנוהגים בעת השחיטה להטות את העוף כלפי מטה, 'הרג' על ידי שחיטה, וכמו כן נוהגים לשרוף חלק מהנוצה במקום 'שריפה', וקודם השחיטה נותן אצבעותיו סביב צוואר התרנגול כדי לרמוז על מיתת 'חנק', ויחשוב בלבו כאילו הוא חייב מיתה... שאם נגזר מיתה על האדם כשיבטל הגזירה צריך ליתן לו למלאך המות כופרו וכו', וזה הענין שצדיק מצרה נחלץ, היינו שידמה בנפשו שהיו ראויים לעשות עליו ככל אשר עושים עם העוף, ועל ידי שיתן את התרנגול לעניים יוכה לכופר נפש, ותחת שעשו ארבע מיתות בעוף יצא הוא ובני ביתו לחיים טובים ארוכים ולשלום.

זה כפרתי – מנהג כפרות

כל האוכל ושותה בתשיעי – מצות אכילה בעיוהכ"פ

בתיב בתורה (ויקרא כג לב) 'ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש', והקשו חז"ל (ר"ה ט.) 'וכי

נהגו ישראל במנהג הכפרות קודם יום הקדוש. וצריך להתבונן בדברי המאירי ב'חיבור התשובה' (מאמר

מב. וכן העמיס הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע בפסוק (איכה ג א-ב) 'אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, אותי נהג וילך חשך ולא אור, אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום', שנרמזו כאן דברים נוקבים כנגד המשכימין בערב יוה"כ ונוטלים תרנגול וסובבים אותו על ראשם כמנהג ישראל, ולבם כל עמם, דמה הועילו חכמים בתקנתו, ונרמז בקרא אני הגבר זה התרנגול הנקרא גם גבר (יומא כ.), ראה איש עני במעשיו (אין עני אלא בדעת, נדרים מ.) בשבט עברתו שעבר עבירה, וכדי להינצל אותי נהג וילך - סובב אותי סביב לראשו כשעדיין חושך ולא אור קודם עלות השחר בעוד שהחושך מכסה ארץ, אולם אינו מעורר את לבו לתשובה, ובכהאי גוונא שהוא חושב שאך בי ישוב - שרוצה לתלות התשובה רק בי התרנגול, אזי, אפילו אם יהפוך ידו כל היום ויאמר 'זה חליפתי' לא יועיל כלום, כי עיקר הטעם למנהג זה הוא 'מרדות אחת בלבו של אדם' - להתעורר, לחזור ולהתקרב אל השי"ת.

בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי^מ מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי^מ.
 הלבוש מבאר (תרד א) מדוע הוציא הכתוב את המצוה בלשון עינוי ולא אמרה בהדיא 'ואכלתם', כי לפום צערא אגרא, ושכר מצוה הנעשית מתוך עמל

מג. הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע ביאר מצות האכילה ביום זה, כי מטבע האדם הוא שעל ידי הצום מתמעט חלבו ודמו שנוצרו מן האכילה שאכל ביום אתמול, וכנגד זה אנו מתפללים בכל תענית (ומקורו בברכות יז.) 'שיהא מעוט חלבי ודמי שנתמעט היום, כחלב מונח על גבי המזבח לפניך ותרצני', על כן אין מן הראוי לאכול בערב יום כיפור אכילה של 'רשות', כי איך יקריב חלב ודם זה לקרבן מן המובחר, לפיכך אמרה תורה לאכול בתשיעי כדי שיווצר חלב ודם מאכילת 'מצוה', וממילא יהא חשוב כאילו הקריב חלב ודם של מצוה על גבי המזבח.

ולפי דבריו הקדושים הוסיף בנו הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע לפרש הפיוט שאומרים בסליחות בערב יום כיפור 'יִרְצָה צוֹם עִמָּךְ אֲשֶׁר דָּמּוֹ לָךְ מִזֶּה, חָשׁוּב חֲלָבּוֹ פֶּעַל זֶבַח וְקָרְבָּנוֹ אֶל תִּבְכָּה, חֲתוּם עָלָיו אוֹת חַיִּים וּתְפִלָּתוֹ תִּתְחַזֵּק, מִחֵר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה, כִּי הַצּוֹם וְהַתַּעֲנִית בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים חָשׁוּב כְּהִקְרַבְתָּ קָרְבָּן וְהִזַּאת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, לִכֵּן מִן הָרָאוּי לְהַחֲשִׁיב אֶת הָאֲכִילָה שֶׁל עֲכָשִׁיו 'כַּעַל זֶבַח' שְׁלָמִים, וּמִמִּילָא 'וְקָרְבָּנוֹ שֶׁל מִחֵר' 'לֹא תִבְזֶה', וְיַעֲלֶה לְרִיחַ נִיחּוּחַ אֲשֶׁה לָּהּ' וְאִזּוּ יִקְבַּל תְּפִילָּתוֹ שִׁיתְפַּלֵּל לְמַחֵר בְּיוֹם הַקִּדּוּשׁ.

ומעתה דעת לנכון נקל שהאכילה בעיוה"כ צריכה להיות בקדושה ובטהרה, שהרי עומד להקריבה למחר לריח ניחוח... וכבר אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע שבעת אכילתו בעיוה"כ יצייר בנפשו שבקשו לחנך ולהדריך זולל וסובא לאכול בדרך ארץ, על כן הושיבו אותו לאכול לפני ארי, ששם צריך לשקול ולמדוד תנועותיו, כן נמי תהא אכילתו בערב יום הכיפורים.

מד. ענין מיוחד יש באכילת האי יומא – ליישב דעתו של אדם ולהשקיט סערת רוחו ובזה יהא בידו להתפייס בין איש לרעהו. וז"ל בעל ה'ענף יוסף' במסכת יומא (דף פא: בעין יעקב), ובספר 'שפת אמת' (הקדמון) כתב וז"ל, ולי נראה כי לענין כפרת עון יותר תלוי ביום הט' מיום העשירי, כי בט' צריכין ישראל לתווך השלום ביניהם וכמו שאמר רבי אלעזר בן עזריה (יומא פה:) דעבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, ומטעם זה נתן הקב"ה מצוה זו לאכול ולשתות ביום זה שיהיה לאדם לב אחד ושמת, כי קודם שיאכל האדם יש לו ב' לבבות כי אז יש לו לב רגז, ולכן אמר הכתוב (ישעיה נח ד) 'הן לריב ומצה תצומו', כי ביום הצום תתגבר המרה המחרחרת כל ריב וכל נגע, ולכן צוה ה' לאכול ולשתות ולהתענג בדשן, אז לב שמח ייטיב פנים נזעמים אל פנים לחבר את האהל ויאסוף כל ישראל חברים ברגל יחף עומדים לפני ה' ע"כ.

וכבר היה נוהג הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל לעורר את הקהל בדרשתו קודם 'כל נדרי' על חובת הזהירות ב'בין אדם לחברו' בלשון הכתוב (שמואל ב' כד יד) 'נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה', כי על 'הנפילות שביד ה'' בעניינים שבין אדם למקום הרי רבים רחמיו, אך ביד אדם - חטאים שבין אדם לחברו אל אפולה, כי אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, לכן העדיף ליפול בבין אדם לחברו.

הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות לשבת תשובה תקנ"ה יז.) מפרש בלשון הכתוב 'שובה ישראל עד ה' אלוקיך' בהקדם מה שנאמר (דברים ד ד) 'ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום', פירוש שלא יתואר חיותכם חלק אלוה-ממעל באופן שיהיה נקרא חיי ה', כי אם שתהיו תחלה דבוקים זה בזה ולא זולת, וכנגד זה אמר הכתוב שובה ישראל עד ה' אלוקיך, והיינו כי בתחילה צריך לשוב בדברים שהם עד ה' אלוקיך ולא עד בכלל, והם דברים שבין אדם לחברו (עיי"ש מה שמפרש עוד), ורק לאחר מכן 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה' - בדברים שבין אדם למקום.

עובדא ידענא על אברך חשוב מבני עליה אשר עברו עליו כמה שנים מנישואיו ועדיין לא נושע, הרבה בתפילות ותחנונים ופקד קברי צדיקים ואף שלח ידו בסגולות מסגולות שונות, אך לא הועילו מאומה. ויהי היום והתיישבו כל בני הבית לערוך חשבון הנפש מתוך התבוננות ושיקול הדעת להבין מה ה' דורש מעמם, עד שנזכרה כי בנערותה שלחה חרצובות לשונה ופגעה ב'מורה' שלימדה אותה בבית הספר, ומי יודע שמא עוון זה הוא המקטרג והגורם. וילכו שניהם לבית אותה מורה, והחלה לשפוך מר ליבה אשר כבר כמה שנים שעברו עליהם ועדיין לא זכו לפרי בטן, ושאלה את 'המורה' האם זוכרת היא שפגעה בה והאם יכולה למחול בפה מלא על אותה 'טפשות פה', נאנחה המורה ואמרה ביגון שאכן זוכרת היא היטב אותה פגיעה, ועדיין המכה טריה ולא העלתה ארוכה, אלא בכל עת שהיא נזכרת בה נשבר ליבה מחדש, ואינה יכולה לסלוח לה. מיד הכניס האברך כמה עסקנים אשר ניסו להפציר

ויגיעה גדול משכר המצווה הנעשית ללא קושי, ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהגדיל שכרם, על כן החשיב להם מצווה זו כמי שבאה ע"י עינוי^{מה}.

ביו"ב כתב ב'שערי תשובה' (שער ד ח-ט) וע"כ אמרו רז"ל (ר"ה פ.) כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו. והשנית כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצווה, כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דה"א כ"ז יז) 'ועתה עמך הנמצאו פה,

השל"ה הק' (יומא תורה אור, אות קלד) מביא 'לשון האלקי' מהרמ"ק בספר עבודת יום כפורים, במעם מצות אכילה בתשיעי, כי ביום הקדוש אי אפשר לשמח מפני דאגות העוונות 'ועיני כל ישראל הם תלויים לאביהם שבשמים', לכן הקרימה תורה מצות אכילה בתשיעי כדי שישמח בו ואז תתקבל התענית בעשירי, מפני שעינוי העשירי אינו נרצה לפניו מפני שהוא בדאגה,

ב'מורה' שתמחל לה, אך היא עמדה על שלה שאינה יכולה לומר שהיא מוחלת באמת, כי מה תעשה שאינה מסוגלת למחול, עד שאדם גדול נכנס לתמונה' וביקש ממנה ודיבר הרבה על ליבה, ונתרצתה המורה ותאמר 'סלחתי כדברך, מחול לך, מחול לך, לא עברה שנה תמימה ונולד להם בת ראשונה במזל טוב. אמנם לאידך גיסא עלינו לזכור מה שכתב הרמ"א (סי' תרו ס"א) 'והמוחל לא יאה אכזרי מלמחול', ואף אם קשה לו הדבר יעביר על מידותיו, ועי"ז יעבירו ממנו כל פשעיו.

חיזוק עצום מצינו ב'סידורו של שבת' (חלק א השורש הששי ענף ב) המביא את דברי ה'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) לדחות את אלו שאינם חוזרים בתשובה, כי הם חושבים שהקב"ה לא יקבל תשובתם מפני שפגעו בדברים שבין אדם לחברו, ובדבר זה אין מועילה תשובה עד שירצה את חברו, ומחמת סיבות שונות אי אפשר להם לרצותם, וממילא מתייאשים הם מן התשובה, אך האמת שזה אינו, כי חטא שבין אדם לחברו יש בו חלק שהוא בינו לבין חברו וחלק שבין אדם למקום, שהרי במעשיו עבר על פי ה', וצריך תשובה וכפרה על שניהם, לפיכך הנה הוא יעשה תשובה לפי כחו באמת, בזה החלק שחטא נגד המקום, וכיון ששב בכל לבבו ונפשו, בצד היותר טוב ששייך לה', וה' הטוב המוחל לו על חלקו, יודע שלבו נתן באמת לתקן העבירה, ורוצה לתקן הכל ורק שאין סיפק בידו כמבואר, על כן זאת עושה הקב"ה עמו, להיות הוא בעצמו אשר בידו כח וגבורה, להעביר העבירה מן הארץ, שנותן בלב הנגזל באשר הוא שם להיות מוחל לו בכל לבבו מה שגזל ולקח ממנו, ואז נתבטלה העבירה מכל וכל בחלק השמים והבריות, ואך מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו, נפלאת מלשון מכוסה, והיינו שאף מה שנמנע מכוחו של האדם יגיע לידי כך ע"י התשובה.

מה. מפורסמים דברי הטור (או"ח סימן תרד) שמביא מעשה רב בשם המדרש, 'מעשה בשוטר העיר, שאמר לעבדו קנה לי דגים ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב, והיה שם יהודי חייט, והוסיף עליו עד שהעלהו לחמשה, ונשאר [הדג] לחייט, בא העבד אל אדוניו, וסיפר לו כל המאורע, שלח השוטר אחר החייט, ואמר לו מה מלאכתך, אמר לו חייט, אמר לו ולמה קנית דג שוה זהוב – בה' זהובים, ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי, השיב לו, והיאך לא אקננו אפילו בי' כדי לאוכלו ביום כזה, שצונו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו, אמר לו א"כ יפה עשית ופטרנו והלך לשלום'.

וב'בית יוסף' הביא שכיו"ב הובא במדרש (בר"ר יא ד) ומסיים שם 'מה פרע לו הקב"ה, הלך וקרע אותו וזימן לו בתוכו מרגליות טובה, והיה מתפרנס הימנה כל ימיו'. צדיקים ביארו שכאן הוסיפו את סוף המעשה ללמדנו שהאכילה בערב יו"כ מסוגלת שלא יחסרו לו מזונותיו כל ימיו, ויהיה לו שפע פרנסה בכבוד ורווח.

ומן הראוי להביא מה שכתב ה'פרישה' (סק"ה), דצריך לומר שהחייט הגיע יחד עם עבדו של השר אצל מוכר הדגים, דאי אמרת שבא אחריו, 'וכי שייך לומר שמפני שציוה ה' ביום הזה לאכול יסיג גבול או יגזול מיד חברו', ולמדנו מכאן, שהגם שיש לחזר לקיים מנהגי ישראל שישודתן בהררי קודש, מ"מ מאד יש להיזהר שלא לשכוח מן העיקר, וחלילה להיכשל באיסור הסגת גבול או בשאר איסורי תורה ויתברך בלבבו לאמר שהוא מקיים עכשיו מנהג ישראל...

מוב לישראל כיוהכ"פ שבו ניתנו לוחות האחרונות. ולפי שמתעניין ביוהכ"פ מקדימין הסעודה. ונראה דעיקר שזכו ללוחות אחרונות מכח התשובה שעשו בערב יוהכ"פ, כי בלוחות הראשונות החטיאם השמן כדי שלא יזכו אל הלוחות ביום האחרון שהי' מוכן משה רבינו ע"ה לירד מן ההר למחרת. ובודאי גם באחרונות עמד השמן בכל כוחו לעבב אותן ולהחטיאם. ואבותינו גברו עליו, ועיקר בעל תשובה באותו מקום באותו הזמן ולפי שעמדו על נפשם זכו לתשובה שלימה וזכו לקבל לוחות אחרונות. ולכן איתא שהשמן מתגבר בעיו"כ לפי שהיטב חרה לו אשר נצחו אותו ביום הזה.

וביותר מנסה השמן זה היצר הרע בהגיע העת והמועד - יוהכ"פ והיום שקדם אליו, להכשיל את ישראל במדת הכעס, שהיא אביזריהו דעבודה זרה שהרי אמרו (עי' שבת קה:) כל הכועס כעובר ע"ז, וצריך ליותר מאד לברוח מן הכעס ביום הזה^מ.

ראיתי בשמחה להתנדב לך, ונאמר (דברים כח מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב, ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים.

ובך אמר הרה"ק ה'בית אהרן' (דף קלא:) זי"ע ר"ק בשמחה ובישוב הדעת, כי ע"י שמחה המוח מזוכך, ועיקר התשובה ע"י מוח זך.

וגדולה השמחה להמתקת הדינים, והעמיסו בדרך רמז בפסוק (תהלים מז ז) 'זמרו אלוקים זמרו', שעל ידי הזמר והניגון אפשר לזמר ולהכרית את מדת הדין המרומז בשם 'אלוים'.

שלא אכעס היום - זהירות מיוחדת מן הכעס בערב יוהכ"פ כתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (יו"כ תרס"ב) וז"ל. הסעודה שעושין בעיו"כ משום שלא היה יום

מו. גם צריך זהירות יתירה שלא להיות 'קצר רוח' ולהסתובב בפנים נפולות עצבות וזעופות... וכאותו מעשה שהיה אצל הגה"ק רבי ישראל סלנט'ער זי"ע שראה אדם מישראל המהלך ברחובה של עיר בערב יוהכ"פ בפנים נפולות לרוב יגונו על 'עונותיו', והיה הלה משרה סביבותיו רוח נכאה ודכאון, אמר לו רבי ישראל 'וכי מה אשמים כל עוברי אורח שחטאת'...

אלא יש להתאזר במידת ה'סבלנות' כלפי אחרים. פעם ניגש אל הרה"ק רבי מרדכי שלמה מבאיאן זי"ע בערב יום הכיפורים לעיתותי ערב איש אשר היה ידוע כמאריך בשיחה... (בלשון נקיה, וכפי הנקרא בפי הבריות נעס גדול, פגע) הלה דיבר ודיבר ודיבר, והרה"ק ישב והקשיב לקולו, משסוף סוף הלך לו שאלו בני הבית את הרבי, וכי לא מצא לו זמן לדבר את שטויותיו אלא בעיוה"כ ברגע האחרון, אמר להם הרבי בדברי הרמב"ן הללו - תתנהג לדבר כל דברך בנחת לכל אדם - אפילו פגע כזה, ובכל עת - אפילו בעיוה"כ לעת ערב...

וכבר אמר הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע לחסידיו, דעו לכם שאם ממחר אדם לבית המדרש להתפלל ולומר כל נדרי בערב יום הכיפורים, ותוך כדי הליכתו ניגש אליו יהודי ורוצה לשפוך לפניו את כאב לבו על צרותיו הפוקדות אותו ולקיים דאגה בלב איש ישיחנה, חלילה לו מלעצור בעד היהודי בכדי למחר לכל נדרי. כי הלא כל מהות כל כל נדרי ומהות יום הקדוש הוא הרי תשובה שלימה, ותשובה מה היא, לקיים ואהבת לרעך כמוך בהידור... כי זה כל האדם.

פשיטא ואין צריך לומר שיחד עם זאת עלינו לזכור היטב היטב על יקרת הזמן הבוהר באש לתוקף קדושתו, ולא יזעק 'לאחר מעשה' לומר חבל על דאבדין, אלא ימלא כל רגע ורגע... וכל ערום יעשה בדעת.

פעם ישב הרה"ק רבי דוד בידערמאן זי"ע מעיה"ק ירושלים וערך את 'סעודה המפסקת' בעיוה"כ כשהוא מוקף בנשברי לב - חסרי בית ומשפחה חולים ונדכאים, והיה יושב ומדבר על לבם בדברי בדיחותא וניחותא - מדברים המיישבים ומשמחים את לבם. באותה שעה עבר הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל בדרכו לבית הכנסת ל'כל נדרי' וכולו אומר הדרת וחרדת קודש, ומבעד לחלון ראה את הנעשה אצל ר' דוד'ל, נכנס ר"ד בהר"ן ושאל את הרבי, וכי זו עת וזמן לשחוק עם אנשים אלו, אמר לו הרבי אמשול לכם משל, לתינוק שתקפוהו 'כאבי שיניים' ל"ע, מה תעשה אמו תעזוב את כל עסקיה וענייניה, תשחוק לפניו ותרקד לפניו (בכל כוחה) - להסיח דעתו מהכאב הנורא, אף אלו נשברי הלב הינם כביכול 'כאב השניים' של הקב"ה, אין לנו אלא לעמוד בכל עת ובכל זמן לרקוד לפנייהם ולשמח אותם כי בזה כביכול הננו עושים רצון קוננו בשלימות...

היא 'ממנהג זקנים', ואסמכותו אקרא (ישעיה א טו) 'רָחֲצוּ הַזָּפוּ הַסִּירוּ רֹעַ מַעֲלָלֵיכֶם מִנֶּגְדַּי עֵינַי, וּבְרֹאשׁוֹ (יומא פ"ח סכ"ד) כתב הטעם, כדי שיהיו נקיים וטהורים ביום הקדוש הזה, והעיר השועה"ר (סימן תרו סעיף יא) על טעם זה [ומקורו במהר"י וויל"ס קצא], דאם כן 'אין ענין כלל לומר ויידוים במקוה', וכן אין צריך לטבול אלא פעם אחת, לפיכך מביא טעמו של מהר"ל (הל' ערב י"ב עמ' שטו) 'שטעם טבילה זו הוא משום תשובה בנר המתגיר מ', ולפי זה יש לטבול שלש פעמים, וזה חיזוק גדול לכל אחד ואחד, שיוכור ביוהכ"פ שמעתה נפתח לו נייר חלק וחדש, והרי הוא בקמן שנולד מ'.

ומצינו דברים כדרכונות שמוכיח הצ"ח (בדרשותיו לשבת שובה, דרוש כד אות יב) וז"ל. והנה מעשה שטן ביום הקדוש - ערב יוה"כ, רובם באים לידי כעס עבור דבר שטות... וגם הנר אינו צריך (שהרי הכל ממחרים לביהמ"ד עם 'נרות חיים' בידהם, כדי להדליקם כנהוג משום סימן טוב, עיי' רמ"א תרי ס"ד), 'שכבר הגדיל המדורה מדורת גיהנם, שכל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו ע"כ. והיינו שכבר הבעיר אש להבה של מדורה וכבר אינם זקוקים עוד להדליק אור של נר, ואוי שכך עלתה בידם רח"ל מ'.

ומי מטהר אתכם - ענין הטבילה בעיו"כ

כי גדול יום ה' - תוקף קדושתו ועיצומו של יוהכ"פ
כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יבילנו (ויאל ב יא), ודרשו חז"ל (תנחומא וישלח ב) דקאי על יום הכיפורים, והיינו

נוהגים בכל תפוצות ישראל לטבול במקוה טהרה בערב יום הכיפורים כמו"ש ב'טור' (תרו), וב'מאירי' (בחיבור התשובה ב פ"ח) כתב שמקור טבילה זו

סיפר הגאון הגדול רבי אמ"מ שך זצ"ל מה ששמע מ'הרשל"ע קאמניצער' (בחור מבוגר יחיד בעולמו), בשנה אחת כשהיה אצל הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע ביום הקדוש, לאחר שכל הבחורים עזבו את בית המדרש בליל יוה"כ, נשאר הוא 'בדד' בהיכל בית המדרש, אך תוך דקות ספורות התיישב ה'חפץ חיים' בכבודו ובעצמו לימינו פתח עמו 'שיחת רעים' על דא ועל הא, והחל מגולל בפניו כל מאורעות חייו, על יתמותו הקשה, ועל נישואיו שנשא את בתו של אביו חורגו בזמן שהציעו לו שידוכים אחרים שנראו הגונים יותר, וכל זאת עשה רק משום כיבוד אם, כי היא בקשתו מאד על זה. ואכן, ברבות השנים ראה שמאת ה' הייתה זאת לטובה בלבד, כי ידידו אשר נישא לבת עשירים עזב לאחר מכן את ספסלי דבי מדרשא לטובת העסקים הרבים, ולבסוף הפסיד את ממונו ונשאר קרח מכאן ומכאן, מה שאין כן בני ביתו עוזרים ומסייעים לו בעריכת ה'משנה ברורה' ושאר ספרים, וכך שוחח עמו ה'חפץ חיים' ועודדו בדברים של מה בכך במשך כל ליל יום הקדוש עד אור בוקר. ומזה נלמד לקח, כי מי לנו גדול כה'חפץ חיים', ואין זמן 'יקר' וקדוש כמו יוה"כ, אך מכל מקום כאשר ראה את נפשו השבורה של אותו הבחור הבין את חשיבותן של 'מידות' וישב בשעות הקדושות ביותר בשנה לעודד ולחזק נפש אחת מישראל.

מז. באחד השנים בערב יום הכיפורים לפנות ערב נראה הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע מטפל ומתקן בצינור שבור של מי שופכין (ביוב) שעמד בסמיכות לבית מדרשו כשהוא כבר לבוש בקיטל וטלית לקראת 'כל נדרי', אחד העוברים שראה את המחזה הנורא... וכמעט נעתקה לשונו מרוב תדהמה שאל הלה את הרבי, רבי קדוש, מה מעשיכם כאן בזו השעה - לטפל במי שופכין בשעה שאנו עומדים על פתחו של היום הגדול והנורא. אמר לו ר' שלומ'קה, מעשיי אלו הם כמעשיו של הכהן גדול בשעה שעמד אחת בשנה לפני ולפנים ב'קודש הקדשים' (כי מסביב אותו ה'שבר' שבצינור פרצה מחלוקת בין השכנים, ולהשקט הסערה עשה ר' שלומ'קה מה שעשה).

והנה אין אנו בדרגה של איש האלוקים להתעסק בסתימת צינורות של מי שופכין אצל אחרים... אבל לכל הפחות נדרש מעמנו שלא לפתוח 'צינורות של מי שופכין' בבית פנימה, וכלישנא דגמ' (סנהדרין ז). 'האי תיגרא דמיא לבידקא דמיא' (מחלוקת דומה לצינור מים), ודי בזה...

מח. ובזה ביארו אמרינו בתחילת יוהכ"פ את הפסוק (במדבר טו כו) ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם, כי אכן 'בתוכם' הוא הגר הלז, כי כל איש מישראל נחשב היום כגר שנתגיר.

מט. הרה"ק רבי יששכר דוב מבעלזא זי"ע אמר בשם הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע, שמצד הדין לא היה בידינו לברך ברכת 'שהחיינו' ביוהכ"פ מרוב פחד, כי איך יודה בשר ודם לפני מלך מלכי המלכים כשהוא מגיע במצב נורא כזה, אך מאחר שהקב"ה מטהר אותנו מכל עוונותינו, וכל אחד נעשה כבריה חדשה ממש, לכן צריך לברך 'שהחיינו', כי הוא מתחדש כבריה חדשה ממש פשוטו כמשמעו.

יקר' (ד"ה ואל יבוא), שלכאורה לשון 'בכל עת' אינו מדויק, כי משמע שלא יבוא בכל עת רק לפרקים, ובאמת אינו כן - שהרי לא הותר לו להיכנס לשם כי אם ביום הקדוש פעם אחת בשנה.

ומבאר ה'כלי יקר' וז"ל. ואומר אני, כי ביום הכיפורים נמשלו כל ישראל ביום ההוא למלאכי השרת, שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, על כן דומה יום קדוש זה כאילו אינו בכלל העת והזמן, כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן, חוץ מיום זה... על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה, אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשאמר 'ואל יבוא בכל עת' רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת, כי אם ביום שאינו בכלל העת, והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת, שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה, עכ"ל.

והנה כתב ה'באר היטב' (תרי"ט סק"ד) ומנהג פשוט להתעטף בטלית מבעוד יום ומברכין עליו, וכך כתב האר"י ז"ל, ואם נתעטף בלילה אין לברך עליו, ועי' ספר הכוונות. עכ"ל. ברמח"ל בספרו 'קיצור הכוונות' (סדר יוה"כ) כתב הטעם לפי דרכו, כי בשעת שקיעת החמה של יום הקדוש פורס קוב"ה 'טלית' על כל כלל ישראל, ובחסדו מחביא אותנו בצל ידו תחת כנפי

שארין ביד אנוש להכיל ולהשיג גודל מעלת היום כי הוא נורא ואיום ולמעלה מכל השנה^{נא}.

וכך אומרים משם הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע, שקצרה בינתנו לדעת מה הוא מלאך, וכל שכן שאיננו מבינים מהו בסא הכבוד, אבל זאת ידענו, שסביב לבסא הכבוד עומדים מלאכי אש קודש ומשמשים את הקב"ה באימה ויראה ורתת וזיע, והנה, ביום הכיפורים מוריד הקב"ה את כבודו לעולם הזה, ממילא נעשה כל יהודי כאחד המלאכים האלו, וכדכתיב (ויקרא לו ל) 'לפני ה' תמהרו', שעומדים אנו כלפני ה' ממש, ולכן אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו' בקול רם דוגמת המלאכים.

נוראות כתב ה'חתם סופר' (דרשות, ח"ב שס"ט): בהאי לישנא 'תענית יוה"כ' איננו לענות נפש ולצער ישראל ח"ו, כי אם מחמת קדושה וקריבות ודביקות כמלאכי השרת, והוא כענין מ' יום הראשונים והאחרונים שהיה משה רבינו ע"ה בחר - לחם לא אכל ומים לא שתה מדביקות וקדושה ונהנה מזיו השכינה, וכדכתיב (ויקרא לו כט) 'תענו נפשותיכם' איננו לשון עינוי אלא התעוררות...

כתוב בתורה (ויקרא לו ב) 'ואל יבוא בכל עת אל הקודש' - שאסור לכהן גדול לבוא ולהיכנס לתוך בית קדשי הקדשים 'בכל עת'. והקשה ה'כלי

נ. וכנודע מה שכתב ב'בני יששכר' (תשרי ח) בטעמא דמילתא שהמסכתא העוסקת בדיני והלכות יום כיפור נקראת 'מסכת יומא' סתמא ולא 'מסכת יום הכיפורים' כשאר מסכתות ששמן מעין קדושת היום כגון שבת, פסחים, ראש השנה, סוכה, 'להורות' כי קדושת היום היא ממקום נעלם ראוי להסתירו [שהוא למעלה מן הזמן והשכל], על כן מנהג אנשי מעשה שלא להזכיר שמו כל כך בפשיטות באיזה דברים [פירוש שלא לומר 'יום כיפור'], רק כשמזכירים מעניינו לאיזה הצטרפות קוראים אותו סתם 'יום הקדוש', ודי בזה למשכיל, עכ"ל.

נא. גם אין בידינו להשיג גודל הרחמים העצומים המתעוררים בהאי יומא רבא. וכך מדייק הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (מגיד תעלומה ברכות יב): בלישנא דגמ' (שם) 'כל השנה כולה אדם מתפלל הקל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט וכו', אימתי ויגבה ה' צבקות במשפט אלו עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ, ויש לדקדק שבסיפא דמילתא נקט 'שמר"ה ועד יוה"כ', ושלא כפי שאמרו תחילה 'שבין ראש השנה ויום הכיפורים', ומבאר שהוא 'להורות שיהיה כ' גופיה הוא יום הרחמים ולא נקרא יום הדין והמשפט' [וכתב עוד, שאם כן קשה שאין 'עשרת ימי משפט', ומתרץ כי ערב יום כיפור נחשב כשני ימים, וכמו שאמרו שהאוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי].

נוראות מצינו בשל"ה הק' המבאר את הטעם שמחלל יוה"כ במזיד נענש בכרת ולא במיתת ב"ד כשבת, משום שביום הזה מתעוררים רחמים רבים (ולכן אין השטן רשאי להשטין בו) ולכן אף העונש שבו ממותק מרוב הרחמים. המתבונן בזה ישתומם, שהרי ה'עונש' בא לאדם שפל וחדל אישים כזה אשר אין לו שייכות כלל ליוה"כ ומחללו בשאט נפש, ואף הוא נכלל ברחמי השי"ת המרובים (עכ"פ להקל מעליו עונשו)...

השבינה, ומכיוון שהדבר הזה נעשה מעצמו לכן אין מברכין עליו.

איתא ב'חתם סופר' (דרשות, ח"א עמוד טו טור ב) שאף גופו של אדם מתעלה ומתקדש ביותר ביום הזה, ומביא ראיה ממה ששינינו (יומא פב.) 'עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה', ואיתא בגמרא (שם ע"ב) שהייתה אישה מעוברת שהריחה, אמר להו שילחשו לה באזנה שיום הכיפורים הוא, אולי על ידי כך תחלש תאוותה ולא תצטרך לאכול, ואם לא תירגע אז יתנו לה לאכול משום פיקוח נפש. ויש להקשות מדוע לא מצינו דין זה בשאר אכילות איסור, כגון כשמתאוה לאכול נבילות וטריפות, שנותנים לה ואין לוחשים לה שהתורה אסרה לאכול נבילות וטריפות. אלא הטעם, כי עובר במעי אמו יש לו קדושה נוראה בשעה שהוא לומד כל התורה כולה עם המלאך (כמבואר בגדה ל:), ואילולא גוף עכור של אמו מקיפתו, הוא גדול יותר ממלאכי השרת, לכן בכל השנה קרוב לוודאי שלא יועיל מה שילחשו באזנה שאסור לאכול נבילות וטריפות, כי הגוף העכור מושך אותו לתאוות גשמיות וחומריות. אבל ביום הכיפורים גם גוף האם מזדכך, וממילא כאשר יזכירו לעובר שהיום יום כיפורים יתכן שיפסיק מלהתאוות עוד...²¹

והאמת, כי בני ישראל אינם רק כמלאכי השרת אלא אף גדולים וגבוהים יותר, דהנה בכל השנה כולה אומרים בתפילות שחרית ומנחה 'נקדישך' ורק במוסף אומרים 'כתר' (ולנוסח אשכנז 'נעריצך'), ואילו ביום כיפורים אומרים בכל התפילות 'כתר' (ובני אשכנז 'נעריצך'), ומה הטעם לשינוי זה (ועיי' בלבוש שפירש בדרך הפשט שהתקינו לומר כן כדי שיאמרו 'ממקומו הוא יפן ברחמיו לעמו'), וכתב ה'מטה משה' (אות תתעב), שביום הזה מתעלה כביכול 'כסא הכבוד' על ידי תהילות ישראל (ע"ד האמור בזה"ק

(ח"ג ו: 'ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים'), וכבודו עולה ונגבה ומתרום למקום גבוה כל כך מתהילותיהם עד שאין ביד מלאכי השרת להגיע ולהשיג קדושת המקום ההוא, ולכן הם תמהים וצועקים כל הזמן 'איה מקום כבודו להעריצו', ומשום הכי אין אומרים 'נקדישך' שכתוב שם 'ממקומך' בלשון נוכח, כי המלאכים אינם יכולים לנקוט בלשון זו מפני שאין משיגים את 'מקום' הכסא, ומשום הכי חוזרים ואומרים 'ממקומו' בלשון נסתר.

הנה כתיב (שה"ש ג יא) 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו', ואמרו חז"ל (תענית כו: רש"י ד"ה זה מתן תורה) שעטרה לו אמו - זה יום הכיפורים. נוראות ביאר הרה"ק ה'באר מים חיים' זי"ע (נשא ד"ה ולקח הכהן), עפ"י דברי המדרש (שהש"ר ג ב) א"ר יוחנן שאל רשב"י את רבי אלעזר בן רבי יוסי, אמר לו אפשר ששמעת מאביך מהו 'בעטרה שעטרה לו אמו', אמר לו (משל) למלך שהייתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מראי והיה קורא אותה בתי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אחותי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אמי, כך היה מחבב יותר מראי הקב"ה לישראל וקראן בתי הדא הוא דכתיב (תהלים מה יא) שמעי בת וראי, ולא זו מחבב עד שקראן אחותי שנא' (שה"ש ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי, ולא זו מחבב עד שקראן אמי שנא' (ישעיה נא ד) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו - ולאומי כתיב, עמד רשב"י ונשקן על ראשו ואמר אלו לא באתי אלא לשמוע מפיו הטעם הזה די".

ומבאר ה'באר מים חיים', שהוא כדרך האב האוהב את בנו ומגביהו עד קומת ראשו של אב, ולפעמים כשמחבבו יותר יגביהנו למעלה מראשו, ולפעמים מגביהו על ראשו ממש ועושהו עטרה על ראשו. והיא הבחינה והמעלה הגבוהה ביותר - שבני

נב. ואף 'עביות וארציות' העולם מתעלה למאד ביום זה, כדברי הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (אגרא דפרקא אות דש) בבארו מדוע נאסר 'נעילת הסנדל' ביום כ, כי אמרו חז"ל 'לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו' (שבת קכט.), ומהי גודל הנחיצות שהפליגו כל כך בעד נעליים, אלא, כי מבואר בדברי 'הרב מהר"מ חאגיז' (משנת חכמים) בשם חכמי הרמז, שבשעה שחטא אדם הראשון נתקללה האדמה, כמו שנאמר (בראשית ג יז) 'ארורה האדמה בעבורך', ולכן ימכור אדם 'כל מה שיש לו' כדי שלא ידרוך על מקום קללה, אמנם בבית המקדש שקרקעו אדמת קודש היא, יש להשיל המנעלים ולילך יחף, ולכן 'לא יכנס אדם בהר הבית במנעלו' (ברכות סב:), כדי שלא תהא חציצה בינו ל'אדמת קודש'. כיו"ב, ביום הכיפורים לא נהלך במנעלים, כי כל הארץ וכל החומריות שבה יוצאים היום מכלל ארור לכלל ברוך ואמרים לו 'של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא'.

הבריות שנה שנה תתמלא סאתם לסוף שנתיים או שלוש או יותר, ויתחייב העולם כליה"י, על כן ראה בחכמתו ב"ה לקיום העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים, ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך"י, ואחר שיעדו הא-ל ב"ה אותו היום לכפרה, נתקדש היום וקיבל כח הזכות מאתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה"י.

ישראל הם כביכול במדרגת 'אמו', שהיא גבוהה יותר כביכול מבורא כל עולמים עצמו, כאב שמרוב אהבתו לבנו יחידו מגביהו ומרימו למעלה מראשו, והוא גבוה יותר ממנו. הכי נמי כביכול מרים הקב"ה כל יהודי ומזככו ומטהרו מכל טינוף, על פי זה יבואר אומרים 'שעטרה לו אמו - זה יום הכיפורים' שבוה היום עולים אנו למדרגה זו"י.

ה'לבוש' (סימן תקפב ס"א) מבאר מה שאומרים קודם תפלת שמו"ע בליל יוהכ"פ 'כי ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תטהרו', שאין בזה משום הפסק בין גאולה לתפלה, כי הכפרה והטהרה היא היא גאולתנו, ואין לך גאולה אריכתא יתירה מזו.

לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - טהרת היום כתב ה'חינוך' (מצוה קפה) וז"ל. שהיה מחסדי הא-ל על בריותיו, לקבוע להן יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישבו, שאילו יתקבצו עוונות

נג. וכבר אמר הרה"ק מקאצק זי"ע, שאם היו בני אדם יודעים באיזה צחצוח מתנקה נשמתם ביום הכפורים, היו נזהרים ביותר לשומרה בטהרה שלא יטנפה שוב.

נד. הרה"ק ה'עטרת ישועה' מדז'יקוב זי"ע סיפר, פעם בהיותי ברחובה של עיר בווינא עיר הבירה, ראיתי היאך שאחד מנקה את הרחובות, ניגשתי אליו ושאלתיו, לשם מה יטרח כבודו כל כך, הרי ממילא בעוד כמה שעות ישוב הרחוב להיות מלוכלך כדאשתקד, ומדוע תיגע לריק, ויענני ה'מנקה', הן אמת שתוך שעות ספורות שוב יתלכלכו הרחובות, אבל, אם לא אנקה אותם תמידים כסידורן, תעלה הזוהמא עד למעלה ראש עד שלא יהא שייך להלך ברחוב...

סיים ה'עטרת ישועה' ואמר, זוהי עבודתנו בימי הטהרה, 'לנקות ולשטוף', ואין כאן כל מקום לחשובנות - הרי ממילא אשוב לקלקל לבסוף, ומה ארוויח בנקיון עצמי כעת הזאת, אין זו טענה כלל, שהרי אם לא יעמול עתה לנקות עצמו, להיטהר מכל חלאה וזוהמא, הרי הם יציפו אותו עד למעלה ראש ח"ו...

נה. הרה"ק רבי מרדכי חיים סלאנים זי"ע היה רגיל לספר ב'סעודה המפסקת' בעיו"כ את המשל הידוע, ל'בעל הבית' שהיה לו תרנגול, והיה מחבבו כבבת עינו, מאכילו ומשקהו, מלבישו ומכסהו ודואג לכל מחסורו, ויהי היום, חמד לו 'גנב העיר' לאמץ לעצמו את התרנגול, כי במה שונה הוא מרעהו בעל הבית... וממחשבה למעשה, ויהי בחצי הלילה פרץ הגנב את דלתות הבית, ועשה בתרנגול 'מעשה ליקוחין', בעה"ב הרעיש עולם ומלואו לתפוס את הגנב אך העלה חרס בידו, ובבית הגנב - הגנב לא ידע כיצד לטפל בתרנגול, ומחוסר מזון ומים נחלש התרנגול מיום ליום, בלית ברירה הלך לבית השחיטה כדי לשוחטו, בעמדו שם לפני השוחט נכנס בעל-הבית והכיר בתרנגול שלו, מיד התחיל לצעוק על הגנב שיחזיר לו את הגניבה, אולם הלה כפר במצח נחושה שלא היו דברים מעולם, והוסיף לראיה כדבריו, שהרי התרנגול שלו היה גדול ושמן ואילו התרנגול שבידו היו כחוש וחלש, אך הבעה"ב לא ויתר וטען ששתי רעות עשה הגנב, גם נטל דבר שאינו שלו וגם הזיקו והכחישו, בראות השוחט את כל המהומה שלח את שניהם לפני רב העיר שיפסוק עם מי הצדק, מששמע הרב טענותיהם לא ידע מה להכריע, שהרי כל אחד טען טענת ברי 'כולה שלי', עד שעלה ברעיונו להוכיח את האמת מיניה וביה, שיתירו את החבל הקושר את רגלי התרנגול, ונחזי אנן למי ירוץ, ואכן כך עשו, וכמובן שהתרנגול חזר מטבעו אל בעליו הראשונים.

ובזאת סיים את דבריו בדמעות שליש, במשך כל ימות השנה מצליח השטן זה היצר הרע לצוד את האדם ברשתו, והוא מכחישו ומורט כנפיו על ידי שמכשילו בעוונות, אולם כבוא יום הכיפורים כאשר הקב"ה זורק על בני ישראל מים טהורים ומטהרם, ונפתחים כל החבילין דמעיקין של השטן וגונדא דיליה, מיד חוזר כל יהודי ורץ אל הקב"ה באהבה ובחדוה....

נו. וכך כתב ה'אור החיים' הק' (ויקרא כג כח) וז"ל, 'והטעם כי יום כיפורים הוא, פירוש כי עיצומו של יום מכפר וכו', והמשכיל על דבר עיצומו של יום לבנו יבין המכפר כי הוא אדון המאיר היום לסגל סגל דבר זה'.

וצריך להאמין בלב שלם שהקב"ה מוחל וסולח לעוונותינו ביום הזה^{נז}, וכמו שהביא הרמ"א (ס"ו תרז ס"ו) את לשון הרמב"ם (הל' שגגות פ"ג ה"י) 'יום הכפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו'^{נח} וכו'. ובוה ביאר הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ליקוטי הרי"ם) מדוע אומרים בתפילת מעריב דמוצאי יוה"כ והוא רחום וסלח לנו, והרי עדיין לא הספיקו לחטוא אחר יוה"כ פ, ועל מה מבקשים 'סלח לנו'. אלא על הא גופא, שאין מאמינים באמונה שלימה בכפרה הגמורה יש לשוב ולבקש מחילה^{נט}.

ובאמת כבר כתב הרה"ק 'בעל התניא' זי"ע (לגבי כל השנה כולה) ב'אגרת התשובה' (פ"א) שצריך 'האמונה והבטחון' להיות נכון לבו בטוח בה', כי חפץ חסד הוא וחנן ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו ית', בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם, וראיה ברורה לכך הוכיח ממה שמברכים ברכה על הסליחה שלש פעמים ביום בתפלת שמו"ע, ואומרים

'חנן המרבה לסלוח', והרי קיימא לן (ברכות כא. וברא"ש שם סט"ו) 'ספק ברכות להקל', ואם אין המחילה והסליחה מובטחת היה לנו להימנע מלברך ברכה זו בשם ומלכות, דאיכא למיחש משום חשש ברכה לבטלה, אלא ודאי שאין כאן בזה שום ספק כלל מאחר שבבקשנו סלח לנו מחל לנו.

אשריכם ישראל - תשובה מתוך שמחה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו^ס, עת שמחה הוא היום לנו שהקב"ה בכבודו ובעצמו מטהר אותנו מכל חטאותינו, כמו שאמרו בסוף יומא (פה:) 'אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים^{סא}, שנאמר (יחזקאל לו כה) 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ואומר (ירמיה יו יג) 'מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל^{סב}.

נז. הרה"ק רבי שלמה קלוגער (חכמת שלמה תרב) נתן טעם למנהג ישראל שאין נושאים נשים בעשרת ימי תשובה (עי' במטה אפרים תרב ה), דהנה אמרו חז"ל (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג) 'חתן מוחלין לו כל עוונותיו', לכן אינו ראוי לישא אשה מפני שנראה כאילו הוא מחפש דרכים איך לזכות למחילת עוונות, 'ובזה הוא כמרים יד במלך מלכי המלכים שהבטיח' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם' (ויקרא טז ל).

נח. עפ"י כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דבר נורא, וז"ל, לעומת ההתקרבות שמתקרב הקב"ה אלינו כביכול ביוה"כ - על האדם לטהר ולזכך עצמו לקרב עצמו לה', ואם הוא כנרדם הרי הוא ח"ו כמתרחק וכו', וכאילו ח"ו בבחינה של 'מבעט ביוה"כ' כיון שאינו מרגיש ההבדל הגדול בו נבדל יום זה מימים אחרים, ולכן יש להיזהר שלא יאבד חלילה זמן כלשהו מים זה לבטלה, שהרי כל רגע מכפר (כדאיתא בכריתות ז,י), ואם מאבדהו לריק ה"ז ח"ו כמבעט, והוא נורא עד מאד. עכ"ל (הובא בהליכות שלמה עמ' נא).

כמו כן הובא (שם) מהליכותיו, 'שעה ארוכה קודם תפילת שחרית העיר את נכדו הלן עמו בחדרו לאמירת תהלים באמרו 'קום קרא אל אלוהיך', כי כל רגע ורגע יקר מפז.

נט. עד היכן מגיע הטהרה והכפרה יש ללמוד ממה שכתב ב'מטה אפרים' (סימן תרכד ס"ה) 'אחר קידוש הלבנה פוקדין איש את רעהו בשלום וברכת שנה טובה בשמחה', ומבאר באלף המגן 'והטעם כי מאחר שמכופרין לו עוונותיו ברכתו עושה פירות לכל השנה כולה', והרי שכל אחד ואחד 'מפתח הברכות' בידו להשפיע שפע ברכה לכל השנה מאחר שהוא כ'צדיק גמור'. (אגב אורחא למדנו, שגם 'גברא רבא דכוותיה' עדיין זקוק הוא לברכות אחרים, שהרי כל ישראל זכים ונקיים עתה מכל חטא ועון, ומכל מקום עליהם להתברך זה מזה...).

ס. וכך איתא במדרש (מדרש החפץ, הובא בתורה שלמה) לפרש מה שנאמר (במדבר י י) 'וביום שמחתכם' - זה יום הכיפורים, שנתבשרו במחילת עוונם. והרי ש'יום שמחתכם' בסתמא מכוון על יום השמחה הגדול ביותר, והוא יום הכפורים.

סא. ואם בל"ג בעומר מכרכרים ורוקדים בשיר זה בהתלהבות מפני עניינים נשגבים שיום זה מסוגל, ק"ו בן בנו של ק"ו ביום הקדוש, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ועיקר כוונת רבי עקיבא היא על יום הכיפורים.

מספרים על הגאון רבי יחזקאל לעוונישטיין זצ"ל משגיח דישיבת פוניבז', ששנה אחת ביו"כ ראו אותו תלמידיו בהפסקה שבין תפלת מנחה לנעילה כשהוא חוזר בהתלהבות על דברי המשנה 'אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל', כי הרגיש בטהרה ובקדושה האופפת ומאירה על נפשו.

סב. הנה איתא בתחילת המשנה שם 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים... מה מקוה מטהר

מתעצב בלבבו אלא שמח שמחה גדולה, לכך נאמר (יחזקאל לו ד) 'כה אמר ה' אלוקים להרים ולגבעות לאפיקים ולגאות' וגו', בואו ושמחו שמחה גדולה שאני מוחל להם לעונותיהם של ישראל, עכ"ל סג.

איתא ב'דרשות' הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ריש ח"א) לפרש הכתוב (תהלים יד ז) 'מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל', וז"ל דהנה בימים הקדושים ישלח מקודש עזרו לעורר לב כל ישראל לתשובה, וא"כ בתשובה כזאת יש לבעל דין לחלוק ולומר, כי לא עשו תשובה רק ע"י ההתעוררות מן השמים (ומי יאמר שהם מתחרטים בחרטה גמורה על העבר שלא ישובו לכסלה עוד), אמנם, משום כן, מצווה לשמח בבוא ימים אלו במצוות עשה של תשובה, ומשמחת לבנו ניכר כי שמחים אנחנו לקראת בואו, ורוצים אנחנו לשוב ולחדול מעושק ידינו. ונתברר כי שבו באמת מתוך רצונם הטוב. ונסתמו דברי המקטרגים.

וזוהו שאמר נעים זמירות ישראל מי יתן מציון ישועת ישראל - כיצד תוכל הישועה לבוא לישראל, והרי בשוב ה' שבות עמו - התשובה באה רק ע"י התעוררות ממרום, ואם כן יאמרו המקטרגים שאין ישראל זכאים ח"ו לישועה, לזה מייעץ דוד המלך ע"ה יגל יעקב ישמח ישראל - שישמחו בני ישראל בתשובתם, ושמחה זו תוכיח שבאמת רוצים הם לשוב אל אביהם שבשמים - אף בלא שיעוררו אותם מן שמיא, אלא שהשאור שבעים מעכב סד...

ובפירוש אמרו בתנא דבי אליהו (זוטא סו"פ ד) ובארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה, גזרו [בני ישראל] יום צום ותענית, וביום האחרון שבכולם, שהוא סוף ארבעים יום, גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצה"ר, ולמחרתו השכימו ועלו לפני הר סיני, ישראל היו בוכים לקראת משה, והוא היה בוכה לקראתם, עד שעלתה בכייתם למרום, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקיבל את תשובתם, בישרה אותם רוח הקודש בשורות טובות ונחמות. ואמר הקב"ה לישראל, בני נשבע אני בשמי הגדול שלי ובכסא הכבוד שלי, שתהא לכם בביה זו לששון ולשמחה גדולה, ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות.

ואף הקב"ה עצמו שש ושמח בסליחתו, ומבקש מהעליונים והתחתונים לשוב עמו משוש, וכדאיתא עוד בתנא דבי אליהו (פ"א) בארוכה, וז"ל. 'ימים יוצרו ולא אחד בהם' (תהלים קלט טז), זה יום הכפורים לישראל (כי הקרי הוא 'ול' בואו, והיינו שהוא יומו של הקב"ה בביכול), לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנתנו באהבה רבה לישראל, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים, ומשליכין אותם כנגד פתח בית המלך, וכשהמלך יוצא ורואה את הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכפורים שנתנו הקב"ה באהבה רבה ובשמחה. ולא זו בלבד אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהם של ישראל, אין

את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל... וביאר הרה"ק ה'שפע חיים' זי"ע שרבי עקיבא בא לחלוק על תחילת המשנה, ולדבריו אף מי ששייך לכת זו של 'אחטא ואשוב' גם כן מספיקין בידו לעשות תשובה, וכדוגמת טהרת המקוה - מה מקוה מטהר את הטמאים - אף אם כבר נטמא וטבל, ושוב נטמא וטבל וחזר להיטמא אפילו אלף פעמים מכיוון שטבל עלה מטומאתו, כך' הקב"ה מטהר את ישראל אפילו אלף פעמים.

סג. בתוספת נופך הסביר הרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע את עומק המשל והנמשל, שלכאורה איזו שמחה יש לו למלך כשרואה הררי זבל מונחים מחוץ לביתו, אלא הכוונה לאב רחום שרואה את בנו מתפתל מכאבים עזים בבטנו, וממהר לדרוש ברופאים שמצאו שיש לילד תולעים במעי, מיד נתנו סממנים שונים עד שלאחר זמן מה יצאו כל התולעים כולם מתוכו והילד נרפא לגמרי. הנה, כאשר יראה האב את התולעים בחוץ, תגדל שמחתו עד מאד, שהרי הם הציקו וייסרו את בנו ועתה ניתן לברך 'ברוך שפטרני...', כך גם לדידן, הקב"ה שמח במחילת עוונותיהם של ישראל, כי המה מייסרים את האדם, והאב שמח ברווחת בניו אהוביו.

סד. על פי זה פירשו במה דאיתא מהקדמונים (עץ הדעת טוב למהרח"ו פר' כי תצא) כי סופי תיבות אני לדודי ודודי לי הם ד' פעמים אות י', ורומז לארבעים יום שמר"ח אלול עד יוה"כ, כי ד' פעמים אות י' הם כר"ת של יגל יעקב ישמח ישראל, ללמד שכל מעלת התשובה של 'ארבעים יום' אלו אינה אלא כשנעשית מתוך שמחה וקרבה כי אני לדודי ודודי לי.

באר הפרשה - יום הכיפורים

כתב הרה"ק ה'מאור עיניים' (האזינו ד"ה איתא) כי 'תשובה הוא מצות עשה מן התורה, ולכן צריך לעשותה בשמחה' סה.
בריותך, וביחוד לשבים אליך ומודים לפניך ועוזבים ומתנחמים על פשעיהם ולא מכסים אותם, שכן כתוב (משלי כח יג) 'מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם' סי, ומציל את נפשו מדינה של גיהנום סח.

ומודה ועוזב ירוחם - מצוות וסגולת הוידוי
'מתנה טובה' נתן לנו אבינו אב הרחמים - שכל המודה על חטאתו ירוחם סי, וכן אנו אומרים ב'וידוי הגדול' של רבינו ניסים (ביו"ק ועוד) ...ומנהגך לרחם על

שמא תאמר, כיצד אגיל ואשמח כשלב יודע מרת נפשו, אכן התשובה היא בדברי הכתוב (תהילים קה ג) 'ישמח לב מבקשי ה', כי אילו היה נאמר ישמח לב עושי רצון ה', אכן היינו צריכים להיות רחוקים מ'שמחה' כי מיהו שיעיד על עצמו שהוא מאותם העושים רצונו ית', אכן בכתוב לא נאמר אלא ישמח לב מבקשי ה', והכל יכולים להיות בכלל מבקשי ה', ו'בדין' הוא שיהיו בשמחה...

סה. ועל פי זה כתב דברים נוראים אודות העבירות שנאמר עליהם בזה"ק (ח"א סט.) שאין התשובה מועלת רח"ל, כי חטא זה מביא את האדם לידי עצבות, ואי אפשר לשוב בתשובה מתוך עצבות. נמצא שתשובה הנעשית מתוך שמחה תכפר ותטהר את האדם מכל שמץ וטינוף.

סו. הנה כתיב בפרשת וילך (לא יז-יח) 'והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה'. וידועה הקושיא, שאחר שכבר אמר הלא כי אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, והכיר בחטאתו, מדוע מגיע לו עונש זה של הסתר פנים. וביאר הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (תר"מ, ד"ה ואמר על) וז"ל, ונלע"ד, מתחלה ואסתירה פני מהם, מהם דייקא - מהם אסתיר פנים, ועי"ז 'ומצאוהו רעות רבות וצרות', ועי"ז, יתודו וישובו ויאמרו על כי אין אלוקי בקרבי וגו', ועל ידי זה ואנכי הסתר אסתיר את פני לא מהם אלא על כל הרעה אשר עשה ופנה אל אלהים שהשתחוה לצלם בימי נבוכדנאצר - אסתיר פני מאותה הרעה.

סז. בקרב חסידיו של הרה"ק ה'בית אהרן' היה חסיד בשם רבי ירוחם, והיה הבית אהרן מרבה לשלחו לגשת להתפלל לפני העמוד. פעם שאל אחד החסידים שגם נפשו אוותה להתפלל לפני העמוד... רבי קדוש, וכי משום שהוא נקרא בשם 'ירוחם' יגש כל כך הרבה לעמוד... (כטוען מבלי אומר ודברים, נפשי מה תהא עליה), אמר לו הרבי, לכשתהיה מודה וגם עוזב אז גם אתה תיקרא ירוחם...

סח. ענין מחילת העוונות מבאר המהר"ל ב'נתיבות עולם' (נתיב התשובה פ"א) במשל לראובן שעשה עוולה גדולה לשמעון, ומדינא יש לשמעון תרעומת עליו על שהתנהג כנגדו שלא ביושר, ואעפ"כ כאשר יבוא ראובן ויפול לפני שמעון ויבכה ויתחנן לפני רגליו שיסלח לו על פשעו, ויהיו ניכרים דברי אמת שהוא מתחרט על שעשה כנגדו ומבקש ממנו מחילה, מסתברא ששמעון לא יהא אכזר ויתרצה לסלוח לראובן על מה שעשה כנגדו, וכ"ש שבשר ודם המכיר בחטאו ומבקש מבעל הרחמים שיסלח לו תקובל בקשתו.

ומוסיף עוד, שכשם שבשר ודם נופל לפני רגלי חברו בקירוב מקום ומבקש ממנו מחילה, כן נמי נדמה האדם שמתוודה ומבקש מהקב"ה שיסלח לו, וכיון שהוא נמצא אצלו יתב"ש בקרבת מקום כביכול, על כן אין המקטרגים יכולים להשטין עליו, שהרי הקב"ה מחסה וסוכה עליו בעת הזאת, ואין לך הגנה טובה יותר מזו.

סט. המנהג להכות באגרופו על הלב בשעה שאומר הוידוי, וב'אגרת הטיול' (חלק הרמוז אות יט) להגאון רבי חיים בן רבי בצלאל מפרידברג (אחי המהר"ל), מבאר בדרך הלצה הטעם שמכים דווקא באגרופ, על פי הכתוב (דברים יז ז) 'יד העדים תהיה בו בראשונה', והלא אמרו בספרי (פר' האזינו סי' שז) 'כשאדם נפטר מן העולם, באים כל מעשיו ונפרטים לפניו ואומרים לו כך עשית פלוני, והוא אומר הן, והוא אומר לו חתום שנאמר (איוב לו ז) 'ביד כל אדם יחתום', נמצא שהיד הוא העד, ולכן עליו להעניש את האדם תחילה.

ע. בגשתו לאמירת 'אשמנו' יתבונן במה שאמר הרה"ק ה'שמח משה' זי"ע ממה ששמע בנעוריו מפי מגידי אמת, שצריך לזכור בשעת אמירת הוידוי, שעתידי הוא להיות לבוש ב'קיסל' (תכריכים) וטלית ויתוודה (לפני ב"ד של מעלה)

ביה (במדבר כב לד) 'ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי', ואמרו במדרש (במדבר כ טז) 'שהיה רשע ערום, וידע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה', שכל מי שחוטא ואומר 'חטאתי' אין רשות למלאך ליגע בו.^ע

תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בודון בין בשגגה בשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הקל ברוך הוא, שנאמר (במדבר ה ו-י) 'איש או אשה כי יעשו... והתודו את חטאתם אשר עשו' זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה.^{עא}

ה'ראשית חכמה' מבאר מדוע תקנו חכמינו ז"ל את סדר הווידוי על פי סדר אותיות הא'-ב', כי

ידע כי גדול כוחו של וידוי להעביר מעליו כל פורענות^{עב}, כדמצינו גבי בלעם הרשע, דכתיב

ולא תתקבל תשובתו, שהרי אז כבר אין מועיל הווידוי, ואילו עכשיו עדיין בידו לתקן על ידי הווידוי, וזה יעשה עליו רושם.

באופן אחר אומרים משם הרה"ק רבי יעקב יחזקיהו מפאפא זי"ע בדרך הנכונה איך צריך האדם לומר וידוי, שיצייר בעיניו שהוא עומד בתוככי יער ו'שודדי דרכים' מצאוהו, וכבר הוציא הרוצח את חרבו מנדנה, והוא מתחנן לפניו שלא יהרגנו תיכף אלא ימתין דקות ספורות כדי שיוכל להתוודות קודם מותו.

עא. ה'משך חכמה' (פר' וילך לא יז) מוכיח, שווידוי הוא עיקר מצות תשובה, שהרי אין לומר שעיקר התשובה היא עזיבת החטא, דהא גם בלא תשובה אסור לחטוא מכאן ולהבא, ואם כן מה הועילה לו מצות תשובה במה שמקבל על עצמו דבר שהוא מושבע ועומד עליו מהר סיני, אלא ודאי עיקר התשובה הוא הווידוי מעומק הלב על מה שחטא.

עב. וכך אמר הגאון רבי חיים מוואלוז'ין זצ"ל שהאיש אשר ייסורים באים עליו ומתוודה באותה שעה על חטאיו ודאי שילכו מאתו היסורים, והיה אומר, שהדבר בדוק ומנוסה, שמיד כאשר יחזור בתשובה ויתוודה ימתקו הדינים ויהפכו לרחמים.

עג. וכתב על זה הרה"ק השפתי צדיק זי"ע (בלק אות כב) וז"ל. מזה לימוד עצום שלא יאמר האדם איני מוכן לתשובה וכדומה מחסידישע תירוצים הכל הבל, רק בכל עת פתוחין שערי תשובה. ועל עצם מחשבה זו - שאין בכוחו לשוב, יעשה תשובה, כי זה וודאי שזה הרשע - בלעם, לא היה מוכן לתשובה, ולא חשב לשנות דרכיו אף לרגע אחד, ואעפ"כ הועיל לו אמירת חטאתי, ק"ו לכל בר ישראל יהיה מי שיהיה, בעת שישום לבו לשוב בתשובה - יקבלנו אביו שבשמים באהבה וברצון.

עד. הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה חוזר על דברי מדרש זה, והיה אומר שמצווה לפרסמו לבני הנעורים - במקום שיענו יומם ולילה תירוצים על מעשיהם, יענו ויאמרו 'חטאתי' ויחזרו לדרך המלך - מלכו של עולם.

פעם ראה הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע שני בחורים המדברים ביניהם בשעת התפילה, ניגש אל אחד מהם ואמר לו לא תדרוך כף רגלך בבית מדרשי משך שבועיים ימים, החל הבחור להצטדק ולומר שאין האשמה בו, רק הלה דיבר והוא לא דיבר כלל רק האזין לדבריו, אמר לו ה'בית ישראל' מכיון שאתה מתחיל עם תירוצים לא תיכנס לבית המדרש ששה שבועות... לאחר מכן ניגש אל חברו ואמר לו מעתה אל תיכנס לבית מדרשי שבועיים, ענהו הבחור, רבי, חטאתי, ורוצה אני לשוב על מעשה זה, אמר לו ה'בית ישראל' [אחר שלא תירץ עצמו] היכנס תיכף ומיד לקידושא רבה.

אף הוא אמר פעם לאחד מחסידיו (שמעתי בשם בעל המעשה) שערך אליו 'נסיעה', וכשקיבל שלום שאלו הרבי למטרת בואו, אמר לו 'באתי הנה אל הרבי', אמר לו הרבי המדבר באמצע התפילה לא בא אלי לשבת (כאומר, אל תאמר במצב כזה שבאת אלי...), ומספר בעל המעשה שעפ"י אמת הוא לא דיבר מאומה בעת התפילה, רק זה היושב לצידו דיבר והיה נראה כמו שהוא השתתף בשיחתו, אבל זה החסיד נהג בחכמה ולא ענה לרבי - לא אנכי המדבר, אלא נענה ואמר, איך וועל שוין מער נישט רעדן... (יותר לא אדבר בעת התפילה) אמר לו הרבי ב'תוך כדי דיבור', אכן, באת אלי לשבת...

יסוד גדול אמר הרה"ק הרר"ב מפרשיסחא זי"ע שלא ישאלו את האדם בבי"ד של מעלה מדוע נכשל בחטא, רק טענה אחת - מדוע לא שבת בתשובה, ועל כך אין לו לאדם מה להשיב, כי מי הפריע לו להתחרט על העבר ולקבל ע"ע לתקן דרכיו מעתה.

כתב הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע ב'ליקוטי שושנה' (ד"ה שאו מנחה) 'ומלמד אותנו הכתוב להתוודות בדרך הזה, שאנחנו בטוחים בחמלתו יתברך שמו שירחם עלינו וימחול לנו על חטאתינו, ולא בעצבות' שםפרש את חטאיו ומעורר דינים על עצמו, כי אם בבטחון גדול, כמאמר הכתוב (משלי כה יג) ומודה ועוזב ירוחם' ע"י עכ"ל.

והיה לפנות ערב – בשגב זמן כניסת יום הכיפורים בעת התקדש היום ע"י נהגו בני ישראל לומר 'כל נדרי' - והנה הכל רועשים ומתעוררים לקראת רגעים

חכמי הקבלה כתבו, שהעולם נברא על ידי הכ"ב אתון דאורייתא, וכשהאדם חוטא מחריב הוא את העולם שנברא באלו האותיות, לכן בעת שנפשו מתעוררת לשוב אל בוראה, ובא לתקן את הפגם על ידי תשובה יש לו להתוודות בווידי המיוסד על סדר האלפא ביתא, ומוסיף, שמכל מקום מקדימים תחילה לומר 'חטאנו' אף שהוא מתחיל באות ח', כי תיבת חטאנו נצרכת לכל לראש, מאחר ובשעה שאדם עונה ואומר 'חטאתי', הרי הוא משבית מעליו את היצר הרע וקטרוניו, ואז בשר הוא לומר את הווידוי, ללא שיקטרג עליו השטן לעילא ע"ה.

ומבואר כן להדיא במדרש פרשת נשא (במד"ר יג ג) כי טרם שגורש אדם הראשון מגן עדן ביקש ממנו הקב"ה שיחזור בתשובה, ואמר לו 'אפילו עכשיו עשה תשובה ואני מקבלך', ומאחר שלא עשה תשובה גירשו אותו, והן הדברים, שעל עצם החטא היה בידו להצטדק, וכמו שטען בעצמו (בראשית ג יב) 'האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל', אך על הטענה מדוע לא חזר בתשובה לא היה לו מה להשיב, ומשום הכי נענש מן הדין. ע"ה. הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע המשיל את הדבר לאחד הלווה מעות מרעהו, אם כשיבוא המלווה לתבוע את חובו, ידחה ויאמר לו הנה המתן לי עוד יום ויומיים, שבוע או שבועיים, אזי יחכה לו. אך באם יטען כנגדו איני יודע מה אתה סח לא היו דברים מעולם, תיכף ומיד יתפסהו הלה ויוליכו אל בית הדין למשפט על הכחשתו. זהו ביאור הכתוב (ירמיה ב לב) 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי' כי האומר לא חטאתי הרי מיד יבוא במשפט לפני מרן דבשמיא. אמנם אם יודה האדם על חטאו, אזי מודה ועוזב ירוחם.

ע"ה. וכמו שאומרים העולם, שלכן יש 'תנועה' מיוחדת של ניגון באמירת הווידוי, כדי להזכיר שגם בעת כזאת אסור להיות בעצבות, ואדרבה יעשו מתוך שמחה ונעימת השירה, וכמו שאומרים בשם החזן מזאסלאב שהיה מנגן פעם באמירת הווידוי ומתוך כך נענה ואמר 'רבש"ע', אם לא היו בני ישראל חוטאים, מהיכן היה לנו 'אשמנו' מתוך כזה... והאמת שאין זו מליצה בעלמא, רק יסודתה בהררי קודש בשם הרה"ק רבי זושא מאניפולי זי"ע, שהיה רגיל לומר לזכותן של ישראל, אם לא היינו חוטאים מאין היה להקב"ה 'ונסלח' כזה שאומרים בנעימה ובהשתפכות הנפש. והלימוד מזה פשוט וברור, שהווידוי חייב להיות מתוך שמחה של מצוה.

הגה"ק רבי שמעון סופר זי"ע מערלוי ביאר עוד בטעם אמירת הווידוי מתוך נעימה, כי על ידי תשובה מאהבה יתהפכו העווונות לזכויות, וממילא שמחה גדולה לנו כשאנו חוזרים בתשובה שע"י ירבו זכויותנו.

ע"ה. הנה אומרים אנו בסליחות 'וסלחת לעוני כי רב הוא' (ומלשון הכתוב תהלים כה יא), והקשו המפרשים כי לכאורה מה טעם יש בדבר שמחמת שרבו העווונות על כן 'וסלחת', ואדרבה לכאורה הרי זה טעם לסתור. וביארו בזה (הגה"ק הבן איש, עוד יוסף חי דברים, ועוד הרבה) בדרך צחות ומליצה, כי נחלקו בגמ' (ב"ק עה.) לעניין 'מודה בקנס ואחר כך באו עדים', שלדעת רב נפטר מחמת שהודה מקודם, ואילו שמואל אמר שהוא חייב, שהרי סוף סוף אין צורך להודאתו אלא ניתן לחייבו על פי העדים שבאו לבסוף, והלכתא כרב, ולזה אנו אומרים 'וסלחת לעוני' מאחר שאנו מודים עליהם... שמא תאמר, שיש 'עדים' בדבר, והרי כי 'רב' הוא – ההלכה כרב, ובדין הוא שמודה ועוזב ירוחם... אגב אורחא, הרה"ק הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע ביאר בדרך מליצה, עפ"י מה שאמר רב (יומא סד.) 'בעלי חיים אינן נדחין' (שבהמה שהוקדשה לקרבן, ובעודה בחיים נדחית מהקרבה מחמת פסול וכיו"ב, ואח"כ עבר בה אותו פסול שחוזרת היא להכשרה הראשון), וזהו שאנו אומרים 'וסלחת לעוני כי רב הוא', שהלכה כרב שבעלי חיים אינם נדחים, והוא יסוד וחיוזק גדול לדופקי בתשובה, כי לעולם אין אדם 'חי' נדחה ח"ו מלחזור ולהתרצות לפני ה', ועד יום מותו יחכה לו אם ישוב מיד יקבלו...

ע"ה. דבר נפלא כתב הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות לה.) לבאר עניין תוספת יום הכיפורים והקדושה הנוראה הנשפעת בו ממרומים, כי הנה כל בעל תשובה צריך עזר וסיוע אלוקי שיוכל לשוב בתשובה, והדבר דומה

ואע"ג דאינון לא חזי מזליהו חזי - לכן מתעורר הבכי באותה שעה...

באופן נורא ביאר הרה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע (אמ"פ השלם תקל"ז) סיבת הבכיה בעת אמירת 'כל נדרי', כי קוב"ה ושביתיה וכל הפמליא של מעלה יורדים לעולם הזה ביום הקדוש, ואין שום מקום בזה העולם שיוכל לסבול אותם ואת קדושתם, על כן מתעורר בכי גדול 'לשמוץ' בדמעות כל זוהמת העולם.

אמנם יזהר שהתעוררות זו לא תביא אותו לידי עצבות^{פא}, ויזכור דברי הרה"ק מקאברין זי"ע (תורת אבות, יוה"כ) שאמר לאידך גיסא, דכיון שהשמן יודע שאין לו רשות להשמיץ ולהכשיל את האדם ביום הקדוש, לכן הוא מעורר את הבכי בשעה כזו כדי שיבוא לידי עצבות ומרה שחורה ח"ו. על כן יזהר וישמר לצאת ידי שניהם - לבכות מתוך שמחה, ולחזק עצמו בהתחזקות ובטחון - כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' תמחרו בטהרת הלב^{פב}.

הללו ו'בכיה' גדולה באה לעולם בזמן זה, אף שלכאורה אין בו כל 'התעוררות', ו'מה נשתנה' כל נדרי מסתם התרת נדרים, כי לא מצינו שינועו אמות הסיפים מ'התרת נדרים' שבער"ה. אמנם בזה"ק איתא (ח"ב קו.) שעל ידי תשובה אפשר לבטל גזירות רעות שיש עמם שבועה, ובשעת תפלת 'כל נדרי' נעשה עת רצון ושעת הכושר לבקש ולהתפלל להתיר ולבטל שבועות וחרימות אלו, דכיון שבית דין של מטה מתיר אותן שלא יהיו שרירין וקיימין עי"ז פועלים ומעוררים רחמים במרום וכך יהיו מותרין בב"ד של מעלה, ומשום הכי מתעוררת הבכיה באותה שעה, כי כל ערום מפשפש במעשיו וחוזר בתשובה^{עט} ומשתדל בכל כוחו לבטל כל גזירות קשות ורעות^פ.

ואילו מרן הבעש"ט הק' זי"ע ביאר (בעש"ט עה"ת ר"ה ויוה"כ פ"ב), דהנה ידוע (יומא כ:) דשמן לית ליה רשותא לאסמוני ביום כיפור, לכן בערב יו"כ עם חשיכה מתאמץ היצה"ר בכל כוחו לקטרג על בני ישראל,

לטמא מת שחפץ להיטהר, שאף שאינו נטהר בלתי אם טבל במקווה לטהרתו, אך צריך הוא מקודם לעזר וסיוע - שיזו עליו אחרים מאפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי, ורק לאחר מכן יכול לטבול, אבל אם לא יזו עליו לא יועילו לו כל הטבילות שבעולם. וכך גם לעניין יוה"כ, 'הוא יום מקוה ישראל כולם נכנסים לטבול מצואת צחנת העבירות, אך לולי הקב"ה זורק מים טהורים תחלה דהיינו בשעה של תוס' יוה"כ, טרם יעלה הגרדום לדון, הקב"ה שולח התעוררות ועזר מקודש ועי"ז יכולים לשוב ביוה"כ' (עיי"ש עוד).

עט. פעם נכנס הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע קודם תפלת 'כל נדרי' לבית המדרש, ובהשתפכות הלב אמר לסובביו שנינו בשבת (לד.) 'שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה', עשרתם ערבתם הדליקו את הנר, והלא יום הכיפורים נקרא 'שבת שבתון', לכן צריך לומר בערב יוה"כ פ' קודם חשיכה טרם תפילת 'כל נדרי', הלא עשרתם - שכבר חלפו ועברו כמעט כל עשרת ימי תשובה, ערבתם - אף 'ערב' יוה"ק עבר כבר עלינו, ואף הדליקו את הנר נשמה - שנוהגים להדליק בערב יוה"כ פ', ואכתי לא עשו תשובה, הלא אם לא עכשיו אימת...

פ. הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות לה:) האריך בעניין הבכיה הנובעת מהבושה שעדיין לא שבנו ממעשינו ואף כי עברו עלינו ימי הרחמים והרצון בחודש אלול, ר"ה וכמעט כל עשיית, וביאר בזה מה שאמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וכו' ואומר מקוה ישראל ה', כי הקב"ה הוא מטהר אותנו ומעורר לבבנו לשוב אליו, אך דימה זאת למקוה דייקא, שהוא מקום מים מכונסים ואינו נובע מחמת עצמו כמעין אלא צריך להמשיך לו מים ממקום אחר ואם לאו הוא מתייבש, וכך היא טהרתן של ישראל, וכלשון קדשו, הקב"ה שולח עזרו מקודש בזו הרגע אם יזלו מים מעפעפינו וכו',

פא. ראיתי לחכם אחד שמביא רמז נפלא בפסוק (ויקרא טז יז) 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד ב'בואו ל'כפר ב'קודש ע'ד צ'אתו ו'כפר ב'עדו' ר"ת בלב עצוב, היינו שעם היות היום הקדוש הזה נורא ואיום לעת חיתום גז"ד אך 'כל אדם' אל יבא בלב עצוב ח"ו בהיכלא דמלכא.

פב. וכבר פירשו במה שנאמר (איכה ב יט) 'שפכי כמים ליבך', שדימה שפיכת הלב למים, שכשם שהמים מעיקרם מחוברים לקרקע עולם, וכשדולה בכלי הרי הוא מנתקם ממקור חיותם וחיבורם, ואילו כאשר המה נשפכים הרי הם חוזרים אל שורשם, כך על דרך זה ישפוך האדם ליבו נוכח פני ה' עד שיחזור לשורשו ולמקור חיותו האמיתי.

והיה אומר שמאחר שכתוב בתורה שצריך להתענות ביום זה הרי שמצד דרך הטבע הצום והעינוי מזין את הגוף בדרך הטבע, לכן אין צורך להקל בכך, ואמר עוד, שהתענית ביוהכ"פ מסוגלת לאריכות ימים כי היא מזינה ומרפאה את כל אברי האדם^{פג}.

ובתב ב'יסוד ושורש העבודה' (פרק עשירי) 'ופשוט הוא', ששכר קיום מצות עשה זו שברה מרובה יותר, כי צערא דגופא עדיף בידוע, הנה אחר כל ההצעות האמיתיות והכנות האלו, אחיי ורעיי, יתבונן כל אדם בשכלו כי ראוי וטוב לו לשמוח שמחה עצומה עד מאד בכל רגע בצער העינוי מאבילה ושתיה וחליצת הסנדל, על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בכל רגע

נוראות כתב ה'אור החיים' הקדוש זי"ע אחר יום הקדוש שנת תק"ג לבני חברת 'כנסת ישראל' באיטליה, (בסיפורו על קורותיו בירושלים), ובתוך הדברים כתב 'ראיתי הארה גדולה' בשעת 'כל נדרי', וקנה לי גביר אחד מהמערב הוצאת ס"ת ד'כל נדרי', ובשעה שפתחתי ההיכל ממש היה בעיני כפתיחת שערי גן עדן בכל כך הארה שהייתה בבית הכנסת (הובא בנר מערכי עמו' ריז).

תענו את נפשותיכם - סגולת התענית

ידוע שהרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע החמיר מאד בתענית של יום כיפור, ולא התיר את האכילה כי אם בשעת הדחק במקום פיקוח נפש ממש,

פג. פשיטא, דהני מילי היכי דליכא הוראה מרב מוסמך ומורה צדק המתיר לו אכילתו, כי אז מחויב החולה לאכול משום (דברים ד טו) 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', וכמו שכלל ישראל מצווה מן התורה להתענות ולצום כן מצווה על החולה לאכול ולשתות כדי להחיות את נפשו.

ונעתיק מכתב קודש שכתב הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע לחתנו (הובא בסוף הספר בחלק המועדים) ... אבל כאשר יום הכפורים ממשמש ובא, הנני להזהירך מאוד לבל תצדק הרבה בדבר הצום, וכפי אשר יאמר לך הד"ר כן תשמור לעשות אם יאמרו שדי פחות מכשיעור היינו פחות מחצי ביצה בתוך שמונה מינוט, אך באם יאמרו שגם זה לא יספיק, חלילה לך להחמיר. כי מי שציוה לצום ביום הכפורים הוא ציוה לשמוע לרופא ושלא לצום. ואל תחשוב שאין להתיר אלא לחולה שיש בו סכנה לשעתו, חלילה, אלא אפילו לספק ספיקא - כי אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, ואפילו לזמן מרובה שאין האדם יכול להחמיר. וכן אמרו ז"ל (יומא פג.) אפילו החולה אומר אין צריך והרופא אומר צריך שומעין לרופא, ואפילו החולה הוא חכם בטבעיות ויודע לשער בשל אחרים, ואפילו הוא עצמו מומחה, אין שומעין לו.

וכן בענין התפילה, ידוע שהש"ץ מוציא הנך דאניסי ואפילו עם שבשדות, וחשוב כמו שמתפללים בעצמם. ואם כן אם יצוה עליך הד"ר שלא תתפלל, ואתה אנוס בדבר - הש"ץ מוציאך, ולא דוקא הש"ץ דעירך אלא אפילו הש"ץ דסוף העולם, וא"כ בזה יפה כח היוצא ע"י הש"ץ, כי אי אפשר דליכא חד בסוף העולם היודע להתפלל יותר מש"ץ דעירך, והוא הוא המוציאך יד"ח.

ובכן, אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך, וידוע שפסוק זה הוא בת קול שיצאה בימי שלמה על שאכלו ביום הכפורים בבנין הבית (עיי במדב"ר פי"ז ב').

כה אמר פעם הגה"ק החזון איש זי"ע לחולה שנצטווה לאכול ביום כיפור ואמר יש לי כאב לב מכך שלא אוכל לצום השיבו החזו"א מעולם לא שמעתי על מי שיש לו כאב לב מכך שצריך לעשות ברית מילה ביום השבת (מעשה איש ח"ד קסג).

וכך השיב בעל ה'ערוך לנר' (שור"ת בנין ציון החדשות סי' כה) לאחד שהוצרך לאכול ביוהכ"כ מפני חשש פיקוח נפש, והיתה נפשו עגומה עליו שמא הוא נכל בכלל דברי חז"ל (סוכה כח:) לגבי ירידת הגשמים בסוכות, 'למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו', ודחה ה'ערוך לנר' את דבריו, כי האוכל ביוהכ"כ מפני הסכנה הרי הוא מקיים מצות עשה של 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', ואין דמיון כלל לירידת גשמים שנתבטלה ישיבה בסוכה ולא קיים בזה מצווה אחרת [ועיי"ש עוד כמה חילוקים בדבר].

וכך כתב הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע 'זכרתי בעת שאאמו"ר זצ"ל היה חולה, והלכנו במבוכה פן לא ירצה לאכול ביוהכ"פ, אמנם הוא ז"ל בגודל צדקתו היה זריז בדבר, ותיכף אחרי 'כל נדרי' מיהר וציוה ליתן לו לאכול כפי שהיה צריך, ואמר בזה הלשון הריני מוכן ומזומן לקיים מצות בוראי כפי שאמרו חז"ל, ואכל בשמחה יתירה, כמעט לא ראינו שמחה כזאת רק בעת אכילת מצה ונטילת לולב' (נדפס בספר לקט אמ"ק ח"ה עמו' קפא).

נעל י-ה - והוא מורה על שהקב"ה מתייחד עם בני ישראל בלחוד - 'ולא יתערב זר...' פה

כתב הרמח"ל ב'קיצור הכוונות' (עבודת יום כפורים לתפילת נעילה), שביד כל אחד להגיע בעת בזאת להיות באדם הראשון קודם החטא, כמו יציר כפיו של הקב"ה מרם שנפגע בחטא פו.

כתב ה'רוקח' (סימן ריו, הל' יוה"כ) 'לעת ערב חותם הקב"ה, ועומדים כל צבא מרום, אלו מיימינים ואלו משמאלים, ואז כל הנשמות עומדות לפני הכסא

שכובל העיניו, ובוראי מי שתקועה בלבו אהבת הבורא יתב"ש ויתעלה - חשקו ורצונו שיתארך היום הצום הקדוש הזה כפלי כפלים, בכדי שיקיים בכל רגע בצער הענוי מצות עשה מן התורה שצוה לו יוצרו ובוראו יתב"ש ויתעלה פו.

בעת נעילת שער - תוקף זמן נעילה

איתא בספה"ק 'זרע קודש' (לעיו"כ, ובעוד ספרים), וכבר כתב בן בסידור האר"י, שנעילה הוא מלשון

פד. מן הראוי לעיין שם בכל דבריו הקדושים, שמאריך בכוונת העינוי ובקדושת היום כי הוא נורא ואיום, ומנהמת לבו הטהור מלהיב את לב הקורא להתכונן כראוי לקראת יום זה.

פעם קרא הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע לשנים ממקורביו, וציוה עליהם להפיץ את דברי ה'יסוד ושורש העבודה' אלו, מה שלא הורגל בכגון דא, ויצא מגדרו בראותו גודל התועלת שבקריאת הדברים.

פה. הרה"ק מסאטמאר זי"ע היה נוהג בכל שנה לעלות על ציונו הק' של הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאליב זי"ע ביומא דהילולא דיליה (ז' אדר), ותמיד הגיע אל חלקת מחוקק ספון לקראת ערב סמוך לזמן השקיעה, שנה אחת הקדים לבוא לקאליב כבר בשעות הבוקר בעוד היום גדול, אך לא פקד את ה'ציון' אלא לעת ערב, שאלו משמשו מה ראה על ככה לבוא דווקא כי ינטו צללי ערב ובפרט שכבר שהה בעיר והיה בידו סיפק להגיע מקודם, נענה לו הרה"ק ואמר שבנוהג שבעולם ביום היריד 'אין די לעצטע מינוט'ן כאפט מען מציאות' (ברגעים האחרונים מוצאים מציאות גדולות...) ונתכוון לומר בדבריו שעיקר התעוררות הרחמים הוא דווקא בעת נעילת שער כי פנה יום.

והעיקר שלא לאבד ולא להפסיד הזדמנות זו לעת החיתום, כמעשה שהיה אצל הגאון ה'מנחת יצחק' זצוק"ל, שהיה נוהג לדבר בעת סעודה שלישית מידי שבת בשבתו דברי פלפול ודרוש, פעם עלו אליו שני אברכים וביקשו ממנו שיוסיף לומר גם 'דברי חיזוק', נענה המנח"י בענוותנותו מי אנכי שאחזק יהודים אחרים... ברם, בשבוע שלאחריו חזר על משל מדברי 'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) משל שהמשילו הקדמונים, לאדם שהיו בידו מטבעות כסף, והיה צריך לעבור בנהר גדול, התחיל האיש להשליך מטבעותיו לתוככי הנהר, כי חשב שכך יעלה בידו לסתום את הנהר, אמנם אחר שכבר השליך את כל המטבעות לבד מאחת שנשארה בידו, וראה כי עדיין מים רבים ועמוקים לפניו - ואין בידו לעבור את הנהר ולהגיע למחוז חפצו, אמר למלח (מנהיג ספינות) אחד שעבר שם עם ספינתו - קח נא ממני מטבע זו אשר בידי, והעבירני בספינתך אל עבר הנהר. עשה המלח כדבריו, והביאו למחוז חפצו תמורת המטבע האחרונה שנשארה בידו.

עתה תחזה, 'חכם' זה זכה והציל את עצמו ב'הזדמנות' אחרונה שנקלעה בידו, ואף אחר שנהג כ'שוטה גמור' המאבד כל מה שנותנים לו, מ"מ 'בשעתא חדא ורגעא חדא' תפס והציל עצמו... מכאן ילמד כל אדם שלא לומר הן אבדתי גם אבדתי את כל ימים הקדושים ב'שטויות והבלים' כרחוק מזרח ממערב מ'עבודת הבורא'... ואפילו יום הכיפורים עצמו כבר כמעט חלף, כי פנה יום... מה אעשה עתה... כי אדרבה 'בשעתא חדא ורגעא חדא', ינצל את השעה האחרונה ויגיע בס"ד למטרתו ולמחוז חפצו לתכלית הטוב. (העידו אנשי ביתו של המנח"י כי מאז והלאה היה חוזר רבות על משל זה ברשפי אש).

הנה מצינו ביונה הנביא שביקש מה'מלחים' ומרב החובל 'שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם' (יונה א ח), והקשה הגה"צ רבי לייב חסמן ה'משגיח' דישיבת חברון, לשם מה הוסיף יונה לומר 'שאוני', והרי די היה באומרו הטילוני אל הים, ומדוע נכתבה תיבה זו, אלא שיונה רצה שישאו אותו כדי לדחות את זריקתו אל הים בעוד רגע אחד, כי אין ערוך לרגע אחד של חיים, בו ניתן עדיין להרהר בתשובה, ויש קונה עולמו ברגע אחד (הובא במשחת שמן בראשית עמוד ס'). והדברים נוקבים ללמד על חשיבותו של כל רגע בו ניתן לקנות אוצרות מלכים, ולעניינו יאמר אודות הרגעים האחרונים של האי יומא, לאחוז בהם ולנצלם כראוי וכנכון.

פו. ואולי אף בכלל זה, שבידו לבטל מעליו כל היסורים ומרעין בישין שנגזרו עליו, כי לאחר חטא עץ הדעת נתפזרו הניצוצות בכל העניינים הגשמיים, וכל יושבי תבל בכל הדורות צריכים לתקן חטא זה ולהחזיר הכל לשורשם,

ראשון לחשבון עונות'. והרחיבו חז"ל בדבריהם עוד (ויק"ר ל ז) שביום הכפורים הכל מתענים, 'ומיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו, וביו"ט הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן לשמו של הקב"ה, ואומר להם, מה דאזל אזל, מן הכא נחיל חושבנא'.

וביאר השל"ה הקדוש (מס' סוכה תורה אור ב) וז"ל (בשני קצת), כי כשם שבחמלת ה' עלינו נתן לנו את יוהכ"פ כדי לכפר על עוונותינו, כך אלו הארבעה ימים הם ענפים מיום כפורים לכפר עונות של השנה שעברה, בזכות שבני ישראל טורחים ועוסקים במלאכת שמים עם התעוררות הלב, יש בימים בעצמם מעין מחילה וסליחה ענפים מיום הכפורים וכו', על כן החכם עניו בראשו לעסוק במצות סוכה ולולב בעסק ובטורח גדול ובדמים יקרים לשם הידור מצוה^פ, ותהיה לו התעוררות גדולה בלבו, וישוב אל ה' וירחמהו, וישמח ישראל בעושיו. עכ"ל.

להליין, ועומדים שני מלאכים על גלגלי רוח, זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו וזה כנפיו כמלא עולם, אחד סופר וחותר למיתה ואחד לחיים, והקב"ה חותם אמת וכו', ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב - אם ישבר לבו^ז בתשובה שלמה מתקבלת^{פח}.

חידוש נפלא חידש ה' תרומת הדשן' (סימן רעה) 'במוצאי יוה"כ, אין הדין והבימה מסתלקים עד שישלימו ישראל סדריהם, ואע"ג דכבר פנה היום ותוספות יוה"כ אינו אלא עשה, אלא חביבים ישראל לפני המקום, דהקב"ה מנחין ביד של מעלה אחר סדריהם, לכן כל זמן שהאדם מתפלל תפילת נעילה יכול עדיין לקרוע שערי רחמים אע"פ שכבר ירד הלילה.

ילכו מחיל אל חיל - ד' ימי טהרה שבין יוהכ"פ לסוכות **איתא** במדרש (תנחומא אמור ב) על הפסוק (ויקרא כג ט) 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' - וכי ראשון הוא והלא יום חמשה עשר הוא... אלא

וגם תכלית היסורים 'קול יעקב נוהם מתהומותיו, איש איש נגעו ומכאובו' הכל הוא כדי לתקן את הניצוצות במקום עליון, ואם זוכה האדם להיות במצב של קודם החטא משמעו שיכול להסיר מעליו כל מיני פגעין ומרעין בישין, ונעשה כאדם הראשון קודם החטא, ומראשית כזאת הודעת ומלפנים אותה גילית, שביד כל אחד להיות כמו בתחילת הבריאה. **פז**. וכמו שזעק פעם הרה"ק מסאטמאר זי"ע בדרשתו קודם כל נדרי, כל השערים פתוחים עתה, אבל השער הראשון המוליך ומביא עליהם עדיין סגור - והם שערי הלב...

אולם על ידי קבלה טובה יוכל למנוע נעילת השערים, משל למה הדבר דומה למי שעומד בשערי הבית ועמדו השומרים לסגור ולנעול בפניו את הדלת, מה עשה, דחף רגלו לפנים הבית ובזה נמנע מהשומרים מלנעול את הדלת בפניו, ויכנס האיש הביתה, כך נמי, על ידי הקבלה נשאר רושם מהיום וא"א לסגור.

פח. וצריך להתאזר ולהתאמץ בכל הכוחות כדי לדפוק על שערי רחמים באותה שעה, משל למה הדבר דומה, לציד שהלך ביער לצוד ציד להביא, לפתע החשיך לו הדרך ואימה גדולה וחשיכה נפלה עליו, ומרוב פחד היה נדמה לו כל קול עלה נידף כאילו חיה רעה עומדת לפניו ורוצה לטרפו, לפיכך היה יורה עם חציו לכל דבר חשוד שאיקלע בדרכו, אך כולם היו סתם עלים ודברים של מה בכך, והיה כאשר נשאר בידו החץ האחרון נתגלה אריה טורף מול עיניו, וידע האיש שיש לו בידו רק חץ אחד בלבד כדי להורגו, ואם חלילה לא יקלע במטרתו להסיר את הסכנה מעליו עלול הוא להיות טרף לשיניו ח"ו, לכן בטרם זרק את החץ התאמץ בכל כוחו לקלוע את החץ שלא יחטא. וככל המחזה הזה יעלה בלב האדם בטרם תפילת נעילה, שכבר חלפו ועברו עליו ימי אלול וראש השנה ורובא דרובא מעשרת ימי תשובה, וכבר בזבז את כל החיצים על דברים של מה בכך, ועתה נשאר בידו החץ האחרון ועדיין יכול להציל את חייו וחיי בני ביתו על ידי תפלה כנה ואמיתית מעומק הלב.

פט. בדרך צחות אמר הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע, כי כשבני ישראל משלמים דמים מרובים על קניית ארבעה מינים הרי הם גורמים לעצמם שנה טובה ומתוקה, וביאור הדבר, כי השטן בא בימי הדין ומעמיס על מאזני המשפט את חבילי עוונותיהם של בני ישראל, לעומתו טוען הסנגור - וכי מה רצית מהם אחרי שהשטן מפתה אותם בכל מיני פיתויים והם בתמימותם נתפתו לדבריו... ומתחיל וויכוח ביניהם האם אכן, תמימים הם בני ישראל או לאו... ונופלת ההחלטה לבודקם לאחר יוהכ"פ, והנה בימים אלו יוצאים בני ישראל ומשלמים הון רב על ארבעת המינים... מיד שש הסנגור וממהר בשמחה לטעון לפני ביד של מעלה - ראו עד כמה תמימותם מגעת, שבקל אפשר לרמותם, כי איזה בר דעת משלם יותר מכמה פרוטות על פרי עץ, וכל שכן על הלולב ובדי ההדסים וערבות,

רשות לאסטוני כי אם שנ"ט ימים בשנה כמספר 'שמן', ואילו בארבעה ימים שבין יוה"כ לסוכות ויום ראשון של חג הסוכות אין לו רשות להשטין (בדוגמת יוה"כ גופיה), ומאז הוא ראשון לחשבון עונות³.

נפלאים דברי הגה"צ אב"ד קו'גלוב הי"ד (ארץ צבי, סוכות), המבאר, דהנה איתא בגמרא (שבת קיט): 'אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן, מפני שאינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא', אמור מעתה, בימים הללו נחשב כל איש מבני ישראל כ'תינוקות של בית רבן' - אחר שנמחרנו מכל עוון וחטא בכפרת 'עיצומו של יום' הכיפורים, ולא עוד, אלא שבימים אלו אף גדלה מעלת ישראל יותר מתשב"ר, שהרי הם אינם מצווים ועושים ואילו ישראל עם קודש מצווים ועושים וגדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה' (קידושין לא.)^{3א}.

אבינו מלבנו יחוס וירחם עלינו ויזכנו לשוב בתשובה שלימה, ובזכות זה נזכה לגאולה שלימה, לרפואה שלימה בבריאות הגוף והנפש, בני מעלי חיי אריכי ומוזני רוויחי, ונחתם כולנו לחיים טובים ולשלום.

והנה דרשו חז"ל (ר"ה יח.) 'דרשו ה' בהמצאו - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים', ויש לדקדק, דבין ר"ה ליוה"כ פ' ליכא כי אם שבעה ימים ולא עשרה ימים, ומהו שאמר 'עשרה ימים', לפיכך מחדש השל"ה (שם אות ע) דקאי (גם) על עשרה ימים שבין יוה"כ פ' ועד הושענא רבא, דמצינו שיום הכיפורים נקרא ראש השנה, כמו שנאמר (יחזקאל מ א) 'בראש השנה - בעשור לחודש', וכמו כן מצינו שהושענא רבא נקרא יוה"כ פ', כי אז נשלם החתימה, ונגמר יום הכיפורים במלואו ובטובו, והו' 'עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים', כלומר ממחרת יוה"כ פ' ועד הושענא רבא [ולא עד בכלל], שהם עשרה ימים שלמים, ללמדנו שגם הם ענפי התשובה - וגם בהם ייאמר לנו עם קרובו 'דרשו ה' בהמצאו', ואל יאבד אדם שעת הכושר הלזו.

איתא בגמרא (יומא כ.) 'השטן' - בגמטריא שס"ד, לרמוז ששס"ד ימים מתוך שס"ה ימי השנה יש לו רשות להשטין, יצא יוה"כ שאין לו רשות להשטין אז. ולכאורה צריך ביאור, כי אין שמו השטן אלא שטן בלבד (בלא אות ה' בתחילתו), א"כ אינו אלא בגמטריא שנ"ט. ומחדש ה'יערות דבש' (ח"ב דרוש י) שאכן אין לו

מכאן תראה כמה תמימים וקלים הם להתפתות - מעתה בטלה כל 'טענה' עליהם - מדוע חטאו ולא עמדו בנסיון, כי היצר הצליח היטב לרמותם, ובדין הוא שיתנו להם שנה טובה ומתוקה בספרן של צדיקים גמורים.

צ. הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע (מהרי"ד סוכות) פירש את הפסוק (תהלים ס ח) 'אלוקים דיבר בקדשו אעלוזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד', שהקב"ה דיבר בקדשו 'אעלוז ה', (שהקב"ה שמח בחמשה ימים) שחמשה ימים בשנה משתעשע הקב"ה בחביבות ושמח עם כלל ישראל. אלו יום הכיפורים וארבעה ימים אחריו עד חג הסוכות, והם בבחינת 'אחלקה' פירוש 'אחלק ה' ששונים ומובדלים ימים אלו משאר ימות השנה העולים בגימטריא 'שכם', שהרי יש שס"ה ימים בשנה וכאשר תוריד מהם חמשה יעלה המספר ש"ס כמנין 'שכם', ומכאן נלמד חשיבות הימים הללו.

והוסיף לפרש עוד בדרך רמז בסיפא דההוא קרא 'ועמק סכות אמדד', דהנה שיעור הכשר סוכה הוא עד עשרים אמה לשלש דפנות, נמצא ששים אמות גובה לכל הדפנות יחד, והלא יש ששה טפחים באמה, הרי ש"ס טפחים לדפנות הסוכה, והיינו 'ועמק סכות' שממידת הסוכה 'אמדד' ויתקן שאר ימות השנה, כי על ידי מצות סוכה יוכל לקדש שאר הימים שיהיו גם הם בבחינת 'אעלוזה'. הוסיף בנו הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע, לרמוז בפסוק (תהלים לט ו) 'הנה טפחות נתתה ימי', שמדות הטפחים של הסוכה יתנו עוז ותעצומות בכל 'ימי' אלו שאר ימות השנה, כי ימי החג מתקנים את שאר ימות השנה להיות כחמשה ימים שבין יוה"כ פ' לסוכות.

צא. ידועים הדברים, שבימים אלו שבין יוה"כ פ' לסוכות לא היה יכול הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע לצמצם את מוחו ולהתעמק בתורת ה', מחמת רוב געגועיו להקב"ה אחר שזכה להיטהר ולהזדכך, ועל כן היה מחבר אז שירי ערגה וזמירות ותשבחות למלך א-ל חי וקיים, וקיצצם יחד וחברם בספר 'שירת משה'. ופשוט דהני מילי לצדיקי עליון דוגמתו, אבל אנשים פשוטים כערכנו צריכים להשתדל שלא לצמצם את הראש בדברים אחרים... רק בתורה ולתפילה. ומן העניין להביא מה שכתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (האזינו תרמ"ח ד"ה בפסוק) וז"ל, וכמו כן בימים אלו אחר ר"ה ויוה"כ פ' נתקנו נפשות בני ישראל להיות טהורים, ולכן בחג הסוכות נידונין על המים (ר"ה טז.) היינו לקבל השפע הבאה משמים ואין מים אלא תורה. וביוה"כ פ' נטהרו הנפשות ולכן בסוכות רוח נכון יחדש בקרבנו. וצריכין בימים אלו בין יוה"כ פ' לסוכות להשתוקק לקבל הארת התורה בסוכות.

